T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HOMOSOSYAL BİR MEKAN OLAN KAHVEHANELERİN ERKEKLİK İNŞASINDAKİ ROLÜ: ADIYAMAN ÖRNEĞİ

Hasan YALÇIN

2501190895

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Serpil ÇAKIR

İSTANBUL – 2022

ÖZ

HOMOSOSYAL BİR MEKAN OLAN KAHVEHANELERİN ERKEKLİK İNŞASINDAKİ ROLÜ: ADIYAMAN ÖRNEĞİ

Hasan YALÇIN

Ataerkil yapının bir tezahürü olarak nitelendirebileceğimiz homososyal mekânlar erkeklerin ataerkil sosyalizasyonunda ve dolayısıyla ataerkil yapının muhafazasında ve yeniden üretiminde rol oynarlar. Bu nedenle erkekliğin inşasını ve ataerkil yapının yeniden üretimini anlamak açısından homososyal mekânların incelenmesi önemlidir. Bu çalışma homososyal mekânlar olan kahvehanelerin erkekliğin inşasında oynadığı rolleri kahvehane kültürünün yaygın olduğu bir il olan Adıyaman ilindeki kahvehaneler üzerinden incelemektedir. Çalışmanın temel amacı kahvehanenin homososyal ortamındaki günlük/sıradan/rutin deneyim ve pratiklerin erkekliğin inşasında oynadığı rolleri deşifre etmektir. Bu kapsamda dört farklı kahvehanenin müdavimi olan, 22-25 yaş aralığında, eğitimli, düzenli bir işte çalışmayan ve bekâr olan 10 erkek ile derinlemesine mülakat görüşmeleri yapılmıştır. Görüşmelerde erkeklerin kendi erkekliklerini nasıl kurdukları, erkek kimliklerinin içerisini nasıl doldurdukları ve kahvehane müdavimliğinin bunlar üzerindeki etkilerinin ne olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmelerden ve sahanın gözlemlenmesinden hareketle üretilen verilerden yola çıkarak kahvehanenin erkeklere erkekçe bir yaşayış alanı sunduğunu söyleyebiliriz. Kahvehaneler bir yandan erkeklikle ilişkilendirilen tüm hal, hareket, tutum ve davranışların yüceltilmesini bir yandan da kadınlar ile ilişkilendiren her şeyin aşağılanmasını yeniden üretmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kahvehane, Erkeklik, Hegemonik Erkeklik, Homososyalite

ABSTRACT

THE ROLE OF COFFEEHOUSES, A HOMOSOCIAL SPACE, IN MALE BUILDING: THE CASE OF ADIYAMAN

Hasan YALÇIN

Homosocial places which we may call a result of a patriarchal structure take role in the patriarchal socialization of men and consequently preservation of patriarchal structure and the reproduction of it. That's why it is important to analyze homosocial places in order to understand the fundamentals of masculinity and reproduction of patriarchal structure. This study examines the roles of coffeehouses that are homosocial places on the construction of masculinity via coffeehouses in the city of Adıyaman where coffeehouse culture is common. The main purpose of this study is to decipher the roles of daily/ordinary/routine experiences and practices which take place in the homosocial environment of coffeehouse. In this extent in-depth interviews with 10 men who are habitue of four different coffeehouse, single, unemployed, educated and between the age of 22-25 has been made. In the interviews, it was tried to determine how men establish their own masculinity, how they fill their male identities and what the effects of being a coffeehouse habitue are on them. Based on the data generated from the interviews and observations of the field, we can say that the coffee house offers men a manly living space. On the one hand, coffeehouses reproduce the glorification of all states, actions, attitudes and behaviors associated with masculinity, and on the other hand, the humiliation of everything that relates to women.

Keywords: Coffeehouse, Masculinity, Hegemonic Masculinity, Homosociality

ÖNSÖZ

Beni erkeklik çalışmaları alanına yönlendiren, danıştığım her konuda bana yardımcı olan, beni destekleyip motive eden sevgili hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Serpil Çakır'a bu tezin ortaya çıkmasındaki büyük katkıları ve bana öğrettiği her şey için teşekkür ederim.

Tez savunma jürime katılan sevgili hocam Prof. Dr. Emine Zeynep Suda'ya tezimi okuyup zaman ayırdığı için ve değerli eleştirileri ve yorumları için teşekkür ederim.

Bana okumayı, çalışmayı, pes etmemeyi öğreten, üniversiteyi sevdiren, bir hoca olmanın ötesinde bir arkadaş, sırdaş olan ve benim üzerimde benden çok daha fazla emeği olan sevgili hocam Dr. Olkan Senemoğlu'na hayatıma girdiği andan itibaren benimle ilgilendiği için, herhangi bir konu sebebiyle saat farketmeksizin çekinmeden onu arayabildiğim için, hangi sıkıntı ile gidersem gideyim yanından her zaman daha özgüvenli, daha motive ayrıldığım için ve daha buraya sığdıramayacağım nice emekleri için sonsuz teşekkür ederim.

Tüm hayatım boyunca arkamda desteğini hissettiğim canım annem Hacer Yalçın başta olmak üzere beni maddi ve manevi yönden destekleyen ve bana güvenen babam Fahri Yalçın'a, canımdan çok sevdiğim biricik kardeşlerim Beyza Berfin Yalçın'a ve Özge Yalçın'a teşekkür ederim.

Bu çalışmada emekleri olan sevgili arkadaşlarım Ali Büyükdemir ile Onur Çalış'a ve değerli akrabam, abim Emin Çakır'a katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Bu çalışmayı hocam Dr. Olkan Senemoğlu'na adıyorum. Hayat sevgili hocamı karşıma çıkarmamış olsa idi ben bu çalışmayı yapmamış olacaktım.

Hasan Yalçın

İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ ..... **ii**

ABSTRACT ..... **iii**

ÖNSÖZ ..... **iv**

İÇİNDEKİLER ..... **v**

KISALTMALAR LİSTESİ ..... **viii**

GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

ERKEKLİK VE ERKEKLİK ÇALIŞMALARI

1.1.Toplumsal ve Kültürel Bir İnşa Olarak Erkeklik 8

1.2. Erkeklikçilik ve Biyolojik Determinizm 12

1.3. Erkek Kurtuluşçuluğu 14

1.4.Profeminizm 15

1.5. Erkeklik Değil Erkeklikler 16

1.6. Erkeklik Türleri 17

1.6.1. Hegemonik Erkeklik 17

1.6.2. Suç Ortağı Erkekliği 22

1.6.3. Madun Erkeklik 23

1.6.4. Marjinal Erkeklik 23

1.6.5. İçerimli/Kapsayıcı Erkeklik 24

1.7. Erkeklik Erkeğin de Düşmanıdır 28

1.8. Erkek Kimliği 31

1.9. Erkekliğin Aşamaları 33

1.10. Toplumsal Cinsiyet ve Mekân 36

1.11. Homososyallik ve Homososyal Bir Mekân Olarak Kahvehane..... 39

İKİNCİ BÖLÜM

HOMOSOSYAL BİR MEKÂN OLARAK KAHVEHANEYİ ARAŞTIRMAK: YÖNTEM VE LİTERATÜR

2.1. Problem Tanımlaması 50

2.2. Araştırmanın Amacı 52

2.3. Önceki Çalışmalar 54

2.4. Araştırmanın Özgün Değeri ve Kapsamı 57

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI: ADIYAMAN'DA KAHVEHANELER VE ERKEKLİK

3.1. Adıyaman İlinin Genel Özellikleri, İncelenen Kahvehanelerin Tanımlanması ve Görüşmecilerin Demografik Bilgileri 61

3.2. Kahvehanenin Tanımlanması ve Sosyal Bir Mekân Olarak Kahvehane: Aile Sofrası Gibi 65

3.2.1. Kahvehane Halkı İle Olan İletişim 68

3.2.3. Kahvehane Sahibi İle Olan İlişki 72

3.2.4. Bir Erkek Mekânı Olarak Kahvehane: Cafe Değil Kahve..... 75

3.2.5. Genç Erkeklerin Sosyalleştiği Bir Mekân Olarak Kahvehane ve Kahvehanenin Olumsuz Etkileri 81

3.3. Erkeklerin Babalarıyla Olan İlişkileri: Süreklilikler ve Kopuşlar..... 85

3.4. Erkekliğin İnşa Edildiği Bir Mekân Olarak Kahvehane 91

3.4.1. Erkek Olmanın Anlamı: Öyle Ekonomik Özgürlüktür, Rahatlıktır Falan Yalan Onu Karılar Da Yapıyor 97

3.4.2. Erkekliğin Şiddet İle İnşası 102

3.5. Erkeklerin Çelişkisi: Feminizm, Faşistliğin Farklı Bir Versiyonu Gibi 105

SONUÇ 113

KAYNAKÇA 122

EKLER 132

Ek 1. Görüşme Esnasında Sorulan Sorular 132

KISALTMALAR LİSTESİ

Bkz.	**:**Bakınız
Bs.	**:**Basım
C.	**:**Cilt
Çev.	**:**Çeviren
Ed.	**:**Editör
E.T.	**:**Erişim Tarihi
LGBTİ	**:**Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Transseksüel, İnterseksüel
s.	**:**Sayfa
S.	**:**Sayı
TÜİK	**:**Türkiye İstatistik Kurumu
Vb.	**:**Ve Benzeri
Vd.	**:**Ve Diğerleri
Vs.	**:**Vesaire

GİRİŞ

Erkekliğin toplumsal bir inşa olduğu düşüncesi ilk defa feminist araştırmacıların sosyal bilimler alanına yaptıkları katkılar sayesinde gelişmiştir (Sancar, 2016: 24). 1970'li yıllarda gelişen İkinci Dalga Feminizm var olan cinsiyet rollerini sorgulamış ve doğal olarak görülen hemen her şeyi tartışmaya açmıştır. Kadınlık dediğimiz şeyin aslında toplumsal bir inşa olduğu feminist çalışmaların ana teması haline gelmeye başlamıştır. İkinci Dalgada ortaya çıkan Radikal Feminist kuramcılar kadınların ezilmesinin temeli olarak kapitalizm veya herhangi başka bir sistemi değil, erkek egemenliğine dayanan ataerkil sistemi görmüşlerdir. Onlara göre ataerkil sistem kadınların "Baş Düşman"ıydı (Bkz. Delphy, 1999). İkinci Dalga Feminizmin bu eleştirileri ışığında aynı yıllarda tıpkı kadınlığın bir toplumsal inşa olması gibi erkekliğin de bir toplumsal inşa olduğunu iddia eden erkeklik çalışmaları yapılmaya başlanmıştır. Nasıl ki var olan kadınlıklar ve kadınlar ile ilişkilendirilen hal, hareket, tutum ve duygular doğal değildiyse, erkekler ile ilişkilendirilen şeyler de doğal olmamalıdır. Peki bu doğal olmayan hal, hareket, tutum ve duygular nasıl üretilmektedirler? Kabaca ifade edersek erkeklik çalışmaları biyolojik cinsiyeti erkek olan bireylerin nasıl toplum içerisinde ataerkil erkeklere dönüştüğünü incelemektedir. Erkekler toplum içerisinde "erkek" olmayı doğdukları andan itibaren aile içerisinde, okulda, iş yerlerinde, askerde ve diğer birçok kurumda öğrenirler. Erkeklerin toplumsal olarak erkek olmayı öğrendikleri yerlerden birisi ise homososyal mekânlar olan kahvehanelerdir.

Toplumsal cinsiyet meselesinin sosyal hayatımızı kesen merkezi bir eksen olduğunu bilmemize rağmen bugün hala çoğu erkek toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş bir varlık olduğunu bilmiyor (Kimmel, 2005: 106). İstanbul'da lisans sınıfımdan arkadaşlarımla buluştuğumuz bir ortamda tez konumu belirleyip belirlemediğimi sormuşlardı. Ben de erkeklik çalışacağım dediğimde şöyle bir yanıt almıştım. "Tabi olum erkek adam erkeklik çalışır. O ne öyle sen lisansta feminizm kadınlık falan uğraşıyordun." O zaman fark ettim ki aslında biz erkekler bu konuda hemen hemen hiçbir şey bilmiyoruz. Erkeklerin büyük bir çoğunluğu toplumsal cinsiyet meselesini sadece kadınlar ile ilgili bir problemmiş gibi algıladıkları için bu alanda yapılan tüm çalışmaların kadınlar ve kadınlık ile ilgili olduğunu otomatik

olarak varsayıyor ve bu alanda erkekleri ilgilendiren herhangi bir konunun yer almadığını düşünüyorlar. Ancak erkekler de tıpkı kadınlar gibi toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiştir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet meselesi ele alındığında bunun sadece kadınlar ile ilgili olduğu fikrini bir kenara bırakmalıyız (Flood, 2015: 4).

Toplumsal cinsiyet tüm iktidar ilişkilerini ve cinsiyet temelli eşitsizlikleri doğa, yaradılış ve benzeri tarih-dışı sabitelerle/varsayımlarla değil de tamamen toplumsal ve kültürel öğrenimlerle açıklar (hooks, 2012: 104). Toplumsal cinsiyet kavramı bize toplumda cinslere biçilen rollerin ve beklentilerin doğal ve kendiliğinden olmadığını, kültürel yollarla belirlendiklerini ve bu nedenle de değişebilir olduklarını anlatır (Çakır, 2019: 48). Toplumsal cinsiyet çalışmaları ise cinslerin biyolojilerinden gelen birtakım özellikleri dışında erkek veya kadın olmanın toplumsal bir anlam taşıdığını iddia eder ve bu bağlamda kadın-erkek eşitliğini sağlamaya çalışır (Avşar, 2017: 225).

Toplumsal cinsiyet tıpkı ırk, sınıf veya etnik köken gibi bir eşitsizlik kategorisidir ve bu nedenle de toplumdaki iktidar ilişkilerini anlayabilmek için oldukça temel bir yapıdır. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet siyasetinin küresel anlamda eşitliğe ulaşmak adına güdülen tüm siyasal mücadelelerin ve çalışmaların temel bir unsuru olduğu öne sürülebilir. Toplumsal cinsiyet diğer tüm eşitsizlik kategorileri ortadan kaldırıldığında kendiliğinden ortadan kalkacak bir eşitsizlik kategorisi veya bilim ve teknoloji alanlarındaki ilerlemenin getireceği ileri bir aydınlık gelecekte kendiliğinden çözülecek bir sorun değildir. Örneğin önceden erkeklerin kadınlar üzerindeki hakimiyetleri dini sabitelere referansla meşrulaştırılırken endüstriyel kapitalist dönemde üretimin teknik organizasyonuyla meşrulaştırılmıştır (Maral, 2004: 135). Çünkü ataerkil yapı çeşitli biçimler almaya açık bir toplumsal sistemdir (Walby, 2016: 38).

Toplumsal cinsiyet ilişkileri herhangi bir kurumda veya belirli bir alanda (kamusal) konumlanmaz. Toplumsal cinsiyet ilişkileri doğduğumuz andan itibaren, biz ölene kadar hayatımızın her alanında işlemektedir. Bu anlamda Connell'ın da belirttiği gibi gündelik hayat toplumsal cinsiyet ilişkilerinden kaçılabilecek bir sığınak değil, aksine toplumsal cinsiyet siyasetinin hüküm sürdüğü bir alandır. Bu nedenle erkekliğin ne ifade ettiğini anlamak istiyorsak sadece soyut tartışmalar ile sınırlı kalmayıp, bu soyut fikirlerin gündelik hayatın pratik zemininde nereye tekabül ettiğini

de incelememiz gerekmektedir (Connell, 2019a: 35). Sancar'a göre eril tahakkümün inşasını anlayabilmek için sadece özel alandaki erkek egemenliğini incelemek ve buna çeşitli şekillerde çözüm aramak yetmez. Özel alanın dışında, kamusal alanın her bir köşesinde dolaşımda olan ve kendisini yeniden üreten eril iktidar ilişkilerini anlamamız gerekmektedir. Çünkü sosyal bir inşa olarak erkek (ve kadın) sadece hane içerisinde değil, sosyal olarak iletiştiği her alanda söz konusu inşa sürecine maruz kalmakta ve girdiği her bir ilişkiden çeşitli şekillerde etkilenmektedir (Sancar, 2016: 16). Toplumsal cinsiyet çalışmaları genelde aile veya akrabalık gibi belirli kurumlar ile sınırlandırılarak ele alındılar. Oysa insanlar hayatlarının büyük bir çoğunluğunu günlük yaşam esnasında okullarda, otobüs kuyruklarında, iş yerlerinde, arkadaş ortamlarında ve "kahvehaneler"de geçirirler. Yani toplumsal cinsiyet meselesini ele alırken meseleyi belli başlı "büyük" kurumlar üzerinden değerlendirmek ve aslında tüm kurumlardaki cinsiyet rejiminin kurucu unsuru olan gündelik pratikleri analiz dışı bırakmak hatalıdır. Toplumsal cinsiyet ilişkileri tüm kurumların içerisinde bulunur. Toplumsal cinsiyet söz konusu kurumu anlayabilmek açısından her zaman en önemli yapı taşı olmayabilir ancak kesinlikle temel bir yapıdır ve bu nedenle analiz dışı tutulmamalıdır (Connell, 2019b: 181). Bu anlamda bir erkek mekânı olarak tanımlayabileceğimiz kahvehanelerin toplumsal cinsiyet ilişkileri penceresinden incelenmesi ve kahvehanelerin toplumdaki mevcut ataerkil ilişkilerin muhafazasında ve yeniden üretiminde oynadığı rollerin deşifre edilmesi önemlidir.

Toplumdaki erkek egemenliğinin analizini yapabilmek için hegemonik erkekliğin her gün yeniden üretildiği erkek mekânlarını incelemek önemlidir (Köse Akkirman, 2017: 52). Bu mekânlardan bir tanesi de günlük hayatımızda yanıbaşımızda duran erkek kahvehaneleridir. Kahvehanelerin eril erkekliğin inşasında oynadığı rolleri deşifre etmeyi ve kahvehanede öğrenilen davranışların ve pratiklerin toplumsal yaşam üzerinde ne gibi etkileri olduğunu ortaya çıkarmayı amaçlayan bu çalışmanın temel iddiası kahvehanelerin eril erkekliğin inşasında önemli bir rolü olduğudur. Erkekler kahvehanenin erkek erkeğe ortamında birbirlerinden erkekliği öğrenirler. Kahvehanedeki yaşayış erkekçe bir yaşayıştır. Kahvehaneler kadınları ve kadınsı olan her şeyi kapının dışarısında bırakıp iyi ve üstün olan şeylerin erkekçe şeyler olduğunu salık verirler. Kahvehanede erkekler daha çok erkek olabilmek adına oyun oynarlarken

ellerini masaya sertçe vururlar, evlerine ve ailelerine hesap vermemeyi bir erkeklik belirtisi olarak algıladıkları için sevgilileri veya eşleri aradığı zaman telefonu kahvehanede açmazlar, normalde çayı açık içiyorlarsa dahi kahvehane ortamında bu durum kadınlık ile ilişkilendirildiği için demli çay sipariş ederler veya taraftarı oldukları takım gol yediğinde avazları çıktığı kadar küfür ederler. Dolayısıyla kahvehane ortamı erkeklere bu şekilde nasıl bir erkek olmaları gerektiğini öğretir.

Araştırmanın yapıldığı Adıyaman ili özelinde konuşursak kahvehaneler erkeklerin başlıca sosyalleşme mekânı olarak karşımıza çıkmaktadır. Adıyaman'ın kısıtlı sosyal imkanları sebebiyle bu şehirde erkekler oldukça küçük yaşlardan itibaren kahvehaneye giderler ve zaman içerisinde kahvehaneler onların tek sosyalleşme mekânı haline gelir. Araştırmaya konu olan erkekler belirli günlerde zaman öldürmek veya arkadaşları ile vakit geçirmek için arada sırada kahvehaneye giden kişiler arasından değil, neredeyse evde olmadıkları tüm zamanlarını kahvehanede geçiren, gittikleri mekânın müdavimi olan ve başka bir mekâna gitmeyi kendi kahvehanelerine ihanet olarak gören, müsait olan bir arkadaşları olmadığında dahi tek başlarına kahvehaneye gidip oturan, kelimenin tam anlamıyla kahvehane müdavimi olan kişilerden seçilmiştir. Görüşme yaptığım erkekler için kahvehane öylesine takıldıkları bir mekân değil, kendilerini evlerinden bile daha rahat hissettikleri ve doğal bir şekilde davranabildikleri tek mekâna denk düşmektedir. Bu nedenle kahvehane bu erkeklerin kendi erkekliklerini inşa etmelerinde başat bir rol oynamaktadır.

Araştırma kapsamında Haziran 2021 – Nisan 2022 tarihleri arasında Adıyaman'da kahvehane müdavimi olan 10 erkek ile derinlemesine mülakat görüşmeleri yapılmıştır. Görüşme yapılan erkekler 22-25 yaş aralıklarında, üniversite mezunu veya üniversite okumakta olan, eğitimli, ancak herhangi düzenli bir işte çalışmayan, askerliğini yapmamış ve evlenmemiş kişiler arasından seçilmiştir. Araştırma toplamda üç bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın teorik çerçevesini oluşturan birinci bölümünde erkeklik çalışmalarının konusuna nelerin girdiği, erkekliğin biyolojik sabiteler ile değil de toplumsal/kültürel bir inşa olarak ele alınması gerektiği, tek bir erkeklikten bahsedilemeyeceği ve dolayısıyla erkek değil erkekliklerden bahsetmemiz gerektiği ele alınmıştır. Bunların dışında birinci bölümde erkekliklerin çeşitleri ve konumları, erkek kimliği, Türkiye'de erkekliğin hangi

aşamalardan geçerek kurulduğu ve toplumsal cinsiyet ile mekân arasındaki ilişki incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümü ise yöntem bölümüdür. Bu bölümde ilk olarak sosyal bilimlerde uzunca bir süre egemen konumda olan pozitivist yaklaşımın sorunları ve kısıtlılıkları ele alınmış ve neden pozitivist yöntem ile bir toplumsal cinsiyet çalışması yapılmadığı açıklanmaya çalışılmıştır. Ardından feminist araştırma yöntemi ele alınmış ve bu yöntemin sosyal bilimlerde neleri, niçin eleştirdiği, hangi noktalara itiraz ettiği ve nasıl bir araştırma tasarımı ön gördüğü eleştirel sosyal bilim yaklaşımı ve yorumsamacı gelenek ile ilişkisi içerisinde ele alınmıştır. Sonrasında araştırmanın problem tanımlaması yapılmış ve amacı açıklanmıştır. Bunun akabinde bu alanda yapılmış olan önceki çalışmaların kısa bir özeti verilmiştir. Son olarak ise araştırmanın özgün değeri ve kapsamı açıklanmıştır.

Araştırmanın son bölümü olan üçüncü bölümünde ise derinlemesine mülakat görüşmelerinden elde edilen veriler ve saha araştırmasında alınan notlar ışığında kahvehanenin eril erkekliğin inşasında nasıl bir rol oynadığı deşifre edilmeye çalışılmış ve kahvehanenin müdavimler için ne anlam ifade ettiği, erkeklerin kahvehaneye neden gittikleri ve kahvehane ile nasıl bir ilişki kurdukları incelenmiştir. Bu konular etrafında üçüncü bölüm iki kısma ayrılmıştır. İlk kısımda görüşme yapılan erkeklerin kahvehaneyi nasıl tanımladıkları ve kahvehanenin onların hayatında nasıl bir yeri olduğu, kahvehane sahibi ve kahvehane halkı ile olan ilişkileri incelenmiştir. İkinci kısım ise görüşmecilerin babaları ile olan ilişkilerini incelediğim ve babaları ile aralarında ne gibi bir kopuş veya süreklilik olduğunu ortaya çıkarmaya çalıştığım "Erkeklerin Babalarıyla Olan İlişkileri: Süreklilikler ve Kopuşlar" başlığıyla başlamakta ve ardından kahvehanenin erkekliğin inşasında oynadığı rolleri incelediğim kısım ile devam etmektedir. Bunun akabinde ikinci kısımda görüşme yaptığım erkeklerin kendi erkekliklerini nasıl kurduklarını, erkeklikten ne anladıklarını ve erkek olmanın içini nasıl doldurduklarını ortaya koymaya çalıştığım bölüm gelmektedir. Son olarak ise araştırma öncesinde planlamadığım ancak derinlemesine mülakatlar esnasında farkettiğim erkeklerin kadınlar ve genel olarak toplumsal cinsiyet meselesi hakkındaki söylemleri ile davranış ve tutumları arasındaki çelişkiyi ele aldığım kısım gelmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM
ERKEKLİK VE ERKEKLİK ÇALIŞMALARI

1. Dalga feminizminden bugüne kadınların verdikleri mücadelelere ve elde ettikleri kazanımlara baktığımızda bu süreç içerisinde kadınlar açısından birçok köklü değişimin yaşandığını ve kadınların birçok alanda kazanımlar elde ettiklerini söyleyebiliriz. Segal'e göre (1992: 330) kadınların yaşamlarında birçok şey değişmektedir ancak bu yeterli değildir. Çünkü bir şeylerin gerçekten değişebilmesi için erkeklerin de değişmesi gerekmektedir ve erkekler değişmezler ise aslında hiçbir şey değişmiyor demektir. Bugün hala ataerkil bir toplumun içerisinde yaşıyorsak bu durum bize erkek egemenliğinin devam ettiğini göstermektedir. Bu bağlamda Sancar'a (2016: 265) göre günümüzde artık cinsiyet eşitsizliğiyle mücadele etme işinin sadece kadınlara has bir alan olduğu ve erkeklerin bu alanda kadınları rahat bırakması gerektiği gibi düşüncelere sahip feminist tezler geçerli değildir. Aksine var olan cinsiyet eşitsizliklerine, bu eşitsizliklerin asıl failleri olan erkekler özellikle müdahil olmalı ve sorunun bir parçası oldukları gibi çözümün de bir parçası olmalıdırlar. Chant ve Guttman'a göre erkekleri bu mücadeleye angaje edememek ve erkekleri bu bağlamda değiştirememek demek; kadınların hala anlayışsız erkekler ile ve ataerkil iktidar ilişkileri ile uğraşıyor olmaları demektir (Akt. Flood, 2015: 5). Bu anlamda erkeklik çalışmaları bu meseleye erkekleri de dahil edip toplumsal cinsiyet meselesini merkeze oturtarak var olan cinsiyet eşitsizliklerini, cinslere yüklenen yapay cinsiyet rollerini ve cinsiyetler arası iktidar ilişkilerini incelemektedir.

İnsanlar üzerlerine yapıştırılmış yapay cinsiyet rollerini Foucaultyen bir şekilde söylersek adeta bir *norm* olarak almışlar ve içselleştirmişlerdir. Böylelikle öznenin kendisini içeriden cinsiyetçi bir biçimde kurması ve bu doğrultuda hareket etmesi her gün ataerkil yapıyı tekrar tekrar üretmektedir. Zira Connell'ın dediği gibi; "(…) tüm stratejilerin planlandığı, önde bayrakların göndere çekili olduğu ve kapısında limuzinlerin beklediği bir çeşit Ataerki Genel Komutanlığı yoktur" (Connell, 2019a: 365). Yani biz bir özne olarak ataerkil ideolojiyi her gün günlük pratiklerimizle ve deneyimlerimizle üretiyoruz.

Sancar'a göre ataerki kavramı üzerinden hareket eden erken dönem feminist çalışmalar kadınların ırk, sınıf, sosyal grup fark etmeksizin erkek egemenliği sebebiyle

toplu bir ezilme ve sömürü yaşadıklarını iddia etmişlerdir. Ataerki diğer tüm eşitsizlik kategorilerini yatay bir şekilde kesiyordu (Sancar, 2016: 25). Sonrasında giderek kadınlar arasındaki ezilme biçimlerine dikkat çekilmeye başlanmıştır. Örneğin siyah feminizmi siyahi kadınların ezilmeyi ve sömürüyü beyaz kadınlardan daha farklı ve daha şiddetli yaşadığının haklı itirazını geliştirdi. Lezbiyen feminizmi heteroseksüel kadınların erkekler ile birlikte oldukları için eril iktidardan pay aldığını ve bu anlamda lezbiyen kadınların yaşadıkları ezilmeyi yaşamadıklarını iddia etti (Bkz. Donovan, 2016). Fark kavramı üzerine bina edilen bu tarz tartışmalar doğal olarak erkekliklerin de sorgulanmalarına yol açmıştır (Sancar, 2016: 25). Nasıl ki tüm kadınlar eril tahakkümden aynı oranda zarar görmüyorduysa tüm erkekler de eril iktidardan aynı oranda pay almıyor olmalıdırlar. Daha çok toplumsal cinsiyet kavramı üzerinden yürütülen ve cinsiyetlerin toplumsal inşasına odaklanan bu çalışmalar sayesinde artık cinsiyet tıpkı ırk ve sınıf gibi analizlere dahil edilmesi gereken bir eşitsizlik kategorisi olarak tamamen yerleşti ve böylece kadınlığın ve erkekliğin sosyal birer inşa olduğu fikri yaygınlık kazandı. Erkeklik çalışmaları alanı da kadın çalışmalarındaki gelişmelere paralel olarak erkekliği bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak ele almış ve toplumsal cinsiyetin inşasını merkeze alan bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır (Sancar, 2016: 26). Arık'a göre erkekliğin bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak kabul edilmesi ataerkil sisteme karşı bir meydan okumadır. Çünkü biz erkekliği bir toplumsal cinsiyet kategorisi olarak ele aldığımızda doğal olarak ataerkil sistemin erkeklere biçtiği ve ataerkil kültür içerisinde doğal özellikler olarak kabul edilen erkeklik kodlarının aslında birer kültürel ve toplumsal inşa olduğunu iddia etmiş oluruz (Arık, 2022: 230).

Bu anlamda Bozok'a (2011: 43) göre:

> "Erkeklik incelemeleri, erkek öznelliğinden erkek kimliğine, erkek sosyalizasyonundan spora, erkekler arası ilişkilerden erkeklerin çalışma yaşamlarına, erkeklerin duygusal ilişkilerinden erkek bedenine, erkek cinselliğinden erkeklerin medyadaki temsillerine, ve erkeklik deneyimlerinden hiper-erkeksiliğe değin erkekler ve erkekliklerle ilgili her şeyi eleştirel, yani (pro)feminist bir bakış açısıyla incelemektedir."

Erkeklik çalışmaları ataerkil ilişkiler etrafında örgütlenmiş bir cinsiyet rejiminin kadınları daha çok olmak kaydıyla her iki cinsi de olumsuz yönde etkilediğini, onlara ait olmayan yapay roller, sorumluluklar ve düşünüşleri cinslerin üzerine yüklediğini iddia eder. Erkek egemen cinsiyet rejiminin çok temel bir özelliği toplumda var olan

cinsiyet temelli eşitsizliklerin kaçınılmaz bir biyolojiden veya fıtrattan geldiğini ileri sürmesi ve cinsler arasındaki eşitsiz ilişkileri "doğallaştırması"dır (Sancar, 2016: 305). Bir şeyi *doğal* olarak kodladığımızda onu tarih-dışı, evrensel, ezeli ve ebedi olarak ele alırız ve böylece o şey üzerinde düşünmeye gereksinim de duymayız. Bir şeyin doğal olması demek, o şeyi düşünüp eleştirmeyi kötü ve tehlikeli bulmanın ötesinde bir şeye gönderme yapar. Doğal olan şeyi eleştirmek tehlikeli değil, *gereksiz*dir. Bir şeyi doğal olarak gördüğümüzde artık o şey hakkında düşünmeyi de bırakırız. Dolayısıyla doğa iyi veya kötü değildir; yalnızca vardır. Bu nedenle erkeklik çalışmalarının en temel özelliği erkekliği biyolojik bir zorunluluk veya doğallık üzerinden değil, bir toplumsal ve kültürel inşa üzerinden ele almasıdır.

Birinci dalga erkeklik çalışmaları genel olarak cinsiyet rolleri yaklaşımı bağlamında erkek olmanın artılarına ve eksilerine, erkeklerin toplumda sahip oldukları üstünlüğe ve bu üstünlüğün toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerine odaklanmıştır (Boratav v.d., 2018: 56). Bu çalışmalarda erkekliğin radikal ve köklü bir eleştirisini görememekteyiz (Boratav v.d., 2018: 55). Çünkü rol kuramı eve ekmek getirme rolünün erkeğe ait bir rol olduğunu iddia eder ancak böyle bir bağlantının nereden kurulduğuna ilişkin herhangi bir açıklama getirmez (Connell, 2019a: 70). Geleneksel erkeklik anlayışının köklü bir biçimde sorgulanması ve farklı erkeklikler arasındaki iktidar ilişkilerinin irdelenmesi 1980'li yıllara denk düşmektedir (Boratav v.d., 2018: 55). Erkeklerin toplumsal ilişkiler içerisinde pek çok dinamikler aracılığıyla inşa edildiğini öne süren bu tarz yaklaşımlar söz konusu kalıp normların nasıl ve neden üretildiğine eğilerek var olan iktidar ilişkilerini deşifre etme imkânı sağlarlar. Bir üst başlık olarak erkeklik çalışmaları içerisinde anti-feminist ve maskülinist çalışmaları da barındırır ancak eleştirel erkeklik çalışmaları toplumsal cinsiyet eşitsizliği meselesinde feminizm ile el ele yürütülen erkeklik çalışmalarına yönelir (Günay Erkol, 2018: 8).

1.1.Toplumsal ve Kültürel Bir İnşa Olarak Erkeklik

Eril erkekliğin inşa süreci ve eril erkekliklerin sahip oldukları erkeklik kodları toplumdan topluma ve bağlamdan bağlama değişiklik gösterse de eril erkeklikler tüm ataerkil toplumlarda kadınları ve eril erkeklik normlarına uymayan diğer erkekleri baskı altına alma konusunda birleşirler. Tüm eril erkekliklerin ortak noktası kadınları

ve LGBTİ+ bireyleri ezmesidir. Senan (Senan, 2018) bu nedenle Bianet'deki yazısında erkekçe'yi Çince, İngilizce ve İspanyolca'dan daha yaygın olan tek dil olarak tanımlamıştır. Erkekliğin dili dünyanın yaklaşık yarısı tarafından farklı aksanlar ile konuşulan ortak bir dildir ve bu dilin alametifarikası ezmek, baskılamak ve şiddet uygulamaktır.

Cinsiyet kodları toplumsal etkileşimleri önceleyeni tarih-dışı, ezeli ve ebedi kodlar değillerdir. Dünyanın tüm toplumlarında geçerli olan makbul erkeklik ve kadınlık diye bir şey söz konusu değildir. Toplumların kendi kültürel yapıları, var olan iktidar ilişkileri vs. makbul erkeklik ve kadınlık tiplerini koşullandırır. Segal'e (1992: 92) göre toplumdaki erkek egemenliğini anlamaya çalışan feminist düşünürler bu egemenliğin erkeklerin doğasından mı kaynaklandığı, toplumsal/kültürel şartlanmaların bir sonucu mu olduğu yoksa erkeklerin kendilerini egemen kılan yapılara bağlı olmasının bir sonucu mu olduğu gibi sorular üzerinden bu mesele ile ilgilenmişlerdir. Bu anlamda ben erkeklik meselesine odaklanırken, erkeklerin toplumda egemen konumda olmalarının ve kadınların ezilmesinin birinci failleri olmalarının onların doğalarından kaynaklandığı yollu fikirleri reddediyor ve erkekliğin tarihsel, toplumsal ve kültürel bir inşa olduğu tezini benimsiyorum. Bu inşacı yaklaşım kişilerin toplumsal cinsiyetlendirme mekânizmaları (aile, askeriye okul, din, gelenek, vd.) tarafından toplumsal olarak cinsiyetlendirildiklerini iddia eder, ancak *doğa*yı da kültürel olanın üzerinde istediği gibi at koşturduğu ve kültürel olanın doğal olanı tamamen belirlediği boş bir tuval olarak görmez. Yani kültürel determinizm iddiasında değilim. Cinsiyet kodlarının yapay bir şekilde inşa edildiğini ve doğal olmadığını söylemek bunların basit bir şekilde bir kenara atılabileceği anlamına gelmez. Bunlar her ne kadar inşa edilmiş olsalar da *yaşanan* şeylerdir (Direk, 2021: 68). En nihayetinde biz cinsiyetli bir bedene sahip olarak doğarız ve bu verili cinsiyetimiz kültürel olanı da şartlandırmaktadır. Kadın cinsiyetine sahip olarak doğduysak çocuk doğurma işlevine sahip olmuş oluruz ve bu doğurma işlevi bizim kültürümüzün şekillenişini de koşullandırır. Bunda tuhaf bir yan yoktur. Asıl mesele cinslerin, cinsiyetlerinden gelen biyolojik farklılıklarının nasıl olup da bu cinslerden birini diğeri karşısında tabi konuma getirdiğidir. Doğurma işlevi gayet tabi kültürü koşullandıracaktır ancak kadının doğuruyor olması onun özel alana kapatılıp ev işleri

ve çocuk bakımı ile özdeşleşmesine bir gerekçe oluşturmaz. Benim inşa olarak değerlendirip, değişebilirliğine vurgu yaptığım nokta burasıdır. Zaten bizim toplumsal cinsiyet diye bir kavramdan bahsedebilmemiz ancak biyolojik olanın toplumsal olanı belirlemediği ölçüde mümkündür (Connell, 2019a: 142). Çünkü biyolojik olan toplumsal olanı belirliyor ise tanımı gereği cinslere toplumsal olarak yüklenen rollere gönderme yapan toplumsal cinsiyet kavramı ve bu kavram üzerinden geliştirilen tüm siyaset boşa düşer. Bu anlamda Türk'e (2010: 2) göre erkeklik çalışmaları erkekliği birtakım karmaşık ve birbirleri ile etkileşim halinde olan sosyo-kültürel ilişkilerin bir ürünü olarak ele almakta ve bu nedenle de bütüncül bir erkek kimliğini ve tarih-dışı bir erkeklik kategorisini reddetmektedir. Aynı şekilde Connell'a göre de toplumsal cinsiyet meselesini ele alırken hem insanların tepeden tırnağa toplumsal olarak inşa olduğu gerçeğini hem de insanların cinsiyetli bir bedene sahip olarak dünyaya geldikleri gerçeğini göz ardı etmemeliyiz (Connell, 2019a: 112). Bedenler, üzerlerine her şeyin rahatça işlenebileceği boş tuvaller değillerdir. Onlar toplumsal belirlemelere ve dayatmalara karşı çeşitli şekillerde direnebilir ve bu şekilde değişebilirler (Connell, 2019a: 118). Bendenler toplumsal ilişkilerin aktif eyleyicileri ve failleridirler. Tüm toplumsal ilişkilerde pay sahibidirler. Yani inşacılık yaklaşımına göre özne toplum içerisinde sınıf ve toplumsal cinsiyet gibi çeşitli iktidar ilişkileri tarafından inşa edilirken aynı zamanda bu ilişkileri değiştirip dönüştürmeye muktedir bir faildir (Game, 1998: 59). Biz inşa edilmiş bir özneden bahsettiğimizde aynı zamanda bir iktidar ilişkileri ağından da bahsetmiş oluruz.

Toplumsal cinsiyet farklılıkları/eşitsizlikleri/adaletsizliği biyolojik bir gerçeklik olarak cinsiyetin kültürel bir yansıması değildir. Yani doğa bizi erkek ve kadın olarak yarattı ve cinsler bu anlamda biyolojik olarak çeşitli özelliklerce birbirlerinden farklılaştılar, akabinde bu farklılıklar üzerine ataerkil bir kültür inşa edildi ve sonrasında da bu farklılıklar ataerkil bir kültürü zorunlu olarak ortaya çıkardı gibi bir yaklaşım sorunludur. Cinsiyetler arasındaki farklılıkların zamanla cinsiyetler arasındaki çeşitli biyolojik farklara yol açtığı yaklaşımını bir yana bıraksak dahi avcı-toplayıcı dönemde erkeğin dışarıda avlanması ve kadının içeride çocuk büyütmesi zorunlu olarak erkeklerin kadınları baskı altına alıp ezdiği hiyerarşik bir toplumsal

düzeni ortaya çıkarmak zorunda değildi.[*] Yani toplum içerisinde birbirinden farklı işlevleri yerine getirmek demek zorunlu olarak bu işlevlerin hiyerarşik bir toplumsallaşmaya yol açması demek değildir. Zaten sorun işlevlerin farklılaşmasında değil bu farklılıkların kadınları erkeklerden daha aşağı bir konuma yerleştirmesindedir. Bizim yapmamız gereken bu farklılıkları kategorize ederek *kadına ait özellikler* ve *erkeğe ait özellikler* şeklinde sınıflandırarak bunları doğallaştırmak değil, söz konusu farklılaşmaların nedenlerini araştırmaktır. Bunu yapmadığımız vakit mevcut eşitsiz ilişkileri doğallaştırmış oluruz. Bu anlamda Bourdieu'ya göre eril tahakkümün meşrulaştırılabilmesi için onun doğaya indirgenebilmesi gerekir (Bourdieu, 2019). Bourdieu eril tahakkümü doxanın paradoksu ve bu paradoksal itaatin mükemmel bir örneği olarak görür. Bourdieu'ya göre doxa kendisini evrensel olarak dayatan bir görüş açısıdır (Sarıkulak ve Koca, 2019: 248). Doxanın paradoksu ise kendisini dayatan bu evrensel görüş açısının her ne kadar tahakküm ilişkileriyle, ayrıcalıklarla ve haksızlıklarla işliyor olsa dahi kendisini kabul ettirebilmesi ve doğallaştırabilmesidir (Bourdieu, 20019: 11). İşte Bourdieu'ya göre eril tahakküm bu anlamda doxanın paradoksunun en mükemmel örneklerindendir. Çünkü eril tahakküm her ne kadar yıkıcı ve baskılayıcı olsa da kendisini norma/doğal/evrensel olarak dayatmaktadır ve sorgulanmadan kabul görmektedir. (Bourdieu, 2019: 12). Tahakküm yapıları kendilerini doğal ve evrenselmiş gibi dayatmalarına karşın bu yapılar tekil eyleyiciler ve toplumsal kurumlar aracılığıyla üretilen ve sürekli olarak bir yeniden üretimin ürünü olan kurumlardır. Bu anlamda evrensel değil, tarihseldirler (Bourdieu, 2019: 50). Bu nedenle tarihin doğaya ve kültürel olanın doğal olana dönüşüp kendisini evrensel olarak dayattığı süreçler deşifre edilmelidir (Bourdieu, 2019: 12). Dolayısıyla toplumdaki tüm yapı ve ilişkilerin bir insan pratiği olduğunun bilincinde olarak inceleme yapmalıyız. İçerisinde bulunduğumuz dünyadaki hiçbir yapı veya kurum tarihsel bir zorunluluk değildir. Bugün geldiğimiz noktayı üreten şey herhangi bir

[*] Örneğin kadınlar binlerce yıldır çocuk bakımından sorumludurlar. Biz kadını eve kapatıp kucağına da bakması için çocuğu verdiğimizde o kadında ister istemez bir şefkat duygusu geliştirecektir. Sonrasında kadınlar doğası gereği şefkatlidir ve bu yüzden çocuğa bakması gereken kişi annedir dediğimizde aslında toplumsal ilişkileri tersinden okumuş oluruz. Kadın erkekten daha şefkatli veya daha duygusal olduğu için çocuk bakımını üstlenmek durumunda kalmadı, aksine, çocuk bakımını üstlenmek durumunda kaldığı için zamanla daha fazla şefkatli ve duygusal oldu.

biyolojik zorunluluk veya mekânik bir işleyiş değil tamamen insan pratiğidir (Connell, 2019b: 394). Mill'in de dediği gibi "…insanlar bir yaz sabahı uyanıp onları (kurumları) yerden bitmiş olarak bulmadılar. Kurumlar bir kere dikilince insanlar "uyurken" bile "büyüyen" ağaçlara da benzemez" (Mill, 2017: 56).

1.2. Erkeklikçilik ve Biyolojik Determinizm[*]

Erkeklikçilik yaklaşımını benimseyenlere göre erkekler doğaları gereği hem fizyolojik olarak hem de psikolojik olarak kadınlardan üstündür. Bu nedenle de erkekler *doğal* olarak toplumda kadınlardan daha üst bir konumda olmalıdırlar. Kadınların eşitlik talepleri doğanın dengesini bozmakta ve toplumu yozlaştırmaktadır. Erkeklikçilik yaklaşımı çok açık bir şekilde anti-feminist ve anti-kuir bir yerden konuşur. Erkeklikçiler kuir bireyleri toplumda bir hastalık olarak görürler ve onlara göre kuir bireyler insanlığı kirletmektedirler. Erkeklikçiler gizli veya örtük bir biçimde kadınların erkeklerden daha aşağı oldukları için birtakım alanlarda var olmamaları gerektiğini vs. iddia etmezler. Onlara göre çok açık bir şekilde kadınlar erkeklerden daha aşağı bir konumdadır. Var olan sorun erkeklerin üstün olması değil, erkeklerin üstünlüğüne karşı gelişen tehlikeli ve bozucu başkaldırıdır. Bozok'un (2011: 44) da dikkat çektiği gibi erkeklikçilik yaklaşımını benimseyenler tarihin hiçbir döneminde erkek egemenliğinin gerçekleşmediğini savunurlar. Yaşanılan toplumsal sorunların hepsinin nedeni aslında erkek egemenliğinin asla gerçekleşmemiş olmasıdır. Bu anlamda erkeklikçilik yaklaşımı ulaşılması gereken bir ideal olarak ataerkil yapıyı hedef alır ve erkek egemenliğini tüm sorunların çözümü olarak görür. Örneğin toplumdaki işsizliğin sebebi kadınların erkeklere ait olması gereken işleri çalmış olmalarıdır. Kadına karşı bir şiddetin baş göstermesinin sebebi kadınların aslında erkeklere ait olan kamusal alanda faaliyet göstermeleri ve dolayısı ile de erkeklerin eve kapatılmaları ve psikolojilerinin bozulmasıdır. Yani kadına şiddetin suçlusu dahi kadınlardır. Erkek üstünlüğü sorunun kaynağı değil, çözümüdür. Erkeklikçilik yaklaşımını benimseyenlere göre içerisinde bulunduğumuz toplumsal koşullar erkeğin

[*] Bozok, "Feminizmin Erkekler Cephesindeki Yankısı: Erkekler ve Erkeklikler Üzerine Eleştirel İncelemeler" adlı makalesinde erkeklik çalışmalarını *erkeklikçilik, erkek kurtuluşçuluğu* ve (*pro)feminizm* şeklinde feminizm ile olan ilişkisi bağlamında üç başlık altında incelemiştir. (Bkz. Bozok, 2009a)

üstünlüğünü engellemeye çalıştığı için cinsler arasındaki kriz gittikçe çözümsüz bir hal almaktadır.

Mevcut toplumsal ilişkileri, kültürü ve biyolojiyi birbirleri ile uzlaştırarak ele alıp cinslerin özelliklerinin bu iki etmenin ortaklaşa etkisi ile belirlendiğini iddia eden fikirler her zaman son kertede sırtını biyolojik zorunluluğa yaslarlar ve bu durum ister istemez var olan düzeni tarih-dışı bir yere yerleştirerek doğallaştırır. Ayrıca değişen erkeklik biçimine sağ kanattan gelen muhafazakar tepkilere baktığımızda cinslerin verili cinsiyetleri sebebiyle sabit ve olması gereken birtakım roller ve özelliklerle donatıldığına inanan bu kesimin de erkekliklerin değişebilirliğini örtük olarak kabul ettiğini görürüz. Çünkü onlara göre toplumsal cinsiyet rollerini reddetmek toplumun doğadan uzaklaşması anlamına gelmekte ve bu nedenle de çeşitli yollarla karşı-dönüşüm önermekteler. Böyle bir değişimi önermek zaten değişimin varlığının kanıtıdır.

Erkeklikçilik yaklaşımı çoğu argümanını biyolojik tezlere dayandırır. Ancak yapılan sayısız araştırmanın da ortaya koyduğu gibi erkekler ile kadınlar arasında zekâ, beceri veya kişisel özellikler vs. bakımından ölçülebilir herhangi bir farklılık yoktur (Connell, 2019a: 102). Cinsler arasındaki farklılıklar konusunda biyolojik indirgemecilik ve yine son kertede biyolojik indirgemeciliğe sırtını yaslayan sosyo-biyolojik yaklaşımlar çoğu kez bir gerçekliği ortaya çıkarmaktan ziyade var olanın muhafazakar bir şekilde savunulması olarak karşımıza çıkarlar. Ve bu yaklaşımlar mevcut kurulu düzenden çıkar elde edenlerin lehinedir. Irkçılığın bilimsel makaleler ile desteklenip haklılaştırıldığı dönemler günümüzden pek de uzakta değildir. Ayrıca biyolojik açıklamalar bize mevcut eşitsizliklerin asla bizim suçumuz olmadığını da salık verir. Çünkü aramızdaki farklar, davranışlarımız ve düşünüşlerimiz birbirimizden farklı olan bir biyolojiye dayanıyorsa doğal olarak bu davranışlarımız ve düşünüşlerimizden dolayı ortaya çıkan eşitsizliklerin suçlusu da biz olmamalıyız (Kimmell, 2011: 22). Sonuç olarak biyolojik yaklaşımlar cinsiyetin toplumsal cinsiyeti belirlediğini iddia eder ve cinsler arasındaki tüm farklılıkları buna bağlar. Ancak neden bazı toplumlarda erkekliğin ve kadınlığın anlamları farklıdır, neden bazı toplumlardaki cinsiyete dayalı eşitsizlik diğer toplumlar ile aynı değildir vs. gibi sorular sorduğumuzda biyolojik yaklaşım bunları yanıtsız bırakır (Kimmel, 2011: 58).

1.3. Erkek Kurtuluşçuluğu

Erkek kurtuluşçuluğu yaklaşımı ataerkil yapıya çok ciddi eleştiriler getirir. Bu yaklaşıma göre tıpkı kadınlık gibi erkeklik de toplumsal bir inşadır ve ataerkil sistem erkeklerin üzerine, onların hayatını mahvedecek cinsiyetçi ve yapay roller yüklemiştir. Erkek kurtuluşçularının odaklandıkları temel nokta ataerkil sistemin erkeklere yüklemiş olduğu olumsuz erkeklik kodlarıdır. Yani bir erkek sırf erkek olduğu için evine bakmak zorundadır, lokantada hesabı öder, korksa da asla belli edemez, kavgadan kaçamaz, yoruldum diyemez, cinsel ilişkide performansı üzerinden değerlendirilir ve bu nedenle kendi hazzına odaklanamaz, ağlamak istiyor olabilir ancak asla ağlayamaz, her zaman ve her koşulda dik durması ve mücadele etmesi gerekir, diğer erkekler ile anlamsız bir erkeklik yarışına girer ve bu nedenle de yaşadığı hayattan da pek bir zevk alamaz. Bu nedenle ataerkil sistem ortadan kaldırılmalı ve erkekler kendilerine yüklenen bu yapay kodlardan özgürleşmelidir. Ancak erkek kurtuluşçuları her ne kadar eril erkek kodlarına eleştirel yaklaşıp, ataerkil sisteme karşı bir tavır almış olsalar da sadece erkeklerin deneyimlerine ve erkeklerin sorunlarına odaklandıkları için feminizme ve kuir kurama karşı belirli mesafe alırlar. Erkek kurtuluşçuluğu yaklaşımını anti-feminist bir yaklaşım olarak nitelendirmek yanlış olsa da bu yaklaşım için net bir şekilde feminist olmayan bir yaklaşım diyebiliriz (Bozok, 2009b: 436). Yani kurtuluşçuların derdi toplumda *herkes* için bir eşitlik ve özgürlük sağlamak değil, erkekleri özgürleştirmektir. Bu nedenle Bozok'a (2011: 44) göre kurtuluşçular kadınların ve kuir bireylerin ezilmişliklerini dikkate almazlar. Bu yaklaşımda erkeklerin var olan cinsiyet eşitsizliğini görmemesinin en önemli sebebi beyaz insanların ırkçılığı görememesi ile aynıdır. Erkekler sosyal yaşantılarında söz konusu eşitsizliklerin sebep olduğu dezavantajlar ile uğraşmak zorunda olmadıkları için eşitsizliğin varlığından da bihaberdirler (Digby, 2003: 250). Buradan hareketle erkek kurtuluşçuluğu yaklaşımı sadece erkeklerin kurtuluşuna odaklanmışlardır diyebiliriz. Ayrıca erkek kurtuluşçuluğu kavramı sorunlu bir kavramdır. Çünkü erkekler hali hazırda egemen konumdadır ve mevcut gücün büyük bir çoğunluğunu ellerinde tutmaktadırlar. Bu nedenle de zaten egemen olan bir gurubun bir kurtuluşu olamaz (Connell, 2019b: 391).

1.4.Profeminizm

Sancar'a göre biz eğer egemen erkeklik diye bir şeyin varlığından bahsediyorsak aynı zamanda bu egemen erkekliğe direnen ve ona karşı bir yerde konumlanan karşı-erkekliklerin varlığından da örtük olarak bahsediyoruz demektir (Sancar, 2016: 20). Egemen olan evrensel olmuş olsaydı onun egemen olduğu ile ilgili bir bilinç de geliştirilemezdi. Dolayısıyla söz konusu egemen erkekliğe direnen erkeklikler de vardır. Erkeklik meselesine profeminist bir açıdan yaklaşanlar da tıpkı erkek kurtuluşçuları gibi ataerkil sisteme karşı çok önemli eleştiriler getirirler, ancak buna ek olarak ataerkil erkekleri ataerkil sistemin birincil failleri olarak görürler. Feminizm ile çok yakın bir ilişki içerisinde olan profeminist erkeklik incelemeleri heteronormatif bir bakış açısına sahip değildir ve dolayısı ile homofobik/transfobik de değildir. Kepekçi'ye (2012: 67) göre profeminist erkek teorileri liberal feministler ve radikal feministler olmak üzere iki farklı feminist akımdan etkilenmişlerdir. Böylece doğal olarak erkekliğe de aynı amaçla ama farklı yönlerden yaklaşmışlardır. Liberal feminizmden etkilenen profeminist erkekler aslında toplumda var olan cinsiyetçi yapının herkesi baskı altına aldığını ve bu yapının tıpkı kadınlar gibi erkeklerin de özgürlüklerine ket vurduğunu söylemiş ancak kadınların ezilmişliğine de asla kulak tıkamamışlardır. Cinsiyet rejimine radikal feministlerin bakış açılarından bakan profeminist erkekler ise erkekleri toplumda var olan cinsiyet rejiminin birinci failleri olarak ele almış ve erkekliğin öznel ve içeriden bir eleştirisini yapmışlardır. Yani bu kanada göre erkekler kadınların ve kuir bireylerin baskı altına alınmasının asıl failleridirler ve bu anlamda öz-düşünümsel ve eleştirel bir faaliyete girişmeleri gerekmektedir. Özetlemek gerekirse profeminist kuramcılar erkekleri ataerkil sistemin aktif öznesi olarak kurgulayıp mücadele edilmesi gereken bir yapı olarak ele alırlar ve kadını da bu mücadelenin ve başkaldırının aktif öznesi olarak kurgularlar.

Erkeklerin feminist mücadele içerisindeki varlıkları ve yeni duyarlı erkek modeli bazı feministler tarafından kuşkuyla yaklaşılıp eleştirilmiştir ve bazıları ise bu eğilimleri ataerkinin bir kumpası olarak görüp direkt reddetmiştir. Erkeklerin feminist mücadele içerisindeki varlıkları çoğu zaman feminist olmayan erkekler tarafından da hoş karşılanmamıştır. Connell'a göre bu konumdaki erkekler hegemonik erkeklik tarafından kadın olmak için çırpınan kişilerin ahmaklığı olarak görülmektedir

(Connell, 2019a: 376). Böyle bir yaklaşım sorunludur. Ancak yine de modern toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı ve kadın hareketini destekleyen erkek tipi gibi figürler içerisinde önemli bir risk barındırır. Tıpkı bugün "çevre dostu", "çevreci" gibi etiketlerin üretim alanında sıkça gelişigüzel kullanılması ve bu etiketin girdiği her alana saygınlık ve güven kazandırması tehlikesi gibi bu yeni moda duyarlı erkek tipi de kendisine meşruluk sağlamaya çalışan ancak aslında içi boş olan bir erkeklik konumu olabilir. Feminist kadınların feminist olduklarını beyan eden her erkeğe bir parça şüphe ile yaklaşmaları bu anlamda anlaşılabilir bir şeydir.

1.5. Erkeklik Değil Erkeklikler

Toplumsal cinsiyet çalışmalarının erkek sorununa pek fazla eğilmemesi kaba, sert, zorba vs. gibi genelleştirmeler aracılığıyla erkeklik stereotiplerinin oluşturulmasına neden olmuş ve bu durum ise erkekliklerin çeşitliliğinin görülmesini engellemiştir (Onur ve Koyuncu, 2004: 31). Kadınlar arasında geçerli olan farklılıklar erkekler için de geçerli midir sorusu önemli bir sorudur (Horzum, 2014: 111). Lezbiyen, siyahi ve işçi sınıfına mensup bir kadının yaşadığı ezilme ile beyaz, heteroseksüel ve beyaz yakalı bir kadının yaşadığı ezilmenin aynı ezilme olmadığı gibi aynı şekilde tüm erkekler de ataerkil iktidardan aynı oranda pay almazlar. Erkeklik çalışmaları alanının öncülerinden olan Connell'ın kavramsallaştırmış olduğu *erkeklikler* kavramı bize erkeklik kavramının tek başına genelleyici ve kapsayıcı bir anlama gelmediğini ve bu nedenle de genel geçer, tek tip bir erkeklikten bahsedemeyeceğimizi anlatır (Bkz. Connell, 2019a-2019b). Toplumsal cinsiyeti toplumsal bir inşa olarak ele aldığımızda aslında erkekliğin de toplumsal olarak birtakım deneyimler, pratikler ve söylemler yoluyla inşa edildiğini ve bu nedenle de birbirlerinden farklı erkekliklerin var olabileceğini kabul etmiş olmaktayız. Erkek, erkeğin olduğu şeydir diyen pozitif yaklaşımın ve erkek, erkeğin olması gerektiği şeydir diyen normatif yaklaşımın aksine inşacı yaklaşım erkekliği toplumsal ve kültürel bir inşa olarak ele aldığı için herhangi bir erkeklik idealine veya bir öze gönderme yapmaz. Bu yaklaşıma göre farklı bölgelerde, farklı kültürel dinamiklerle ve farklı deneyimlerle şekillenen erkeklikler, erkek bedeninde farklı erkekliklerin yaşanmasına tekabül eder. Marmara bölgesinde doğmuş, kolejde eğitim görüp güvenlikli sitelerde yaşamış birisi ile güneydoğu bölgesinde bir cemaat yaşamın

içerisine doğmuş ve mahalle okullarında eğitim görmüş birisi aynı erkeklik deneyimini yaşayamaz. Bunlar farklı erkeklerdir. Bu anlamda ezeli ve ebedi, doğal, genel ve kapsayıcı, değişmez bir erkeklik yoktur. Vurgulanması gereken bir diğer nokta ise bahsettiğimiz eril erkekliklerin yalnızca biyolojik olarak erkek olan kişilerin bedenlerinde yer almadığıdır (Özbay, 2013: 188). Yani bir kadın ya da bir kuir birey de erkeksi veya erkek gibi davranabilir ve eril erkeklik kodlarını bedenleştirebilir. Eril erkeklik kodları toplumda hemen her alanda makbul görüldüğü için kadınlar da iş yerlerinde, okulda veya sokakta hem kabul görebilmek amacıyla hem de bir çeşit savunma dürtüsü ile halk ağzı ile "erkek Fatma" diyebileceğimiz bir tipe bürünebilmektedirler.

1.6. Erkeklik Türleri

Bozok'a (2018: 34) göre erkeklik toplumsal ve kültürel ilişkiler tarafından inşa edilen bir toplumsal cinsiyet kimliğidir. Dolayısı ile de farklı toplumsal ve kültürel bağlamlarda farklı erkekliklerin ortaya çıkması gerekir. Bu farklı erkekliklerin ataerkil yapı ile aralarındaki ilişki de doğal olarak farklı düzlemlerde kurulur. Bazı erkekler ataerkil iktidardan daha çok pay alırken bazıları ise ataerkil iktidarın mağduru konumundadırlar. Örneğin orta sınıf, kentli, beyaz, evli ve düzenli bir işe sahip bir erkeğin ataerkil iktidardan aldığı pay ile renkli bir gey erkeğin ataerkil iktidardan aldığı pay aynı değildir. Ataerkil erkeklikler sadece kadınları baskı altında tutarak kendi varlıklarını hâkim konuma getirmezler, aynı zamanda hakim erkek imgesinin dışında yaşayan diğer erkeklikleri de baskılamaları gerekmektedir. Bu nedenle ezen erkek ve onun karşısında ezilen kadın biçiminde keskin bir ayrım yapmak yanıltıcı olacaktır. Çünkü bazı erkekler de ezilenler kampına dahildir.

1.6.1. Hegemonik Erkeklik

Connell'ın kavramsallaştırmış olduğu ve sonrasında erkeklik çalışmalarının vazgeçilmez bir kavramı haline gelen hegemonik erkeklik kavramı belirli bir toplumdaki cinsiyet ilişkileri bağlamında egemen konumda olan erkeklik biçimini anlatır (Connell, 2019a: 150). Bu egemen konumda olan erkeklik toplumda olması gereken, hedef gösterilen, her erkeğin ulaşmayı istediği, tam olan ve erkekliğe aykırı herhangi bir şeyi kendisinde barındırmayan erkeklik biçimidir. Erkeklik dönemden

döneme veya koşuldan koşula farklılık gösterebilir ancak her halükârda var olan hegemonya ilişkiseldir ve kurumsallaşmış ataerkil yapı tarafından desteklenir (Özkazanç ve Örsan Yetiş, 2016: 19). Sancar'a göre hegemonik erkeklik kavramı çok küçük bir grubun nasıl olup da tüm iktidar mercilerine sahip olduğunu ve bunu nasıl meşrulaştırıp kabul edilebilir kıldığını açıklamaya çalışır (Sancar, 2016: 32).

Hegemonik erkeklik kavramı 1980'lerin ortalarından itibaren erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünün sürmesini sağlayan ve bunu inşa eden bir uygulama modeli olarak anlaşılmaya başlanmıştır (Connell ve Messerschmidt, 2005: 832). Hegemonik erkeklik formüle edilirken ilk olarak hegemonik erkekliğin ikincil erkekliklerden hangi yönden farklılaştığı araştırılmış ve ayırt edilmiştir. Hegemonik erkeklik her ne kadar çok az sayıda erkeğin yaklaşabildiği bir norm olarak formüle edilse de bu kavram erkek olmanın en onurlu yolunu somutlaştırmış ve erkeklerin kendilerini bu erkeklik modeline göre konumlandırdıkları ve bunun da kadınların küresel olarak boyun eğdirilmişliklerini ideolojik olarak meşrulaştırdığı iddia edilmiştir (Connell ve Messerschmidt, 2005: 832). 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başlarında ise hegemonik erkeklik kavramı üzerine birçok çalışmalar, kitaplar, makaleler yazılmış ve konferanslar düzenlenmiştir (Connell ve Messerschmidt, 2005: 833). Yani kavramın 1980'lerin başlarında formüle edilmesinin ardından 2000'li yılların başına kadar geçen süreçte hegemonik erkeklik kavramı erkekler ve erkeklikler hakkındaki çalışmalarda yaygın olarak kullanılan bir kavram haline gelmiştir.

Hegemonik erkeklik toplumda hâkim bir imaja sahiptir ve genel olarak toplumsal normlara göre yaşamayı beceremeyen, işsiz, eşcinsel, durgun erkekleri sindiren bir idealdir (Yücel, 2014; 43). Hegemonik erkekliğin bir ideal olduğunu belirtmek önemlidir. Hegemonik erkeklik ulaşılması gereken ancak hemen hemen hiç kimsenin ulaşamayacağı ve aslında ulaşmak da istemeyeceği bir erkeklik biçimine tekabül eder. Bu erkeklik tipi efsanelerde, mitlerde, romanlarda, dizilerde, filmlerde, halk hikayelerinde, güçlü ve karizmatik iş adamlarında veya yine karizmatik siyasi liderlerde somutlaşmış olan ve toplumda kadınların, kuir bireylerin ve hegemonik idealden uzakta konumlanmış erkeklerin ezilmesine dayanak oluşturan bir tiptir. Erkekler hegemonik erkeklik idealine ne oranda yaklaşırlarsa ataerkil iktidardan o derece faydalanırlar ve aynı şekilde bu idealden ne kadar uzaklaşırlarsa ataerkil iktidar

tarafından o derecede ezilirler. Erkeklerin bu hegemonik erkeklik tiplemesine tam olarak ulaşmak istememesinin sebebi ise hiçbir erkeğin hegemonik erkeklik idealinin gerektirdiklerini tam olarak yapmaya cesaret edememesidir. Çünkü hegemonik erkeklik idealinin gerektirdikleri erkeğe çok zorlu ve katlanılmaz görevler yüklemektedir. Bu nedenle hegemonik erkeklikler erkeklerin kendilerine rol-model olarak aldıkları ancak asla bu rol-modelin kendisi olmak istemedikleri bir erkeklik tipidir. Rambo filmlerini izleyen çoğu erkek çocuk gece uyumadan önce kendisini Rambo olarak hayal eder, dışarıda oyun oynarken Rambo'ya öykünür ancak asla bir helikopterden paraşütsüz atlamak veya iki gün aç kalmak istemez.

Hegemonya kavramı kendi içerisinde zor ve rıza olmak üzere iki unsuru barındırır ve işin rıza kısmına daha çok vurgu yapar. Hegemonya güçle desteklenmesine rağmen sadece şiddet anlamında kullanılmamaktadır. Hegemonya kültür, kurumlar ve rıza yoluyla elde edilen bir üstünlük biçimidir (Connell ve Messerschmidt, 2005: 832). Yani hegemonik erkeklikten ve bu tipleme üzerinden anlatılan toplumdaki erkek hegemonyasından bahsettiğimizde aslında burada erkeklerin zor kullanarak kadınları baskıladığını anlatmaya çalışmanın ötesinde bu hegemonik ilişkilerin kültüre, dine, geleneklere ve günlük ilişkilerimizin her bir zerresine sinerek kendisine belirli bir rıza ürettiğini anlatmış oluruz. Dolayısıyla hegemonik erkeklik kavramı bize erkeklerin sahip oldukları iktidarın ne olduğundan ziyade erkeklerin bu iktidarı nasıl ayakta tuttuklarını ve bunu nasıl yeniden ürettiklerini anlatır (Connell, 2019b: 270). Hegemonik erkekliği kabaca ataerkilliği meşrulaştıran ve kadınların topluca itaat ettirilmesinin devam etmesini sağlayan cinsiyet pratiklerinin bütünü olarak tanımlayabiliriz (Boratav v.d., 2018: 56).

Sancar'a göre hegemonik erkeklik kavramı bize erkeklerin konumları, yaşam biçimleri ve tercihleri farketmeksizin kadınların toplu olarak boyun eğdirilmişliklerinden ortak bir çıkar elde ettiklerini anlatır (Sancar, 2016: 17). Ancak Sancar bu anlayışa belirli noktalardan itiraz eder. İlk olarak dünyadaki tüm toplumları genel olarak erkek egemen bir toplum olarak tanımlayabilirsek de toplumsal dokuların içerisinde çok farklı, birbiri ile uyumsuz ve çatışmalı iktidar ilişkileri vardır. Bu nedenle kadınların toplu olarak boyunduruk altında tutulmasından toplu olarak çıkar elde eden erkek egemenliği anlayışından ziyade birbirleri ile uyumsuz olan ve

birbirleri ile çatışan çok çeşitli deneyimlerin yaşandığı erkek egemenliğinden bahsetmeliyiz (Sancar, 2016: 17). İlk olarak her erkeğin ataerkil iktidardan aynı oranda pay almadığını söyleyebiliriz. Bunun dışında bazı kadınlar eril iktidarı elinde tutan erkekler ile iş birliği yaparak eril iktidardan bir ölçüde pay alabilir ve diğer kadınların tersine kendi çıkarını erkek egemenliğinin çıkarlarına eklemleyebilir. Bu anlamda kadınlar arasında da çıkar çatışmaları olabilir ve dolayısıyla bazı kadınlar da eril iktidarın uygulayıcısı olabilirler (Sancar, 2016: 17-18). Hegemonik erkeklik kavramsallaştırmasına getirilen eleştiriler bununla sınırlı değildir. Örneğin bu kavram belirli bir erkek tipi oluşturup tüm toplumlarda o erkek tipini uygulamaya çalıştığı konusunda, hegemonik erkekliğin özneyi görünmez kılıp sadece yapıyı ortaya koyduğu konusunda, hegemonik erkekliğin belirli yerleşik bir grubun karakter yapısı olarak anlaşılamayacağı konusunda, bazı erkeklerin hegemonik erkeklik tipine ait olan davranışları benimsememesine rağmen yine de toplumda hegemonik bir güce sahip olabilmesi konusunda, hegemonik erkeklik tipinin evrenselleştirici ve totolojik olduğu konusunda çeşitli eleştirilere muhattap olmuştur (Bkz. Connell ve Messerschmidt, 2005, Messerschmidt, 2019). Ancak Connell ve Messerschmidt'e göre (2005: 841) hegemonik erkeklik fikrinde kavramsal olarak totolojik herhangi bir şey yoktur. Hegemonik erkeklik kavramı bir bütünlük iddia etmek için değil, toplumsal süreçler içerisindeki belirli bir dinamiği kavramanın bir yolu olarak tasarlanmıştır. Connell'a göre toplum tarafından devlet, kiliseler ve medya gibi kurumlar aracılığıyla sürekli olarak yüceltilen ve dolaşıma sokulan bir erkeksi davranış modeli vardır. Bu kurumlar söz konusu erkeklik modelini yüceltirlerken erkeklerin günlük deneyimlerini çarpıtarak veya abartarak bunu yapabilirler. Dolayısıyla üretilen bu model herhangi bir erkeğin günlük yaşamlarındaki deneyimlerine uymayabilir. Ancak yine de üretilen bu modeller yaygın idealleri, fantezileri ve arzuları ifade ederler. Böylelikle bir bütün olarak toplum genelinde var olan hegemonyaya katkıda bulunurlar (Connell ve Messerschmidt, 2005: 838). Ayrıca Messerschmidt'e göre erkeklik bireylerin bedenlerine gömülü olan sabit bir öz değildir ve aslında erkeklikler ile ilgili çalışmaların son yıllarda gelişmesinin temel sebebi de zaten erkeklik kavramının içerisinde özcü bir anlam barındırmamasıdır (Messerschmidt, 2019: 70). Bu anlamda Connell ve Messerschmidt özcü bir erkeklik kavramının kullanılmaması gerektiğini

ve buna ek olarak sabit karakter özelliklerine dayalı olan bir toplumsal cinsiyet yaklaşımının da hatalı olduğunu belirtirler (Messerschmidt, 2019: 92).

Hegemonik erkekliğin asla değişmeyen bir özü yoktur. Bir toplumda farklı dönemlerde farklı özelliklere sahip erkekler makbul ve olması gereken hegemonik erkeklik tipini oluşturabilirler. Yani bir toplumda egemen olan hegemonik erkeklik tipi o toplumun mevcut siyasi, ekonomik ve kültürel dinamikleri tarafından koşullandırılan bir şeydir (Özbay, 2013: 200). Ancak erkekler arasında var olan ve bağlamdan bağlama değişiklik gösteren bir hegemonik erkeklik modeli gibi aynı şekilde kadınlar arasında egemen olan bir hegemonik kadınlık biçimi yoktur. Toplumda inşa edilen tüm kadınlık biçimleri kadınları erkeklere bağımlı kılan bir toplumsal, kültürel, siyasi ve dini bağlamda inşa edilmektedir (Connell, 2019b: 273). Bu durum da hegemonik kadınlığın inşasının önüne iki temel engel koymaktadır. İlk olarak Connell'a (2019b: 273) göre toplumsal iktidar erkeklerin elindedir ve dolayısı ile kadınların öteki kadınlar üzerinde bir iktidar kurabilmeleri için çok kısıtlı alanları vardır. İkinci olarak ise zaten kadınlığın toplumsal olarak inşasına içkin olan diğer cins üzerinde egemenlik kurma pratiği yoktur. Kadınların karşı karşıya olduğu şey erkek egemenliğine boyun eğmek veya buna direnmektir. Kadınlıklar bu iki temel tema üzerine bina olurlar. Burada da karşımıza yine Connell'ın (Bkz. 2019b) kavramsallaştırdığı ön plana çıkarılmış kadınlık ve öteki kadınlık biçimleri çıkmaktadır. Connell'a göre toplumsal cinsiyet ilişkileri erkek-kadın ve erkeklik-kadınlık arasındaki güç eşitsizlikleri aracılığıyla yapılandırılır. Bu anlamda uysallık, narinlik ve erkek egosunu okşama gibi dişilleştirilmiş tutumlar kadınsı erdemler olarak yüceltilip eril güce adapte edilir (Messerschmidt, 2019: 61). Ön plana çıkarılmış kadınlık eril erkeklik kodlarına ve ataerkil yapının gerekliliklerine uyumlu olan, bu kodları içselleştirmiş ve kendisine biçilen rollere itiraz etmeyen ve bu nedenle de yine erkeklerin egemen olduğu iş dünyasında, medyada ve magazinde ön plana çıkartılan ve böylelikle de ataerkil yapının kaybederken kazananı konumunda olan kadınlardır. Lezbiyen Feministler bu noktayı biraz daha ileri bir boyuta götürerek erkekler ile ilişki içerisinde olan ve kendisini bir erkeğin kullanımına sunan her kadının ataerkil sistemden çıkar elde ettiğini ve asıl ezilenlerin lezbiyen kadınlar olduğunu ileri sürerler (Bkz. Donovan, 2014). Çünkü onlara göre erkekler ataerkil sistemin aktif özneleridir ve bu nedenle bir

kadının bir erkek ile birlikte olması ister istemez onun erkeğin eril iktidarından pay almasına sebep olur. Öteki kadınlık biçimi ise eril erkeklik kodlarını kabul etmeyen ve ataerkil yapıyla çeşitli yol ve yöntemler ile mücadele eden ve direnen kadınları işaret etmektedir. Ancak sonuç olarak ön plana çıkarılmış kadınlar, öteki kadınlar üzerinde bir hegemonya kuracak kadar güçlü değillerdir.

1.6.2. Suç Ortağı Erkekliği

Yukarıda hegemonik erkeklik idealine ulaşmanın erkekler için oldukça yıpratıcı ve zorlayıcı olduğunu ve bu nedenle erkeklerin hegemonik erkeklik idealini tam olarak gerçekleştirmek istemeyeceklerini söylemiştik. Hegemonik erkekliğin beraberinde getirdiği zorluklardan kaçınan erkekler bu nedenle *suç ortağı* olmaktadırlar. Suç ortağı erkeklikler kadınların ve diğer erkekliklerin ezilmesinden ve ikinci plana atılmasından yapısal olarak avantaj sağlayan, deyim yerindeyse ataerkil yapının kaymağını yiyen erkekliklerdir. Bozok'a (2011: 47) göre suç ortağı erkekler hegemonik erkeklerden farklı olarak ellerini kirletmeden ataerkil sistemden ve genel olarak kadınların boyunduruk altına alınmasından çıkar sağlarlar. Suç ortağı erkekliğini asıl olarak suça ortak eden şey onların verili ataerkil yapıyı ve heteronormatif ilişki biçimini benimseyip, bu düzenin yeniden üretimine sessiz sedasız katkıda bulunmaları ve bunun yanında ataerkil yapıya karşı verilen herhangi bir mücadelenin içerisinde yer almamalarıdır. Eşine, annesine, kız kardeşine saygılı olan, hiçbir şekilde sözlü veya fiziksel şiddete başvurmamış, günlük işleri eşiyle ortaklaşa yapan uyumlu bir erkek de aslında bir suç ortağı erkektir. Çünkü kadınların genel ve yapısal ezilmişliğinden hayatın her alanında faydalanır ancak ataerkil yapıya karşı aktif ve bilinçli bir mücadelenin içerisine girmez. Bu şekilde ataerkil yapıya karşı verilen mücadelenin stres ve gerilimlerine de maruz kalmamış olur.

Suç ortağı olan erkekler kadınlara şiddet uygulamayan, kibar, saygılı, pasifist, cinsiyet ayrımcılığı yapmayan, kadınları ve diğer madunlaştırılmış erkekleri ezmeyen bir erkek olabilirler; ancak tüm bunlar onların kadınların boyun eğdirilmişliğinden sistematik olarak çıkar sağlamıyor oldukları anlamına gelmez. Kadınlar veya madunlaştırılmış erkekler sokakta yürürlerken tacize uğrama korkusu ile yürüdüklerinde, hayatlarının her alanında dışlanmış oldukları için özgüvenleri eksik kaldığında veya en basitinden bir ailedeki erkek çocuk, kız çocuktan daha fazla

sevildiğinde suç ortağı olan erkek her ne kadar hiçbir şey yapmıyor olsa da tüm bunlardan yapısal olarak fayda sağlamaktadır. Bu nedenle Connell (2019: 154) erkeklerin büyük bir çoğunluğunun bu kategoride yer aldığını söylemektedir. Suç ortağı erkekliklerin en önemli özellikleri hiçbir şey yapmıyor oluşlarıdır. Bu erkeklikler aslında hiçbir şey yapmayarak hegemonik erkekliğin meşruiyetini sağlarlar. Çünkü suç ortağı erkeklikler asla ataerkil yapıya karşı bir savaşım içerisinde değillerdir ve böylece ataerkil yapıya karşı verilen mücadelenin beraberinde getireceği tüm olumsuzluklardan da kaçınmış olurlar.

1.6.3. Madun Erkeklik

Madun erkekliklere kabaca hegemonik erkekliğin zıddı diyebiliriz. Madun erkeklik tipi içerisinde hegemonik erkekliğe zıt olan her şeyi barındırır. Örneğin hegemonik erkeklik tipinin simgesel olarak ilk ve en önemli özelliği heteroseksüel olmasıdır. Sonrasında bu erkeklik tipi güçlüdür, kararlıdır, fit bir vücudu vardır, spor yapar, futbola ilgilidir, kavgadan kaçmaz, kırıtarak gülmez, canlı renkleri olan kıyafetler giymez ve asla korkmaz vesaire. İşte madun erkeklik de bunları içerisinde barındırmayan bir tiptir ve dolayısı ile bu tanıma ilk olarak heteronormatif olmayan kuir erkekler girmektedir. Hegemonik erkeklik tarafından baktığımızda aslında yukarıda sayılan özellikler kadın olanın zıddıdır ve bu anlamda madun erkeklikler de en az kadınlar kadar erkek olmayandır. Çünkü erkek olmak demek kadınlık ile ilintili olarak tanımlanan her türlü gerçekliğin, duygunun ve davranışın toptan reddine dayanır (Demren, 2008: 325). Bu nedenle heteronormatif olmayan erkeklik ataerkil sistemin en çok ezilen, dışlanan ve ötekileştirilen erkekliğidir. Ancak Connell'a (2019a: 153) göre eşcinsel erkekler yegane madun erkekler değildir. Bazı heteroseksüel erkekler ve oğlanlar da erkekliğin meşruiyet alanından dışlanabilirler.

1.6.4. Marjinal Erkeklik

Toplumsal cinsiyetin tıpkı ırk veya sınıf gibi bir eşitsizlik kategorisi olduğunu söylemiştik. Marjinal erkeklik de tam olarak toplumsal cinsiyetin ırk ve sınıf gibi diğer eşitsizlik kategorileri ile iç içe geçmiş kompleks bir ilişkisi olduğunu gözler önüne sermektedir. Hegemonik erkeklik açıklanırken bu erkeklik idealinin birtakım sabitelere oturtulmadığı veya sabit geleneksel referanslara gönderme yapmadığına

değinmiştik. Hegemonik erkeklik ataerkil yapının dönüşmesiyle, bir toplumdaki yerleşik kültürel yapıyla veya güncel olayların beraberinde getirdiği birtakım söylemlerle biçimlenen ve değişiklik gösteren bir erkeklik tipidir. Bu anlamda marjinalleştirilmiş erkeklik ise toplumsal cinsiyet yapısı ile sınıf ve ırk gibi diğer yapıların etkileşiminden dolayı hegemonik olurken de madun olurken de *normal* olandan sapmış olan *marjinal* erkekleri anlatmak için kullanılmaktadır (Connell, 2019a: 155-157). Çünkü sınıf ilişkileri de ırk ilişkileri de aslında toplumsal cinsiyet ilişkilerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Örneğin siyah feminizmi siyah kadınların ataerkil dışlanmayı ve ezilmeyi beyaz kadınlardan hem daha farklı hem de daha fazla yaşadıklarını iddia etmiştir. Siyah kadınlar hem ataerkil yapı dolayısıyla siyah ve beyaz erkekler tarafından, hem de ırkçılık nedeniyle beyaz erkek ve kadınlar tarafından dışlamaya ve ezilmeye maruz kalırlar. Bu anlamda erkekliğin inşasında ve erkekliğin toplumda yaşanışında ırk ilişkileri çok önemli bir rol oynamaktadır. Siyahi bir erkek pekala toplumda rol-model haline gelebilir. Ancak siyahi bir erkeğin toplumda hegemonik erkekliğin timsalleri haline gelebilmesi mümkün olsa da bu egemenlik asla tüm toplumsal bünyeye yayılıp, toplumsal süreçlere etki etmez. Yani hegemonik konumda olan siyah kişi bir rol-model haline gelebilir ancak diğer siyah insanlar bu durumdan herhangi bir pay almazlar. Örneğin Barack Obama bir siyahi olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne başkan seçilebilir ve o toplumdaki hegemonik erkeklik tipinin bir örneğini oluşturabilir. Ancak Obama'nın bir siyahi olarak rol-model alınması asla tüm toplumsal bünyeye yayılıp ülkedeki siyahların da bundan bir çıkar sağlamasına hizmet etmez. Bu anlamda Obama marjinalleştirilmiş erkeklik sınıfına girmektedir.

1.6.5. İçerimli/Kapsayıcı Erkeklik

Borkowska erkeklik çalışmalarının tarihsel seyrini üç paradigma üzerinden incelemiştir. Bunlar patriyarka, hegemonik erkeklik ve Eric Anderson'un kavramsallaştırdığı içerimli erkekliktir (Akt. Günay Erkol, 2018: 9-10). İçerimli erkeklik teorisi ABD'de ve Birleşik Krallık'da erkek gruplarının incelenmesi sonucu erkekler arasındaki ilişkilerin değişen dinamiğini ortaya çıkarmaya çalışan araştırmalardan doğmuştur (Anderson ve McCormack, 2018: 3). Anderson içerimli erkeklik kavramsallaşmasını ortaya atarken ilk olarak şunu belirtir. İçerimli erkeklik

kavramı Anderson'un formüle edip, sonrasında bu kavramın içini doldurmak için araştırmalar yaptığı bir süreç içerisinde gelişmemiştir. Aksine içerimli erkeklik kavramı Anderson'un çalışmaları sonucunda elde ettiği verilerin hegemonik erkeklik tipi ile açıklanamayacağını farketmesi üzerine geliştirdiği bir kavramdır. Örneğin Anderson erkekler üzerine yaptığı çalışmalarda hegemonik erkeklik okulunun erkeklik değerleri ile uyuşmayan ve hegemonik erkeklik tipinin erkeklik değerlerini baltalayan bir erkeklik arketipinin ortaya çıktığını keşfetmiş ve bunun üzerine içerimli erkeklik kavramsallaştırmasını yapma ihtiyacı duymuştur. Çünkü bu yeni erkeklik özellikleri hegemonik erkeklik tipine uymamasına rağmen erkekler arasında saygı görmektedir (Anderson, 2009: 93). Anderson'a göre Connell'ın hegemonik erkeklik kavramsallaştırması belirli bir kültürde veya kurumda çoklu erkekliklerin var olabileceğini öne sürüyor ancak yine de sonuç olarak Connell yalnızca tek bir hegemonik erkeklik arketipinin var olduğunu iddia ediyor (Anderson, 2009: 94). Connell'ın öne sürdüğü şekliyle hegemonik erkeklik, kurumsallaşmış erkeklik değerlerinden sadece bir tanesinin diğer erkekler ve kadınlar üzerinde kültürel olarak yüceltildiği bir hegemonyayı anlatıyor. Fatak Anderson'a göre hegemonik erkeklik kavramı hiçbirinin hegemonik olarak baskın olmadığı ancak yine de baskın olan iki farklı erkeklik arketipi ile meydana gelen erkeklik tiplerini yakalamakta başarısızdır (Anderson, 2009: 94). Anderson'a göre hegemonik erkekliğin geçerliliğini yitirmesinin sebebi ortodoks/muhafazakar olarak adlandırılan bir baskın erkeklik tarafından yerinden edilmesidir (Messerschmidt, 2019: 223). Anderson'un bahsettiği ikisi de hegemonik olmayan iki baskın erkeklik türü vardır. Bunlar içerimli/kapsayıcı erkeklik ve muhafazakar/ortodoks erkekliktir. Ortodoks erkekler genel olarak homofobik bir dili ve homofobik davranışları benimseyen erkeklerden oluşmakta iken içerimli/kapsayıcı erkekler ise eşcinsellere karşı olumlu davranan, muhafazakar erkeklik rollerini benimsemeyen, duygusal ve fiziksel olarak yakınlık kurmaktan çekinmeyen erkeklerdir (Messerschmidt, 2019: 223).

İçerimli erkeklik teorisi kültürel homohisterinin önemli ölçüde azalmasıyla birlikte ortodoks erkekliğin erkekler arası duygusal yakınlaşmayı reddetmesi ve erkekler arasında daha çok rekabete dayalı ilişkiler öngörmesi gibi erkeklik değerlerini reddeden baskın bir erkek kitlesinin ortaya çıktığını ve ortodoks erkeklik değerlerini

alenen reddeden bir kitlenin var olmasıyla birlikte ortodoks erkekliğin hegemonik olma konumunu kaybettiğini iddia eder (Anderson, 2009: 96). Bu yeni erkekler erkekliğin ortodoks yanlarını reddedip aksine daha kapsayıcı versiyonlara atıfta bulunarak birbirlerine duygusal ve fiziksel olarak yakınlık göstermekten çekinmemektedir. Ortodoks erkekliklerin hegemonik olma konumunu kaybetmelerine neden olan şey ise Anglo-Amerikan toplumları özelinde toplumda var olan homofobinin ve homohisterinin etkisini kaybetmesidir. Dolayısıyla bu kültürlerde erkekler artık ortodoks erkekliğin erkeklere biçtiği kodlara uymadıkları zaman eşcinsel olarak yaftalanma ve toplumdan dışlanma korkusu yaşamamakta ve böylece ortodoks erkeklik kodlarına uyma konusunda kendi üzerlerinde bir baskı hissetmemektedirler. Çünkü Anderson'a göre heteroseksüel erkekler artık her adımda kendi heteroseksüelliklerini kanıtlamak zorunda kalmıyor ve erkekler ile duygusal veya fiziksel anlamda yakınlaşmalar yaşadıklarında bu durum onların erkeklik kimliklerine darbe vurmuyor (Anderson, 2009: 96).

Anderson'un içerimli erkeklik teorisi Anglo-Amerikan kültürü özelinde homofobik söylemin ve bunun üzerinden eşcinsellerin aşağılanmasının artık sosyal olarak kabul edilebilir olmadığını iddia etmektedir. Böylece erkekliğin onurlu/saygın nitelikleri de artık diğer erkeklerin kontrolü ve egemenliği altında değildir. İçerimli erkeklik kavramı da böyle bir ortamda çoklu erkekliklerin hiyerarşi veya hegemonya olmaksızın var olabileceklerini iddia etmektedir. Bu zamanın ruhunda erkeklerin cinsiyetçi davranışları azalacak ve erkekler arasındaki duygusal bağ ve fiziksel temas gibi ilişkiler artık eşcinsellik ile özdeşleştirilmek yerine heteromaskülen bir kimlik içerisinde üretilebilecektir (Anderson, 2009: 97). Bir zamanlar hegemonik erkeklik tarafından marjinalleştirip dışlanan erkeklik biçimleri artık kitlesel anlamda içerilmiştir ve bir zamanlar ortodoks erkekliğin saygı duyulan, özenilen erkeklik ilkelerine verilen değer artık yoktur. Homofobi ve kadın düşmanlığı azalmıştır. Bu şekilde homofobinin ve kadın düşmanlığının azaldığı bir kültürde erkekler birbirleriyle olan duygusal yakınlıklarını ve fiziksel ilişkilerini ifade etmekte daha özgürdürler (Anderson, 2009: 97). Böyle bir kültürde erkeklik ile kadınlık, erkek ile kadın ve heteroseksüel olan ile eşcinsel olan arasındaki farkların ayırt edilmesi zorlaşacak ve erkeklik değerleri artık erkekleri hiyerarşik bir biçimde sıralamanın birincil yöntemi

olarak hizmet etmeyecektir. Anderson'a göre kadınsı olarak kodlanan şeyler 1980'li yıllarda erkekler arasında uzak durulan, kaçınılan şeyler iken bugün durum böyle değildir (Anderson, 2009: 97).

Homohisteri kavramı içerimli erkeklik kavramını anlamak için merkezi öneme sahiptir. Çünkü homohisteri kavramı erkeklerin davranışlarının denetlendiği sosyal koşulları tanımlamaktadır (Anderson ve McCormack, 2018: 4). Homohisteri, toplumda eşcinsel olarak algılanma korkusudur. Anderson'a göre bir kültür gey erkeklere karşı bir antipati besliyorsa, o kültürde geylerin varlığına dair bir kitlesel farkındalık varsa ve cinsiyet ile toplumsal cinsiyetin iç içe geçtiği inancı varsa o kültür homohisteriktir (Anderson ve McCormack, 2018: 4). Bu üç özellik bir kültürde bulunuyorsa o toplumda yaşayan insanlar toplumsal anlamda gey olarak algılanmaktan korktukları için homofobiyi bir araç olarak kullanırlar. İçerimli erkeklik teorisi homohisterik kültürlerde erkeklerin davranışlarının ciddi bir biçimde kısıtlandığını, denetlendiğini ve erkeklik arketiplerinin hiyerarşik olarak katmanlara ayrıldığını ve dolayısıyla hegemonik erkeklik biçiminin kültürel olarak yücelttiğini ildiğini iddia eder. Ancak Anderson bir toplumda homohisterinin azalmasının erkeklerde bir değişim meydana getireceğini iddia etmektedir. Ona göre Anglo-Amerikan dünyada homohisterinin azalması ile birlikte erkekler arasındaki hiyerarşik katmanlaşma silikleşmiş ve erkekliğin çeşitli biçimleri eskiye oranla daha çok saygı gören eşit bir biçime kavuşmuştur (Anderson ve McCormack, 2018: 4-5). Bunlara ek olarak söylemek gerekir ki toplumda homohisterinin azalması ile birlikte erkeklerin benimsemiş oldukları hegemonik erkeklik kodlarından uzaklaşması doğrusal olarak ataerkil sistemin aşınmasına veya artık ortodoks erkeklik kodlarının tüm gücünü yitirmesine sebep olmayacaktır. Toplumda bireyler kişiler olarak hegemonik erkeklik ideallerini benimseyebilir veya heteroseksüel erkek ilkelerini yüceltebilirler. Yani Anderson içerimli erkeklik kavramsallaştırması ile birlikte toplumun homofobik kültürünün önemli bir biçimde aşındığını ve bunun da erkekler arasındaki hiyerarşik dikey ilişkiyi aşındırdığını iddia eder ancak bu durumun tüm erkekleri homofobik veya heteroseksist olmaktan çıkaracağını söylemez. İçerimli erkeklerin alametifarikası homofobik düşüncelere küçümseyici bir şekilde bakmaları, duygusal yakınlığa ve fiziksel temasa değer vermeleri ve bir zamanlar kadınsı olarak damgalanıp dışlanan

davranışlara ve faaliyetlere katılmaya daha istekli olmalardır (Anderson, 2009: 98). Anderson'a göre hegemonik erkeklik teorisi de içerimli erkeklik teorisi de erkeklerin üretiminde homofobinin önemini vurgular ancak buna ek olarak içerimli erkeklik teorisi Connell'ın iddia ettiğinin aksine zorunlu bir hegemonyayı ve hiyerarşiyi öngörmez. İçerimli erkeklik teorisi herhangi bir kültürde bir hiyerarşi olmadan veya hegemonyaya sahip olmadan var olan çoklu erkeklikleri açıklar (Anderson, 2009: 99).

1.7. Erkeklik Erkeğin de Düşmanıdır

Ataerki bir yandan onun altında yaşayan herkesi belirli şekillerde baskı altına alırken aynı zamanda belirli kişileri ve özellikleri diğerleri karşısında daha ayrıcalıklı ve avantajlı konuma sokar (Karioris, 2014: 105). Ataerkil yapı her ne kadar erkeği kadın karşısında daha ayrıcalıklı bir konuma yerleştirse de bunu erkekleri de baskılayarak yapar. Erkek iktidarının kadınlar açısından yarattığı eşitsizlikler birçok yönüyle ele alınmıştır ancak erkek iktidarının erkekler açısından yarattığı sorunlara pek değinilmemiştir. Bu anlamda söz konusu erkek iktidarının erkekler açısından hangi ölçülerde sorunlar yarattığını ortaya sermenin kendisi de önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (Atay, 2004: 19). Erkekler ataerkil iktidarın kazançlıları olarak kadınları ve eril erkeklik normlarına uymayan erkekleri baskı altına almış olsalar da erkeklerin bu iktidar konumu onlar için sorunsuz bir egemenlik hali değildir (Bozok, 2015: 34). Ataerkil sistem kadınlara ve erkeklere birbirlerinden farklı sorumluluklar ve farklı cinsiyet rolleri yüklemektedir. Bu roller ve sorumluluklar kadını ve erkeği toplumda birbirlerinden farklı yerlerde konumlandırmakta ve aralarında belirli bir hiyerarşi tesis etmektedir. Erkeğin rolleri onun daha çok kamusal alanda olmasına olanak sağlarken, kadınlar ile özdeşleştirilen roller ise kadını özel alanla sınırlandırmaktadır. Her ne kadar ataerkil sistemin asıl mağdurları kadınlar ve kuir bireyler olsa da ataerkinin birincil failleri olan heteroseksüel erkekler de bu sistemin tesis ettiği hiyerarşiden ve sistemin kendilerine dayattığı zorlu rollerden ve sorumluluklardan dolayı zarar görürler. Ataerkil bir erkek olmak erkekler için de oldukça zordur ve erkekler ataerkinin kendilerine sağladığı nimetlerden vazgeçmeme adına bu zorluklara katlanmaya çalışırlar (hooks, 2012: 9-10). Çelik'e (2016: 1) göre ataerkil sistem erkeğe kendi egemenliğini sağlamasının araçlarını verirken aynı zamanda ona yüklediği *imkânsız* nitelikler nedeniyle erkekler üzerinde yıkıcı bir etki

de yaratmaktadır. Sancar da aynı mantıkla erkekliği bir *imkânsız iktidar* olarak görmektedir (Bkz. Sancar, 2016). Bunun sebebi tam anlamıyla erkek olabilmek için erkeklerin yapmaları ve yapmamaları gereken şeylerin imkansızlığıdır. Erkekler ataerkil sistemin kendilerine sunduğu ayrıcalıklardan yararlanırlarken aynı zamanda kendi bedenlerine ve duygularına yabancılaşırlar. Çünkü erkekler yaşamları boyunca güç, başarı ve para peşinde koşmaya yönlendirilirlerken aynı zamanda onlara dayanıklı olmaları, duygusal olmamaları ve her zaman dimdik durmaları gerektiği de öğretilir. Cohen'e göre erkeklerin kadınlara göre daha özgüvenli oldukları veya cinsellikte insiyatifi ellerinde tuttukları doğrudur ancak bunun bir bedeli/cezası da vardır. Eğer erkekseniz kendinizi güçsüz ve önemsiz biriymiş gibi gösteremezsiniz. Güvensizseniz dahi bunu gizlemeniz gerekir. Sizden beklenen erkeklik rolünü oynar ve bunun psikolojik bedelini ödersiniz (Cohen, 1995: 123). Çelik (2016: 2) buna örnek olarak "erkekler ağlamaz" gibi söylemler ile erkeklerin daha güçlü, daha cesur, daha atılgan, daha dayanıklı ve daha sert olmaya yönlendirildiklerini ve bu nedenle de hem şiddete maruz kaldıklarını hem de şiddet uyguladıklarını söylemektedir.

Goldberg'e (2018: 25) göre feminist hareket yüzyıllardır kadınların kutsal görevi olarak addedilmiş anne olma ve eş olma gibi rollerin kadınların hayatlarında yarattığı tahribata karşı cesaretli bir şekilde karşı koymuş ve direnmiştir. Ancak erkekler, onları da baskı altına alan bu düzen içerisinde kendilerine yüklenen babalık, abilik ve kocalık gibi rolleri, kendileri için ne kadar cansızlaştırıcı ve çelişik olursa olsun kabul edip bu rolleri memnuniyet ile yerine getiriyormuş gibi davranmaktadır. Erkeklere yüklenen roller, ödevler ve sorumluluklar erkeklerin egemen erkeklik modeline uyabilmeleri için hayatları boyunca mücadele etmeleri gereken bir süreç olarak karşılarına çıkar (Barutçu ve Hıdır, 2016: 38). Bu anlamda Cohen erkeklerin kendilerini değiştirecek kadar özgür hissetmeleri için kendilerinin yaşadıkları baskıları ve ezilmeleri anlamaları gerektiğini söyler (Cohen, 1995: 161).

Erkeklerin ataerkinin onlara erkek çıkarları olarak sunduğu ayrıcalıkların gerçek yüzünü görüp bunu diğer erkekler ile de paylaşmaya ihtiyaçları vardır (Sancar, 2016: 275). Bu anlamda eril iktidara içkin bir çelişki söz konusudur. Bu iktidar örneğin şiddet aracılığıyla erkeği kadın karşısında üstün bir konuma getirirken aynı zamanda bunu erkekler arasındaki ilişkilere de yayarak hem erkeklerin de bundan zararlı çıkmasına

neden olur hem de şiddet uygulayanın duygusal anlamda kendisine yabancılaşmasına yol açar. Ekonomik gücü elinde bulundurarak kendisini toplumda daha üst bir konumda tutar ancak ekonomik gücünü kaybetmemek için işyerlerinde stres ve baskı altında ömürlerinin büyük bir kısmını sömürülerek geçirirler (Sancar, 2016: 275). Aynı şekilde erkeklik normlarını erkeklere de zarar veren bir şey olarak gören Günay Erkol'a göre (2018: 9) risk almanın teşvik edilmesi, şiddetin yüceltilmesi, duyguların ve kırılganlıkların dışa vurulmaması gibi erkeklik normları, genç erkeklerin intihar oranlarının yüksek oluşu ile de birlikte düşünüldüğünde aslında bu normların erkeğin de zararına olduğunu ortaya koymaktadır. Erkeklerin erkeklik rollerini üstlenmelerinin ve bunu benimsemelerinin erkekler açısından doğurduğu zararlı sonuçları sadece bedensel yaralanma veya öldüm değildir. Duygusal anlamda da erkekler bu rolleri üstlenmenin zararını görürler (Digby, 2003: 254). Oğlan çocuklarına sürekli duygusal olmamaları gerektiği, güçlü olmaları ve bir erkek gibi davranmaları gerektiği telkin edilir. Böylece oğlan çocuğu büyüdüğünde bir erkek olabilecektir. Erkek çocuklardan sanki büyüyle oluyormuş gibi küçük yaşlarda hemencecik sapına kadar erkek olmaları beklenir (Goldberg, 2018: 126).

Ataerkil sistemin erkeklere yüklediği imkânsız rollerden ve sorumluluklardan dolayı erkeklerin yoğurulma süreçlerinde çeşitli şekillerde şiddete maruz kaldıkları, kendilerine yapay cinsiyet rolleri yüklendiği ve bu nedenle de şiddete meyilli ataerkil erkekliklere dönüştükleri doğrudur ancak bunlar erkeklerin şiddet hallerini rasyonelleştirip onları makulleştirmek için değil, belirli bir farkındalığı oluşturup değişimin mümkün ve gerekli olduğunu vurgulamak için söylenmektedir (Çelik, 2016: 2). Yani ataerkinin erkekler üzerindeki olumsuz etkilerinden bahsederken ve ataerkil yapının erkekleri şiddete, duygusuzluğa vs. ittiğini söylerken dikkatli olmamız gerekmektedir. Erkekler bu farkındalığı kendi davranışlarını rasyonelleştirmek için değil söz konusu tutumlarını eleştirel bir şekilde değerlendirip bunun nasıl değişebileceğini anlamak için edinmelidirler (Çelik, 2016: 2).

Deven'e (2019: 19) göre kurumsallaşmış erkek ayrıcalıklarını onlardan geri almak oldukça zor ve karmaşıktır. Kurumsallaşmış ayrıcalıklar onlara sahip olanlar için büyük ölçüde görünmez olduklarından dolayı erkekler eleştirel bir şekilde kendi kendilerini incelerlerken oldukça titiz olmalıdırlar. Bu nedenle erkekler cinsiyetçilik

ile mücadele ederlerken sürekli olarak kendi iktidarlarını sorgulamalı, kendileri üzerine düşünmeli ve kadınları güçlendirmeye yönelik hareket etmelidirler. Aksi takdirde örneğin erkekler tarafından yürütülen bir anti-şiddet programı beklenmedik bir şekilde erkeklerin sosyal otoriter pozisyonlarını güçlendirebilir ve kadınlara karşı şiddetin kabul edilemez olduğunu söylerken bile bu kabul edilemezlik meşruiyetini bir erkek topluluğunun bunu iddia ediyor olmasından alabilir (Deven, 2019: 19). Biz erkekler ve kadınlar olarak ele aldığımız, anlayıp analiz etmeye çalıştığımız yapıların ve düzenlerin şemalarını bünyemizde bulundurmaktayız. Bu nedenle eril tahakkümü analiz ederken kendisi bu tahakkümün bir ürünü olan düşüncelere başvurma riskini her zaman taşırız (Bourdieu, 2019: 17).

1.8. Erkek Kimliği

İnsanlar toplum içerisinde sosyal ve kültürel ilişkiler bağlamında kendilerini bireysel ve çoğul kimlikler etrafında inşa ederler. İnsanlar bu anlamda çoğul kimliklere sahip olurlar ancak bu kimliklerden bazıları baskın olarak öne çıkar. Örneğin kim olduğumuzu anlatırken referans verdiğimiz kimliklerimiz bizim çoğul kimliklerimiz arasında öne çıkan baskın kimliklerimizdir. Buna ek olarak sahip olduğumuz kimliklerimizin bir kısmı verili, bir kısmı ise sonradan kazanılmış kimliklerdir. Örneğin etnik kimlik doğuştan kazanılan bir kimlik iken takım taraftarlığı kimliği sonradan kazanılan bir kimliktir. Bu şekilde düşünüldüğünde erkek/kadın kimliği de kişinin doğuştan kazandığı bir kimlik olarak görülebilir ancak günümüzde kadın veya erkek olarak doğmak hayatımızın sonuna kadar bu şekilde yaşayacağımız anlamına gelmemektedir. Cinsiyet değiştirme teknolojilerindeki gelişme cinsiyetin doğal ve verili bir kimlik olma durumunu ciddi bir biçimde sarsmaktadır. Dolayısıyla cinsel kimliğimiz de dahil olmak üzere sahip olduğumuz kimlikler donuk bir kategoriye sahip değillerdir. Örneğin yirmili yaşlarımızda kendimizi solcu kimliğimiz ile tanımlarken kırklı yaşlarımızda sağcı bir kimlik edinebiliriz. Bu doğrultuda bizim erkek kimliğine biçtiğimiz anlam da zaman içerisinde değişebilir. Dolayısıyla kimlik bir kez somutlaştıktan sonra sosyal ilişkiler içerisinde sürdürülür, değiştirilir ve yeniden biçimlenir (Zeybekoğlu, 2015: 69).

Kimliğe özcü bir şekilde yaklaşmak kimliği oluşturan bütün şeyleri tarih-dışı bırakarak onları sorgulamaya ve eleştiriye kapatmak ve böylece değişimin

olanaklılığını da devre dışı bırakmak demektir. Örneğin erkekler doğası gereği şiddete meyillidir dediğimiz zaman erkek kimliğine özcü bir şekilde yaklaşmış oluruz ve böylece hangi erkeklerin, ne zaman, nasıl, hangi koşullarda şiddete meyilli oldukları gibi birçok soruyu ıskalamış oluruz. Bu nedenle kimlik dediğimiz şey ilişkisel bir yapıya sahiptir, donuk değildir ve sosyo-kültürel ilişkilerden bağımsız bir şekilde ele alınamaz. Buradan hareketle Connell (2019a) tek bir erkeklik tipinden bahsedemeyeceğimizi söyler. Ona göre erkeklik dediğimiz şey ezeli, ebedi, verili, doğal ve değişmez bir kategori değil, toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında şekillenen dinamik bir kimliktir. "Erkeklik bir penis, bir Y kromozomu ve bir miktar da testosterona sahip her insanın sahip olduğu bir ortak özellik değildir" (Connell, 2019a: 95).

Erkek kimliği bireylerin erkek olabilmek için yaptıkları ve düşündükleri şeyler ile oluşur (Bozok, 2011: 18). Kadın veya erkek bir cinsiyet kimliğine sahip olan kişilerin toplumun beklentilerine kayıtsız kalması imkansızdır (Zeybekoğlu, 2015: 72). Erkeklere yüklenen roller, ödevler ve sorumluluklar erkeklerin egemen erkeklik modeline uyabilmeleri için hayatları boyunca mücadele etmeleri gereken bir süreç olarak karşılarına çıkar (Barutçu ve Hıdır, 2016: 38). Çünkü erkek kimliği kadın kimliğinden farklı olarak doğuştan gelen bir kazanım değildir. Erkekler erkek kimliğini kazanmak istiyorlarsa bunu bireysel çabaları ile ispatlamak zorundadırlar (Saraçgil, 2005: 233). Böylelikle erkekler ataerkil yapının kendilerine yükledikleri beklentileri karşılamak ve bu yolla gerçek bir erkek olmak adına yaptıkları, düşündükleri ve eyledikleriyle toplumdaki erkek kimliğini yeniden üretirler.

Kadın ve erkek kimlikleri atasözleri, deyimler vs. gibi verili toplumsal cinsiyet kodlarını taşıyan söylemler ile çeşitli şekillerde meşrulaştırılır (Zeybekoğlu, 2015: 75). Martin bu doğrultuda erkeklerin hayatının "*ay pipini yerim"* gibi laflar ile başlayıp "*erkek adam bunun altında kalmaz"* gibi cümleler ile devam ettiğini ve erkeklerin daimi olarak her alanda ve her yerde durmadan yeterince erkek olduğunu kanıtlamak zorunda olduğunun baskısını bilinçaltında hissettiğini söyler (Martin, 2018). Erkekleri, erkekliklerini hala elinde bulundurduklarını ispatlamaları için çeşitli şiddet eylemlerine yönelten etkenlerden birisi de erkeklerin sürekli olarak bir rüşt ispatlama çabası içerisinde olmasıdır.

Her kimlik muhakkak olarak kendisini onun değili olarak tanımladığı ve kendisini onunla karşıtlığı üzerinden kurduğu bir *öteki*ye ihtiyaç duyar. Doğası gereği ilişkisel bir kategori olan erkeklik de ancak kadınlık ile karşıtlığı üzerinden kurulabilir (Connell, 2019a: 136). Bourdieu buraya bir cep açar ve erkeklerin kadınlığa karşıt ama aynı zamanda içerisinde bir dişil korku barındırarak inşa olduğunu söyler (Bourdieu, 2019: 71). Erkeklerin orduda, polis kurumunda veya suç şebekelerinde gözü kara, cesur, korkusuz, fiziksel yaralanmadan vs. korkmayan özellikler taşımasının beklenmesi ve erkeklerin kendi içlerinde mantıklı bulmasalar dahi bu tür riskleri almaktan kaçınmamaları onların grup içerisinde zayıf, korkak ve dolayısıyla "kız gibi" vb. aşağılama kategorilerine itilmeleri korkusu nedeniyledir (Bourdieu, 2019: 71). Bu anlamda erkeklerin içerisinde, onların erkekliklerini inşa etmelerinde rol oynayan bir dişil korku vardır. Erkeklerin kadınca ve kadınsı olan her şeyden sorgusuz sualsiz kaçması da bu dişil korku yüzündendir. Sonuç olarak erkek olandan bahsedebilmemiz için aynı zamanda erkek olanın korktuğu, kaçındığı ve ona dair özelliklerden olabildiğince uzak durduğu bir erkek olmayana ihtiyacımız vardır. Bu nedenle Boratav erkek kimliğinin doğası gereği savunmacı olduğunu söyler (Boratav v.d., 2018: 33). Çünkü ataerkil bir toplumda erkeklik kadınlığın değili olarak ve kadınlığı dışlayarak kurulduğu için erkek kimliğini muhafaza edebilmek adına savunmacı olmak kaçınılmazdır. Ataerkil mantık ile örgütlenmiş toplumlarda erkekler güç, hırs, mücadele, rekabet, sertlik, şiddet, savaşma, şan, şöhret, para, yönetme, hükmetme vb. özellikler ile adeta özdeşleşmiştir. Bu nedenle kadınlar, heteronormatif cinsiyet ilişkilerinin dışında konumlanmış olan erkekler ve yukarıda sayılan özelliklerden yoksun olan veya bunları reddeden diğer erkeklikler *asıl erkekliğin* ötekisidirler. Ataerkil toplumlarda erkeğin ötekisi olmak demek aşağı bir statüde olmak demektir.

1.9. Erkekliğin Aşamaları

Erkeklerin makbul erkeklik konumuna erişebilmeleri için çeşitli aşamalardan geçmesi gerekmektedir. Bu anlamda Selek (2018: 18) Türkiye'de "kabul gören" erkekliğe erişmek için her erkeğin geçmesi gereken dört aşamadan bahseder: Sünnet, Askerlik, İş Bulma ve Evlilik. Barutçu Selek'in saydığı dört aşamaya ek olarak sünnet ile askerlik arasına cinsellik aşamasını da yerleştirir (Barutçu, 2015: 132). Bunlara

(erkek) çocuk sahibi olmak da eklenebilir. Bu bölümde Selek'in 4'lü sınıflandırması izlenecektir.

Sünnet erkekliğe geçişin ilk aşamasıdır. Bu nedenle sünnet olan çocuğa sünnetinden sonra sürekli "erkek adam" olduğu ve ona göre davranması gerektiği salık verilir. Bir çocuk ağladığında veya yaramazlık yaptığında ona sünneti hatırlatılarak onun artık erkek adam olduğu ve bu nedenle uslu durması gerektiği söylenir. Sünnet töreninde çocuğun bir çocuk gibi değil de büyük bir erkek gibi giydirilmesi de çocuğun sünnet olarak erkekliğe adım attığının bir göstergesidir (Barutçu, 2015: 148-149). Erkekler henüz çocuk yaşta kendi sünnet düğünlerinde çalgılar eşliğinde o meşhur sünnet şarkısının "*hey maşallah, maşallah, asker olur inşallah. Hey maşallah, maşallah, damat olur inşallah*." sözleriyle erkekliğe ilk adımlarını atarlar. Erkekler bu şarkılar eşliğinde bir yandan asker olmanın ve damat olmanın kutsallığını idrak ederlerken bir yandan da "*oğlum sünnet oluyor, çatlasın bütün kızlar*" gibi sünnet şarkıları ile de kadın olmadıkları için övünmeyi, kadınları ve kadınsı şeyleri aşağı görmeyi öğrenirler.

Erkekliğe geçişin ikinci aşaması ise askerliktir. Askeriye erkekliğin ve erkekçe davranmanın yüceltildiği ve kadınsı olan her şeyin dışlandığı bir yerdir. Kadınsı olan her şey askeriyede bir aşağılama ve dışlama malzemesidir (Barutçu, 2013: 66). Beyaz üniformaları nedeni ile karacı ve havacıların bahriyelilere *yenge* diye seslenip dalga geçmeleri bilindik bir şeydir. Askeriye erkeklerin erkek olmayı öğrendikleri, sabrı, düzeni, itaati, güçlü olmayı, zorluklara göğüs germeyi, kendi başlarının çaresine bakmayı, sorumluluk sahibi olmayı, dostluğu ve düşmanlığı öğrendikleri bir kurumdur. Selek'in (2018: 59-94) belirttiği gibi erkekler bir hamur olarak askere giderler ve orada bazen anlam veremedikleri emirlere itaat ederek, bazen bir ağaçtan veya bir tanktan özür dileyerek, attıkları her adımın belirli kurallar çerçevesinde olmasına alışarak ve hem mental hem de bedensel olarak çeşitli zorluklara göğüs gererek pişerler. Ancak bu pişme sorunsuz bir süreç değildir. Çünkü Selek'e göre "bir varlığı şiddetle pişirmek, onun benliğine yetersizlik duygusunu, güvensizliği ve hıncı aşılamak anlamına geliyor (Selek, 2018: 94).

Ataerkil ideoloji kadını daha çok ev ve özel alan ile ilişkilendirirken kamusal alanı erkeğin mekânı olarak görür. Dolayısıyla ataerkil bir toplumda kadınlardan

beklenen şey evde oturup yemek yapmaları ve çocuk büyütmeleri iken erkeklerden beklenen şey ise ailesini maddi olarak geçindirmesidir. Bu anlamda erkekliğe ulaşmanın bir diğer aşaması da bir iş sahibi olmaktır. Bir iş sahibi olmak ve para kazanmak erkek olabilmek için o kadar önemlidir ki Sancar iyi para kazanan bir erkeğe başka bir erkeklik ispatı gerekmeyebileceğini söyler (Sancar, 2016: 84). Bu nedenle herhangi bir iş bulamayan veya bir süreliğine işsiz kalan erkekler bu süreci oldukça sıkıntılı ve psikolojik şiddet yaşayarak geçirirler (Barutçu, 2013: 126). Özellikle erkekliğin bir diğer aşaması olan evlilik aşamasına geçebilmek için bir iş sahibi olmak zorunludur.

Sünnet olmuş, askerliğini yapmış ve bir iş sahibi olan erkekten beklenen şey evlenip bir yuva kurmasıdır. Selek evliliğin son durak olduğunu söyler (Selek, 2018: 19). Her ne kadar evlilik öncesi ilişkiler oldukça yaygın ve normal olsa da Türkiye'de toplumun kabul ettiği tek meşru birliktelik çeşidi evliliktir. Erkekler bu aşamada artık evlilik öncesinde yaşadıkları cinsel deneyimleri bir kenara bırakır ve tek bir eş ile meşru zeminde bir ilişkiye yönelerek baba olmaya hazırlanır.

Erkekler ancak bu dört aşamadan geçerek rüştlerini ispatladıktan sonra toplumda tam bir erkek olarak kabul edilebilirler. Bu ritüelleri tamamlamayan erkekler asla tamamen erkek olamazlar. Ataerkil bir mantıkla örgütlenmiş olan toplum ataerkil sistemin temel dayanaklarını oluşturan bu ritüelleri sistemin devamı ve yeniden üretimi için temel önemde gördüğü için bu aşamalara geçişler (sünnet, askerlik, evlilik vd.) kutlamalarla süslenirler ve teşvik edilirler. Geçilmesi gereken her erkeklik aşamasının çeşitli kutlamalar çerçevesinde aşılması aynı zamanda bu aşamaların ne kadar önemli olduğunun da göstergesidir. Söz konusu erkeklik basamaklarının herhangi birinden yoksun kalan erkekler sosyal konumu ve ekonomik durumu her ne düzeyde olursa olsun eksik, kusurlu ve tamamlanmamış olarak görülürler. Selek (2018: 20) bu ritüellerin; geleneklerin, siyasetin, dinin ve ailenin zorunlu bir durağı olarak kabul edildiğini söyleyip ataerkil ritüellerin diğer yapılar ile ilişkisine de dikkat çeker. Ataerkil sistemde yer alan tüm kurumlar bu sistemin denetçiliğini yaparlar. Berger'e göre toplumsal roller, cinsiyet rolleri vs. toplumsal olarak inşa edildiği için her bireyin bu tür rollerden sapma tehlikesi her zaman vardır. Dolayısıyla toplumsal kurumların ve bu kurumlar ile ilişki içerisinde sosyalizasyonlarını gerçekleştiren

kişilerin bu bireysel sapmalara karşı adeta mevcut toplumsal düzenin bekçileriymiş gibi tepki vermeleri doğaldır. Söz konusu toplumsal normlardan sapma tehlikesi evrensel olduğu için bu çeşit koruma mekanizmalarının da evrensel olması tutarlıdır (Berger, 2008: 163). Örneğin Türkiye'de evli olmayan bir (erkek) yönetici toplumda pek kabul görmez. Zira o daha ailesini bile yönetemiyordur. Aynı şekilde siyasilerin oğullarının askerliği bedelli yapıp yapmadığı her zaman tartışılır. Bedelli askerlik yapanlar yeterince erkek olamamak ile suçlanır. Aynı şekilde sağlık durumları askerlik yapmaya elvermeyenlerin aldıkları raporun ismi *çürük* raporu iken eşcinsellerin askere gitmemek için almak zorunda oldukları rapora halk arasında *pembe tezkere* denir. Selek'in bahsettiği gibi engelli erkeklerin bir günlüğüne sembolik olarak askere alınmaları, yemin etmeleri ve günün sonunda onlara tezkere verilmesi bize askerliğin geçilmesi gereken zorunlu bir uğrak olduğunu gösteriyor (Selek, 2018: 35). Bir günlük sembolik eğitimin sonunda alınsa dahi o tezkere erkeğe rüşt kazandırıyor. Yani sonuç olarak tüm bu kurumlar aslında ataerkil sistemin denetçiliğini yapıyor ve eril normlardan sapanları çeşitli şekillerde cezalandırıyor, baskılıyor ve bir şekilde sistemin dışına atıyor.

1.10. Toplumsal Cinsiyet ve Mekân

Sosyal bilimlerde ve sosyoloji çalışmalarında yer ve mekân 20. yüzyıla kadar pek bir önem taşımamaktaydı. Asıl olarak sosyoloji alanında mekân üzerine yapılan çalışmalar 20. yüzyılın ilk çeyreğinde Chicago Okulu ile başlamıştır. Mekân üzerine çalışmalar yapılmaya başlandıktan sonra da ne mekân üzerine çalışan sosyal bilimciler ne de feminist düşünürler mekân ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişkiye uzun bir süre daha odaklanmamışlardır. Böylelikle mekân ve kent üzerine yapılan çalışmalara cinsiyet körü yaklaşılmıştır (Akkirman Köse, 2017: 37).

Chicago Okuluna göre kentlerin oluşumu doğal süreçlere benzer. Kıt kaynaklar ve bu kaynakların paylaşımı sorunu söz konusudur. Bunlara Urban Ecologist'ler de denir. Nasıl ki çevrenin oluşumu doğal seçilime bağlıdır, kent de aynı şekilde doğal süreçler ile oluşur. Bu okul tüm sürece *doğal* bir süreç olarak bakmaktadır (Bal, 2016: 279). Çevre doğal bir süreç içerisinde rekabet ile ortaya çıkmıştır ve doğal seçilime bağlıdır. Kendiliğinden bir denge vardır. Kente siyasal ekonomi açısından bakanlar ise kentin doğal bir şey olmadığını söylerler. Kentler doğal mekânlar değillerdir, çünkü

insanlar tarafından oluşturulmuşlardır. Onlara göre kentler ekonomik çıkarlar, ekonomi politikaları ve kapitalist dünyanın yarattığı sermaye birikim sürecinin eşitsiz ilişkileri dolayımıyla şekillenirler (Gieyrn, 2000: 469). Fiziksel mekânlar kişisel çıkarlar ve karmaşık siyasal süreçler içerisinde zenginliğin ve sermayenin ürettiği yerlerdir.

Lefebvre'e göre mekân gerçekte soyut bir nesne değil, toplumsal bir olgudur (Akt. Bal, 2016: 13). Mekân toplumsal ilişkilerin üzerinde yer aldığı tarafsız bir yer değil, sosyal ilişkilere müdahil olan ve tüm sosyal ilişkilerin aktif bir faili olan inşa edilmiş sosyal bir oluşumdur (Gieryn, 2000: 466). Dolayısıyla mekân kesinlikle bir sahne (setting) değildir. Sahneler tarafsız olurlar ancak toplumsal hayat içerisinde mekân tarafsız bir alan değildir. Mekân bizi etkiler. Bizim üzerine konuştuğumuz her şey bir mekânda geçmekte, bir yerde olmaktadır (Gieryn, 2000: 466).

Mekân sadece taş, toprak vs. gibi fiziksel öğelerden oluşan bir yer değildir. Mekân bu fiziksel unsurlardan ziyade sosyal ve kültürel anlamlarla yüklüdür ve söz konusu değer ve normların bir dışavurumudur (Öztürk ve Benek, 2018: 1214). Bir binanın tahta veya beton olması sadece maddesel bir farklılığa tekabül etmez. Bunun sosyal yaşamda yarattığı farklılıklar vardır. Tavanı alçak ve rutubetli bir evde yaşamak ile yüksek tavanlı, ferah bir evde yaşamak insanlarda aynı yaşama hissine tekabül etmez. Aynı şekilde kahvehanenin dip dibe, sıkışık, etraftaki kişilerle iletişimi bir nevi zorunlu kılan, herkesin birbirini duyduğu ortamında bulunmak ile masalar arasında mesafe olan, daha hareketsiz ve öteki insanlarla iletişimden uzak bir mekânda bulunmak arasında farklar vardır. Dolayısıyla mekânlar bir deneyim meselesidir (Gieyrn, 2000: 481). İnsanlar mekânları deneyimlerler. Her yerin kendine özgü gürültüsü, sesi veya sessizliği vardır.

Toplumsal olan her şey cinsiyetlendirilmiştir. Çünkü toplumsal olana anlam yükleyen özneler cinsiyetli varlıklardır ve bu nedenle anlam yükleyip inşa ettikleri tüm yapılar, kurumlar ve diğer her şey tıpkı onlara anlam yükleyen insanlar gibi cinsiyetlidirler. Dolayısıyla mekânlar da toplumsal olarak cinsiyetlendirilmişlerdir. Mekânın cinsiyetli olmasının sebebi toplumda egemen olan cinsiyet tarafından üretilmiş olmasıdır. Mekân güç ve iktidar ilişkileri ile yakından ilişkilidir. Her toplumda gücü ellerinde bulunduranlar mekânı düzenleme ve kullanma ayrıcalığını da

ellerinde bulundururlar (Bal, 2016: 277). Mekân toplumsal olarak üretildiği için doğal olarak bu mekânlar toplumda egemen konumda olanların çıkarlarına ve kullanımına uygun olarak üretilirler.

Kentte bazı mekânlar geleneksel olarak kadınlara özgü iken bazı mekânlar ise erkeklere özgüdür. Buna mekânın cinsiyete göre bölünmüşlüğü denir. Erkeklerin mekânları kadınların mekânlarına kıyasla daha geniş, ferah, göz önünde, iletişime açık ve canlı iken kadınların mekânları daha küçük, kapalı, etkileşimden uzak ve dolayısıyla "güvenliklidir." Örneğin cafe ve restaurantların "aile yeri" olarak adlandırdıkları ve dolayısıyla kadınların kullanımına sunulan alanları gözden ve etkileşimden uzak mekânlardır (Akkirman Köse, 2017: 40, 54-55). Kahvehaneler, halı sahalar ve stadyum tribünleri gibi erkeklerin kullanımında olan mekânlar ise tam tersine göz önünde ve etkileşime açık mekânlardır.

Uzaktan bakıldığında kentsel mekânın zengin-fakir, siyah-beyaz, erkek-kadın, heteroseksüel-homoseksüel, yaşlı-genç gibi grupların karışımını içerdiğini söyleyebiliriz. Ancak ayrımcılık üzerine yapılan çalışmalar bize kentsel mekânların bu sosyal grupların *rastgele* karışımlarından oluşmadığını göstermiştir (Fortuijn v.d., 2004: 215). Kentlerin belirli mekânları kadınlar için dışlayıcıdır. Bu mekânlar kadınlar için dolaylı bir şekilde yasaklanmıştır (Aktaş, 2017: 141). Belirli bir saatten sonra sokağa çıkmak, erkeklerin yoğun olduğu stadyum tribünlerinde veya kahvehanelerde bulunmak vs. kadınlar için dışlayıcı mekânlara örnek olarak gösterilebilir. Buralar kadınlara dolaylı olarak yasaklanmıştır. Çünkü kadınlar belirli bir saatten sonra sokağa çıktıklarında veya karanlık sokaklarda yürüdüklerinde kendilerini güvende hissetmezler.

Connell sokağı toplumsal cinsiyet ilişkileri bağlamında incelenmesi gereken bir kurum olarak ele almamız gerektiğini söyler (Connell, 2019b: 198). Çünkü günlük hayatın büyük bir kısmı sokakta geçmektedir. İnsanlar alışverişlerini sokakta yapmakta, pazarlar sokaklara kurulmakta ve insanlar sokaklarda dolaşmaktadır. Ayrıca sokak kadınların taciz edildiği, erkekler tarafından laf atıldığı ve daha birçok sindirme eyleminin gerçekleştiği bir alandır (Connell, 2019b: 198). Bu anlamda sokak bir nevi erkeklerin işgali altındadır ve kadınlara dolaylı olarak yasaklanmıştır. Bu iddia her sokak için genelleştirilebilir bir iddia olmasa da özellikle kahvehanelerin

bulunduğu sokaklar kesinlikle erkeklerin işgali altındadır. Kahvehaneler sokağın da cinsiyetini etkilerler (Arık, 2009: 195). Kadınlar kahvehanelerin önündeki sokaklardan geçmek istemezler. Geçmek durumunda kaldıkları zaman ise genelde kafalarını öne eğerler ve durumdan oldukça rahatsız olduklarını belirten bir yüz ifadesi takınarak hızlı adımlarla kahvehanenin önünden geçerler. Bu anlamda kahvehane kadına sokakta daha sınırlı hareket alanı sağlayan bir mekanizma işlevi görür (Arık, 2009: 195-196). Böylece kahvehaneler bulundukları yakın çevreyi de homososyal bir mekân haline getirirler. Bu anlamda kentte kadınların alanlarının ve kenti kullanabilecekleri zamanın erkeklere göre daha dar ve daha az olduğu söylenebilir. Kadınlar kendilerine dolaylı olarak yasaklanmış mekânlarda bulundukları zaman başlarına bir şey geldiğinde ise bu olayın sorumluluğu genellikle kadınlara yüklenir (Saygılıgil, 2013: 209).

1.11. Homososyallik ve Homososyal Bir Mekân Olarak Kahvehane

Homososyal mekânlar cinsiyetlere göre ayrıştırılmış ve diğer cinsiyetin girişinin önüne engeller konulmuş mekânları ifade eder (Polat, 2008: 152). Homososyal mekânlara örnek olarak kahvehaneleri, stadyum tribünlerini, erkek öğrenci yurtlarını vs. verebiliriz. Frank ev ve işyeri dışındaki bu homososyal mekânları erkekliğin üretildiği *üçüncü* mekânlar olarak isimlendirir (Akt. Cengiz v.d., 2004: 68). Çünkü erkekler ev ve işyeri dışında homososyal mekânlarda diğer erkeklerden erkekliği öğrenirler, eril erkekliğin sosyalizasyonunu yaşarlar ve erkeklik bilgileri ile donatılırlar (Gedik, 2018:63). Onur ve Koyuncu erkek egemenliğinin her alanda sorgulanmasına ve eleştirilmesine rağmen bu egemenliğin varlığını korumasındaki başarısının sırrının homososyal erkek birlikteliği olduğunu söylerler. Homososyal birliktelikler hem kadınları erkeklerin dünyasından dışlamakta hem de erkekler arası ilişkileri yücelterek erkek egemenliğinin yeniden üretilmesine katkı sağlamaktadır (Onur ve Koyuncu, 2004: 39). Aynı şekilde Sancar'a göre de (2016: 306) tek cinsli cemaatleşme Türkiye'deki erkek egemen cinsiyet rejiminin çok önemli bir bileşenidir. Ataerkil kültürün, eril davranış ve düşünüş normlarının benimsenmesinde ve içselleştirilmesinde bu tek cinsli cemaatleşme çok önemli bir rol oynamaktadır. Erkek erkeğe yapılan eğlenceler, halı saha maçları, kahvehane buluşmaları vs. erkeklerin

ataerkil erkeklik normlarını içselleştirdikleri, kendilerini erkek egemen bir sistemin eril öznesi olarak inşa ettikleri ve dolayısı ile var olan cinsiyet rejiminin sürdürülmesine katkıda bulundukları mekânlardır.

Homososyallik kavramı ve genel olarak homososyalite ile ilgili tartışmalar 1970'lerin sonlarında sosyal bilimlerde ele alınmaya başlamıştır (Karioris, 2014: 105). Ancak homososyallik kavramı her ne kadar 1970'li yıllarda ortaya çıkmış olsa da bu kavram ancak 1990'lı yıllarda toplumsal cinsiyet alanındaki çalışmaların erkeklere ve erkekliğe yoğunlaşması ile birlikte tekrardan gün yüzüne çıkmıştır (Gedik, 2018: 62). Homososyallik kavramı bir cinsiyete mensup kişilerin kendi cinsiyetlerinden olanlara karşı duydukları cinsel olmayan (nonsexual) bir çekime/cazibeye atıfta bulunur (Bird, 1996: 121). Heteroseksüel erkekler arasındaki bu homososyal çekim hegemonik erkeklik normlarının sürdürülmesinde ve hegemonik olmayan diğer erkeklik normlarının bastırılmasında önemli rol oynamaktadır (Bird, 1996: 121). Bird'e göre homososyal ortamda hegemonik erkekliği üreten üç tane ayırt edici strateji vardır. Bunlar "duygusal mesafe, rekabetçilik ve kadınların cinsel olarak objeleştirilmesi"dir (Akt. Arxer, 2011: 399). Erkek ortamında duygusallığın bastırılmasının sebebi erkeklerde duyguların öz denetimi baltaladığının ve kırılganlıklara neden olduğunun düşünülmesidir. Rekabet ise ilişkilerde hiyerarşiyi kolaylaştırmaktadır. Homososyal birlikteliklerde kadınların cinsel olarak objeleştirilmesi de eril erkekliğin sürdürülmesinin yollarından biridir ve bu objeleştirmeler erkeklere onların kadınlardan farklı olmalarından ziyade onlardan daha üstün olduklarını öğretir (Bird, 1996: 122). Ayrıca kadınların cinsel olarak objeleştirilmesi erkeklerin kadınlar üzerindeki baskılarını depersonalize etmelerine de yardımcı olmaktadır (Arxer, 2011: 400). Sancar da aynı şekilde homososyal mekânlardaki erkek birlikteliğini incelediğimizde buradaki erkek gruplarının kadınlara karşı toplu bir aşağılama ve cinsel nesneleştirme pratiğine sahip olduğunun gözümüze çarpacağını söyler (Sancar, 2016: 18). Bu pratikler cinsiyetler arası iktidar ilişkilerini ve toplumdaki makbul erkekliğin inşasını anlamak açısından oldukça önemlidir. Çünkü erkekler homososyal mekânlarda birbirleri arasındaki ilişkileri kadınlığa karşıtlık üzerine bina ederler. Örneğin kahvehanede oyun oynarken ihaleye girme konusunda çekingen davrananlara *karı gibi oynuyorsun* denir. Erkekler kahvehanelerde bu tarz cinsiyetçi ve homofobik

terimler ile disipline edilirler. Bu şekilde hem eril erkeklik hem de eril erkekliği besleyen heteroseksüalite bu kurumun içerisinde sürekli olarak yeniden üretilir.

Johansson ve Hammarên ise homososyalite kavramının basit bir biçimde erkekler arasındaki ilişkiyi ve dayanışmayı anlatmak ve bu erkek-erkeğe ilişkinin ataerkil sistemi ve hegemonik erkekliği muhafaza edip yeniden ürettiğini söylemek üzere sıklıkla ve bu sınırlılıkta kullanılmasının kavramın içinin boşaltılmasına sebep olabileceğini söyler (Johansson ve Hammarên, 2014: 1). Örneğin Flood homososyallik kavramını aynı cinsiyetteki insanların homofobi içeren ve cinsel olmayan bağlarını ifade etmek için kullanırken (Bkz. Flood, 2008) Johansson ve Hammarên buradaki dışsallaştırılmış olan homofobinin aslında altta yatan homoerotik arzuların bir işareti olabileceğine dikkat çeker (Johansson ve Hammarên, 2014: 3). Geleneksel homososyallik bakış açısında erkeklerin birbirleri ile kurdukları ilişkiler yarışma ve rekabete dayalı ilişkilerdir. Ancak yeni çalışmalar ile birlikte ortaya atılan *bromance* kavramı (Kardeş anlamına gelen Brother ve Romantik anlamına gelen Romance kavramlarının birleşiminden türetilmiştir.) bu noktaya itiraz etmektedir (Johansson ve Hammarên, 2014: 6). Bromance kavramı erkeklerin veya kadınların yine aynı şekilde cinsel bir içerik taşımayan ancak daha yakın ve daha samimi olan, rekabet ve hiyerarşiden ziyade sıcak dostluğa dayanan birlikteliklerini ifade etmektedir. Yani bromance kavramı içerisinde seks olmayan ve rakabet ile hiyerarşiye dayanmayan erkek birlikteliklerini anlatır. Bu anlamda geleneksel homososyallik teorilerine aykırıdır ve rekabet ile hiyerarşiyi temel alan erkeklik yaklaşımlarının yapısına uymaz. Johansson ve Hammarên bromance'a örnek olarak futbol izlemeyi, golf oynamayı ve antrenman yapmayı verir (Johansson ve Hammarên, 2014: 6). Üçüncü bölümde göreceğimiz gibi kahvehane ortamındaki ilişkiler de geleneksel homososyallik yaklaşımının öngördüğü katı rekabete dayalı ve hiyerarşik ilişkilerden çok bromance kavramı ile anlatılan daha samimi, sıcak ve rekabetten ziyade dostluğa ve kardeşliğe dayanan bir ilişkidir. Ancak her ne kadar rekabete ve hiyerarşiye dayalı olmayan bir ilişkinin varlığından söz etsek de Bird'in homososyal ortamlarda erkekliğin inşasının temel unsurları olarak sıraladığı duygusal mesafe ve kadınların cinsel olarak objeleştirilmesi kahvehanedeki ilişkilerin merkezinde yer almaktadır.

Homososyallik kavramının erkeklik çalışmalarındaki önemi büyüktür. Erkeklik çalışmalarındaki genel iddia homososyal erkek birlikteliklerinin erkekler arasındaki bağları güçlendirdiği, eril erkekliği yeniden ürettiği ve bunun da kadınların baskı altına alınmasının temel ve yapısal sebeplerinden biri olduğudur. Erkekler homososyal ilişkiler içerisinde hegemonik erkekliği yeniden üretirler ve bu yolla hem kadınları hem de diğer erkeklikleri baskılarlar. Mevcut hegemonik erkeklik kalıplarına uymayan veya bunları benimsemeyen erkekler de bulundukları homososyal ortamın beraberinde getirdiği dışlanma korkusu ile belirli temel kuralları ihlal etmezler. Mekânların bedenlerle ve bedenin beraberinde getirdiği cinsiyet olgusuyla olan ilişkisi kesintisiz ve bitimsizdir (Korkmaz ve Allmer, 2013: 111). Bir öznenin ilk defa gittiği bir mekândaki davranışları mekânın cinsiyetinden bağımsız değildir. O mekândaki eşyalar, mekânda bulunan diğer özneler ve onların davranışları bize o mekânda nasıl davranmamız ve nasıl davranmamamız gerektiğini yansıtır ve bu yolla bizim davranışlarımızı da yapılandırır (Şenol ve Korkmaz, 2020: 9). Zaten eril tahakküm çok az bilinçli eril pedegojik süreçler sonucunda kendisine yer edinir. Eril düzen daha çok iş bölümüyle, erkeklere özgü olan mekânlardan kadınların dışlanmasıyla, kadına daha aşağı bir yer biçen kültürel ritüellerle vs. sözsüz emir şeklinde bedene ve her yere kazınmaktadır (Bourdieu, 2019: 38). Bu doğrultuda kahvehaneler de bir anlamda sosyal kontrol mekanizması olarak iş görürler. Erkek ortamındaki erkekçe yaşayış hemen her şeye sirayet eder. Yapılan espriler, hal, hareket ve tavırlar vs. o ortamın gerekleri doğrultusunda şekillenir. Sancar'a göre kahvehaneler erkeklere özgü olan ayrıcalıkların üretildikleri mekânlardır. Burada erkekler kendilerini kadınlardan ayrı, onlardan üstün bir varlık olarak görüyor ve bu ilişkiyi öğreniyorlar (Sancar, 2016: 263). Kahvehanedekilerin bir tanesi şaka ile karışık "geçen çay isterken sesim detone oldu beni kahveden kovdular" demişti. Çünkü detone olan ses incelerek kadın sesini andırdığı için bu onun için bir dışlanma sebebi olmuştu. Aynı şekilde bir başka kişi de aslında çayı açık içmeyi sevdiğinden ancak kahvehanede açık çay sipariş ettiğinde kendisine gey şakaları yapıldığından bahsetmişti. Homososyal erkek ortamı çoğaltabileceğimiz bu örneklerden de anlaşılabileceği üzere eril erkekliğin sert, kaba ve koyu yönlerini çeşitli yollarla yeniden üretir. Kaynamış sütün hazır olduğunu anlatmak isteyen kahvehane sahibinin herkesin içerisinde "möö" diye bağırarak inek sesi çıkartmasında bir problem yoktur ancak çay isterken detone olmak bir problemdir.

Erkeklerin kamusal alandaki hakimiyetleri erkeklerin erkekler arasında sosyalizasyonuna imkân sağlayan ve sadece erkeklere özgü olan mekânlar üretmiştir (Polat, 2008: 147). Homososyal mekânlar ataerkil yapının bir tezahürüdür ve aynı zamanda bu mekânlar ataerkil yapıyı sürekli olarak beslemekte ve yeniden üretmektedir. Bu konu ile ilgili olarak Kimmel, Goffman'ın umumi tuvaletler ile ilgili tespitinden bahseder (Kimmel, 2011: 126). Goffman neden umumi tuvaletlerde erkekler tuvaletinde erkekler için pisuvar ve kadınlar tuvaletinde kadınlar için özel makyaj masaları bulunduğunu sorar. Aslında hiçbir evde lavaboda erkekler için bir pisuvar bulunmamaktadır. Eğer bunlar biyolojik farklılıkların bir sonucu olsaydı evimizde de pisuvar bulunmalıydı. Dolayısıyla Goffman'a göre bu düzenleme tamamen kültürel bir meseledir. Buradan doğru Kimmel bizim ayrı lavabolar kullanarak, ayrı lavabolar kullanması gereken erkek ve kadınlar haline geldiğimizi söyler. Yani erkeklerin ve kadınların fiziksel olarak birbirlerinden ayrılmış olması bu ayrımın gerekçesini yaratmaktadır. Bu anlamda homososyal mekânlar sürekli olarak kendi varoluş gerekçelerini üretirler. Erkeğin ve kadının fiziksel mekândaki ayrımının bir sonucu olarak homososyal mekânlar oluşmuştur demekten ziyade homososyal mekânlar kadınların ve erkeklerin fiziksel olarak ayrılmaları gerektiğinin gerekçelerini üretmiştir dememiz gerekmektedir (Kimmel, 2011: 126-127).

İKİNCİ BÖLÜM

HOMOSOSYAL BİR MEKÂN OLARAK KAHVEHANEYİ ARAŞTIRMAK: YÖNTEM VE LİTERATÜR

Sosyal olguları ele alıp incelerken bu olguların incelenmesinden her yerde geçerli olacak değerden arınık ve tarafsız genel bir bilgi veya bir çeşit yasa çıkarmak yerine bağlama özgü bir değerlendirme yapmak ve buradan doğru bir bilgi ortaya çıkarmak önemlidir. Feminist araştırma yöntemi bize değerden arınık bir araştırmanın var olamayacağını söyler. Buna göre pozitivizmin öngördüğü tarafsız araştırma, objektif araştırmacı ve değerlerden arınmış bilgi imkansızdır. Pozitivizme göre bilimin, bilimsel bilgiye ulaşmanın tek bir mantığı vardır (Neuman, 2014: 121). Nasıl ki deney ve gözlemler yoluyla doğa ile ilgili yasalara ulaşabiliyorsak aynı şekilde deney ve gözlemler yoluyla toplumsal yasalara da ulaşabiliriz. Bilimsel olan bilgi deney veya gözlem yoluyla doğruluğunu test edebildiğimiz ampirik bilgidir. Bu yüzden Auguste Comte yaptığı işin adına "sosyal fizik" demiştir. Çünkü tıpkı fizik yasaları gibi toplumsal yasaların da var olduğunu ve sosyal bilimin amacının da bu sosyal yasaları keşfetmek olduğunu düşünmüştür. Ancak "Pozitivizme göre bir açıklamanın yasa olarak kabul edilebilmesi için bir yenileme gereklidir" (Neuman, 2014: 126). Mesela bir araştırmacı x şehrinde yaptığı bir araştırmada düşük ücretle çalışanların hırsızlık yapmaya daha çok eğilimli olduğunu tespit ettiyse bu tespit y, z ve t şehirlerinde de geçerli olmak zorundadır. Bu anlamda pozitivist açıklamalar tamamen evrensel olmalıdır ve herhangi bir mekânsal veya zamansal kısıt içermemelidir. Yani deneyler ve gözlemler her yerde, her zamanda ve kim tarafından yapıldıkları fark etmeksizin aynı sonucu vermelidirler. Pozitivist sosyal bilim bu anlamda bireyin öznel ya da içsel sebeplerini ve her türden özgür seçim ya da iradeyi hafife alır (Neuman, 2014: 123). Pozitivizm sadece bilginin içeriği ile ilgilenir. Bilgiyi ortaya atanların dinleri, ırkları ve cinsiyetleri pozitivizm için önemsizdir (Çakır, 1996: 305). Bu noktada pozitivizm bilimsel bilginin, bilgiyi üreten kişilerin öznelliklerinden soyutlanamayacağını ıskalamaktadır.

Pozitivistlere göre bilginin objesi bellidir ve görülebilir. "Deneyimlerimiz dışında ve deneyimlerimizden çıkarsananlar dışında hiçbir şey bizim bilgi objemiz

olamaz" (Keat ve Russel, 2016: 124). Ancak bilginin somut olmayışı onun var olmadığı anlamına gelmez. Mesela toplumsal cinsiyet "şuradadır" diyemeyiz ama toplumsal cinsiyetin var olduğunu çeşitli şekillerde açıklayabiliriz. Zaten sosyal bilimin konusu sadece gözlemlenebilir şeyleri değil, aynı zamanda görünenin arkasındaki gerçekliği açıklamaktır. Asıl amaç gözlenen olaylardan hareketle, gözlenen olayları zorunlu olarak ortaya çıkaran ve gözlenemeyen yapı ve mekanizmaların da keşfedilmesidir. Ancak pozitivistler için bu modellerin ve analojilerin hiçbir bilimsel değeri yoktur. Çünkü pozitivistler sadece gözlemlenebilen fenomenleri bilimsel olarak kabul ettikleri için gözlemlenemeyen şeyleri açıklamaya yarayan modellerin onlar için bir kıymeti yoktur. Pozitivistlere göre "Duyu deneyimleri ile bize ifşa edilmiş olan olayların "arkasındaki" veya "ötesindeki"ni elde etmeye çalışmak, bu olayları her nasılsa zorunlu kılmış olan fakat gözlenemeyen özlerin, mekanizmaların veya doğaların bilgisini vermek, bilimin amacı değildir" (Keat ve Ruseel, 2016: 16). Onlar için görünenin arkasında ulaşabileceğimiz ve bize görünmeyen bir öz yoktur. "Gözlem ve deney emin ve kesin ampirik bilginin tek kaynağıdır" (Keat ve Russel, 2016: 16). Pozitivizme göre gerçeklik betimlenebilir ancak açıklanamaz. Buna gerek de yoktur zaten. Gerçekliğin içerisindeki yasaları ve düzenlilikleri ortaya koyabiliriz fakat gerçekliği apaçık olarak kavrayamayız. Pozitivistler toplumda yasa benzeri örüntüler buldukları takdirde araştırmayı orada sonlandırırlar. Çünkü bilimin amacı zaten yasa benzeri örüntüler ve düzenlilikler keşfetmektir.

Sosyal bilimlerde egemen konumda olan pozitivist, kantitatif metodolojinin eleştirisi kadın hareketinden önce başlamıştır (Mies, 1995: 49). Pozitivizm ilk olarak yorumsamacı gelenek ve sonrasında eleştirel teorisyenler tarafından çeşitli noktalardan eleştirilmiştir. Yorumsamacı gelenek pozitivizmden ontolojik olarak ayrılır. Yorumsamacı geleneğe göre bilgi sosyal teori açısından bizden bağımsız, bizden azade olarak var olamaz. İnsanlardan bağımsız olan, dokunulmaz ve herkese aynı görünen bir gerçeklikten bahsedemeyiz. Böyle bir gerçeklik yoktur. Çünkü gerçekliği biz inşa ederiz. Sosyal teorinin nesnesi olarak bilgi bizden bağımsız ve "orada" değildir, kültürel olarak inşa edilmiştir. Çünkü insanlar varlıklara kendi

aralarında inşa ettikleri anlamlar yüklerler. Aynı şekilde eleştirel teoriye göre nesneler öznelerden bağımsız, öznelerden azade olarak da düşünülemezler.

Eleştirel sosyal bilim çalışmaları pozitivizmin öngördüğü değerden arınık nesnel araştırmacıyı ve pozitivizmde teori ile pratiğin yapısal olarak birbirinden ayrılması durumunu eleştirmiştir (Mies, 1995: 49). Araştırmalar kesinlikle değerden arınık değildir ve zaten olmamalıdır da. Araştırmanın tek amacı şeyleri betimlemek veya açıklamak değil, aynı zamanda buna ek olarak belirli eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri deşifre etmek ve onlarla mücadele etmektir (Baert, 2017: 151). Pozitivizmin görünmeyen şeylere gerçeklik atfetmemesi eleştirel teorisyenler tarafından eleştirilmiştir. Eleştirel teorisyenler sosyal bilimin görevinin gözlemleyebildiğimiz şeyleri etkileyen mekanizma ve yapıları ortaya çıkartmak olduğunu söylerler (Baert,156-157). Bu noktada realizm ile bir ortaklıktan söz edebiliriz. Zira realizme göre de bilimin amacı örüntüleri keşfetmek değil, bu örüntülerin altında, bu örüntülerin bu şekilde olmasına neden olan görünmez yapı ve mekanizmaları ortaya çıkartmaktır.

Feminist yöntem pozitivist epistemolojiye getirdiği eleştiriler bakımından yorumsamacı gelenek ve eleştirel sosyal bilim yaklaşımı ile sürekli bir diyalog halindedir (Öztan, 2015:273). Feminist yönteme göre tarafsız ve nesnel olduğu iddia edilen bilimler aslında erkek ideolojisinin yeniden üretim mekanizması olarak iş görürler. Erkeklerin bakış açısı objektiflik ve nesnellik olarak ele alınmaktadır (Çakır, 1996: 307- 308). Yani pozitivizmin katı nesnellik ve objektiflik iddiası erkeklerin deneyimlerini nötr olarak kabul etmektedir ve bu nedenle de cinsiyet körüdür. Bu anlamda feminist araştırmacılar erkeklerin deneyimlerinin nötr olmadığını ortaya çıkarmaya çalışmış ve erkeklerin deneyimlerinden hareketle yapılan araştırmaların ve sorulan soruların tarafsız bir bilimsellik taşımadığını iddia etmişlerdir. Buradan doğru toplumsal cinsiyeti merkeze alan bir araştırma yaklaşımı geliştirmişlerdir (Öztan, 2015: 278). Feminist araştırmacılar nesnelerin özneden bağımsız olamayacağını ve bu nedenle de araştırmacının duygularının ve görüşlerinin araştırmanın sonuçları üzerinde etkili olduğunu iddia etmişlerdir. Mies bu noktada "bilinçli taraflılık" yaklaşımından bahseder. Feminist yöntem ile bir araştırma yürütülürken araştırmacı, araştırma nesnelerine karşı tarafsız değildir, böyle bir iddiası da yoktur. Araştırmacı bilinçli olarak taraflıdır. Ancak bu bilinçli taraflılık yaklaşımı basit bir empatiden

farklıdır (Bkz. Mies, 1995). Bilinçli taraflılık araştırma nesnesi ile özdeşleşmeyi ifade eder ve araştırma esnasında her iki tarafın da bilinçlenmesini hedefler. Feminist bir araştırmada araştırmacılar katı bir nesnellik iddiasında değillerdir. Feminist yöntem ile yapılan araştırmalar nesnellik iddiasını araştırmacıların taraflı olmasından alır. Yani bedensiz bir araştırmacı yoktur, kimin konuştuğu ve ne için konuştuğu bellidir. Ancak Çakır'a (1996: 313) göre objektif olma yolunda verilen çaba ile objektivizmin hayalciliğini de birbirinden ayırmamız gerekir. Feminist araştırmacılar bilimsel nesnelliği tamamen terk etmiş veya nesnel olmak ile ilgilenmemiş değillerdir. Sadece pozitivizmin öngördüğü katı nesnellik ve tam objektiflik kriterinin bir hayal ürünü olduğunu ortaya çıkarmışlardır.

Feminist araştırma yönteminin bir diğer özelliği de çıkış noktası olarak gündelik deneyimleri ele almasıdır. Feminist araştırmalar gündelik deneyimlerden yola çıkar ancak kendisini bununla sınırlandırmaz. Var olan iktidar ilişkilerini ve eşitsizlikleri gündelik deneyimlerden yola çıkarak deşifre eder ve eleştirir. Burada araştırmacı salt sorgulayan tarafta değildir. Araştırmacı deneyimini paylaştığı araştırma nesneleri ile ortak bir bilinçlenme yaşayan ve öğrenen taraftır. Günlük pratikler ve kişisel deneyimler üzerinden bir araştırma yürütmek ilk olarak pozitivizmin öngördüğünün aksine görünmeyen şeylerin, yani mekanizmaların ve yapıların var olduğuna ve araştırmaya değer olduğuna işaret eder (Coşkun v.d., 2020: 76). Feminist araştırma yöntemi gündelik deneyimler ile makro yapılar arasındaki bağa odaklanır ve bu ilişkiyi ortaya çıkarmaya çalışır. Deneyimler mutlak gerçek bilgi sağladıkları için değil, öznelliklerin kurulmasında merkezi bir rol oynadıkları için feminist kuramda değerlidir (Öztan, 2015: 284). Feminist araştırmaların amacı salt neden-sonuç ilişkisini açıklamak değildir. Feminist araştırmalar toplumdaki erkek egemenliğini ve bunun her iki cins üzerindeki olumsuz etkilerini deşifre etmek ve bunu değiştirmek amacı da taşırlar. Bu nedenle araştırma teknikleri olarak derinlemesine mülakat, katılımcı gözlemi ve grup görüşmeleri gibi günlük pratiklere ve kişisel deneyimlere odaklanan teknikleri tercih ederler (Öztan, 2015: 286). Feminist araştırma yöntemi deneyimleri açığa çıkarmaya çalıştığı için nitel araştırma tekniklerini kullanır. Çünkü niceliksel araştırmalar hiyerarşik bir biçimde işler ve çoğu kez var olanı değil, bekleneni yansıtır (Çakır, 1996: 312). Nitel araştırmalar ise bütüncül bir bakış açısını esas alarak

disiplinlerarası çalışmalara olanak tanır ve araştırmanın problemini yorumlayıcı bir yaklaşım ile inceler (Kırlıoğlu v.d., 2016: 228). Feminist metodolojiler araştırmacıyı alana bilfiil katar ve araştırmacı ile görüşülenler arasında bir ilişki ve empati kurarak her ne kadar sınırlı da olsa alanı ve ilişkileri değiştirmeyi ve dönüştürmeyi hedefler (Bozok, 2013: 79). Çünkü feminist bakış açısına göre sosyal bilimin bir amacı da toplumu dönüştürmektir. Sosyal bilim değiştirici, dönüştürücü ve eşitlikçi olmalıdır. Aynı şekilde Connell da erkeklik biliminin ancak toplumsal cinsiyet adaletine yönelik olarak yapıldığı zaman anlamlı olacağını söyler (Bkz. Connell, 2019). Ayrıca belirtmek gerekir ki feminist araştırmalar sadece kadınlara ve kadınların deneyimlerine odaklanmazlar. Bu alanın ilk gelişmeye başladığı 1970'li yıllarda akademinin eril yapısı ve kadın çalışmalarına karşı var olan büyük önyargılar nedeniyle feminist araştırmacılar ilk olarak kadınların deneyimleriyle ilgilenmiş ve cinsiyet rejiminin ezilenleri konumunda olan kadınlara odaklanmışlardır. Ancak feminist araştırmalar kendilerini sadece kadınların deneyimleriyle sınırlandırmazlar. Erkeklik çalışmaları ve erkeklerin deneyimleri de feminist araştırmaların konularındandır (Öztan, 2015: 279). Yani feminist bir araştırmada önemli olan neyi araştırdığımızdan ziyade hangi amaçla ve hangi bilinçle araştırdığımızdır. Önemli olan erkeği veya kadını araştırmak değil, araştırmayı feminist bir bilinçle yapmaktır.

Connell erkekliğin biliminin pozitivist yöntem ile yapılamayacağını söyler. Zira dünyadaki tüm toplumlar için geçerli olacak bir eril varlığın genellemesini yapamayız (Connell, 2019a: 95). Erkekliğin pozitif bilimini yapabilmek için erkekliği bir penis, Y kromozomu ve bir miktar testosterona sahip her insanın sahip olduğu bir şey olarak tanımlamamız gerekir (Connell, 2019a: 95). Bu nedenle biz diğer her şeyden soyutlanmış bir erkeklikten bahsedemeyiz. Erkeklik daima kadınlık ile ilişki içerisinde var olabilmiştir ve bu nedenle de bilgi nesnesi olarak ele aldığımız erkeklik de ilişki içerisindeki erkekliktir (Connell, 2019a: 96). Cinslerin davranışlarını vs. sosyobiyolojik yaklaşımlar ile açıklamaya çalışan çalışmalar bunu yaparlarken pozitivizmin eril ve kutsal bilimselliğine sırtlarını yaslarlar. Ancak toplumsal cinsiyet meselesinde çubuğu doğa bilimlerine bükmek bizi kısır bir döngüye sokar. Zira yapılan doğa bilimleri de hali hazırdaki toplumsal cinsiyet rejiminden nasibini fazlasıyla almıştır (Connell, 2019a: 36). Yani referans olarak öne sürülen bilimin

kendisi de eril bir mantıkla örgütlenmiştir. Bu nedenle Connell erkekliğin bilimine, incelemeye çalıştığı iktidarın ta kendisi demiştir (Connell, 2019a: 37). "Pozitivist yöntem, vakadan vakaya değişmeyen, yani sabit ve istikrarlı bir bilgi nesnesini baştan varsayar. Peki "adamlık" veya "erkeklik" böyle bir nesne midir?" (Connell 2019a: 79). Yani kalkış noktası olarak bu yöntemi kullandığımızda sabit bir erkeklik özü varsaymış oluruz. Dolayısıyla erkekliğin pozitivist tanımı sıkıntılıdır. Ayrıca pozitivist akıl yürütmeye erkeklik nedir diye sorduğumuzda alacağımız yanıt şudur; erkeklik erkeklerin yaptıklarıdır (Connell, 2019a: 138). Böyle bir yaklaşım içerisinde birçok sorun barındırır. Böyle bir yaklaşım çalışmanın yürütüldüğü bölgedeki erkeklerin yaptıkları şeyleri inceleyip sınıflandırarak bir çeşit erkeklik ve kadınlık ölçütlerinin oluşturulmasını gerektirir ve bu ölçütler üzerinden tartışma yürütür. Ancak eleştirel sosyal bilim çalışmaları ve feminist yöntem çalışmalarının ortaya koyduğu gibi duygulardan arınmış, tüm bakış açılarına eşit uzaklıkta olan bir çalışma yapmak mümkün değildir. Örneğin biz seçmenlerin davranışlarından hareketle bir seçmen davranışı çalışması yapıp tamamen nesnel ölçütler kullanarak bir sonuca ulaştığımızı varsaysak dahi böyle bir çalışma yapabilmemizin ön koşulu kafamızın arka planında bir demokrasi fikrinin yatmasıdır. Aynı şekilde biz erkekler ile kadınlar arasındaki çeşitli farkları ölçeklendirip buradan hareketle erkekliğin ve kadınlığın ayrımını ortaya koymaya çalışsak dahi bunu yapabilmek için ilk olarak kadın olan ile erkek olanın farklı şeyler olduklarını varsaymamız gerekir. Bizim kalkış noktamız zaten bu ikisi arasında çeşitli farklılıklar olduğudur. Ayrıca böyle bir ölçek hazırladığımız zaman hangi öğelerin ölçeğe girmeye değer olup olmadığı hakkında da peşinen bir fikre sahip olmamız gerekir. Bu durum da doğal olarak mevcut toplumsal cinsiyet rejiminin sağduyularını benimsemiş olduğumuz anlamına gelir (Connell, 2019a: 138-139). Dolayısıyla erkekliğin ve kadınlığın pozitif tanımları sıkıntılıdır. Erkekliğe ilişkin normatif tanımlar ise erkekliği erkeğin olması gereken şey olarak tanımlarlar. Belirli bir erkeklik modeli vardır ve tüm erkekler o modele uygun olmalıdır. Toplumda erkekliğe ilişkin özcü yaklaşımlar ile normatif yaklaşımlar çoğu kez bir arada bulunur. Örneğin erkekler evinin bakımını üstlenmeli, fiziksel olarak güçlü, kaslı olmalı, dayanıklı olmalı, duygularını bastırabilmeli, yorulmamalı, sürekli rekabet halinde olmalı ve bu durumun yarattığı stresle başa çıkabilmelidir. Ancak herhangi bir erkeğin bu normların hepsine uyması mümkün değildir. Bu nedenle Connell (2019a: 140)

erkekliğin normatif tanımlarının içerisinde çelişki barındırdığını söyler. Çünkü hiç kimsenin karşılayamıyor olduğu bir normun normluluğundan söz edemeyiz. Eğer böyle bir normdan söz edersek bu kez de erkeklerin erkekliğinden söz edemememiz gerekir. Ayrıca normatif olanı normalliğin bir tanımı olarak görmememiz gerekmektedir. Normatif olan normal olandan ziyade toplumsal iktidarı elinde tutanların işine yarayan ve bu nedenle de muhafaza edilmesini istedikleri şeyin tanımıdır (Connell, 2019b: 90-91). Bu nedenle erkeliği soyut bir nesne olarak ele almak yerine erkeklerle kadınların toplumsal cinsiyet normları tarafından şekillendirilmiş hayatlar yaşamlarına sebep olan toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş ilişkilere odaklanmalıyız (Connell, 2019a: 141).

2.1. Problem Tanımlaması

Bir unsura varoluşsal bir anlam veya yaşamın ereği nosyonunu yüklediğimizde doğal olarak o şey bizim hayat ile kurduğumuz tüm ilişkinin merkezinde olur ve yaşamın her anını domine eder. Erkeklik de erkeklerin hayatında tam olarak böyle bir konumdadır. Erkekler için hayatın en büyük amacı "erkek gibi yaşamak", "adam gibi adam" olmaktır. Dolayısıyla erkekler kendilerine dayatılan yapay cinsiyet normlarını adeta yerine getirilmesi zorunlu olan kutsal bir ödev olarak alırlar ve tüm hayatlarını söz konusu erkeklik normlarına göre şekillendirirler. Bunu yaparlarkenki en büyük denetçileri kendileridir. Erkeklik normları kimsenin görmediği bir zamanda delinebilir bir kural gibi değildir. Erkekler kendi kendilerinin bekçileri olarak hayatları boyunca kendilerini erkeklik normlarına uymaları konusunda denetlerler. Dolayısıyla erkek olmak biyolojik bir rastlantısallık değil, insanın karşı karşıya olduğu en büyük sınavdır. Bu nedenle erkekler bütün hayatlarını bu sınavı geçmeye adarlar. Bu anlamda Bourdieu erkeklerin de söz konusu tahakküm sisteminin bir mağduru olduklarını söyler. Bourdieu'ya göre erkek olmak kendi içerisinde bir erdem ve onur sahibi olmayı gerektirir ve bu inşa edilmiş erdemler erkeklere erdemli/onurlu bir erkek olarak yaşayabilmeleri için kendisini herhangi zorlayıcı mekanik bir mekanizmaya ihtiyaç duymadan dayatır. Bu dayatma kendisini akıl ürünü olan uyulması zorunlu bir kural olarak dayatmaz. Bu dayatma toplumsal aşkınlığın kişilerin bedenlerinde vücut bulmasının bir örneğidir (Bourdieu, 2019: 67-68).

Erkeklik dediğimiz şey biyolojik yapımızdan bilincimize öylece kendiliğinden sıçramaz (Kimmel, 2013: 92). Erkekler ataerkil bir toplumun içerisine doğarlar ve hayatlarının çeşitli aşamalarında çeşitli süreçler vasıtası ile erkeklerin toplumda üstün olduğu fikrini içselleştirmeleri sağlanır (Bozok, 2011: 30). Erkeklerin ataerkil erkekliklere dönüşmeye başlamaları doğdukları andan itibaren kendilerine giydirilen bebek tulumunun renginin mavi oluşu ile başlar ve sonrasında çeşitli ritüeller ve gelenekler vasıtasıyla bu süreç devam eder. Erkeklere aile ortamında, okulda, sokakta, medyada sürekli olarak erkek olmanın ne demek olduğu ve nasıl bir erkek olmaları gerektiği öğretilir. Erkekler böylelikle ataerkil erkeklik kodlarını öğrenirler. Homososyal mekânlar ise erkeklerin ataerkil sosyalizasyonunda önemli bir rol oynarlar. Ataerkil erkekliğin sosyalizasyonu kahvehaneler, stadyum tribünleri, halısaha maçları, erkek öğrenci evleri, erkek okulları ve askerlik kurumu gibi homososyal mekânlarda gerçekleşir. Bozok'a (2011; 66) göre bu homososyal mekânlar ataerkil ilişkilerin yeniden üretildiği mekânlardır. Erkekler homososyal mekânlarda eril erkekliğin sosyalizasyonunu yaşarlar ve erkeklik bilgileri ile donatılırlar (Gedik, 2018:63). Dolayısıyla bu mekânların incelenmesi ve ataerkil sistemin yeniden üretiminde oynağı rollerin deşifre edilmesi gerekmektedir.

Bu araştırma Adıyaman'da homososyal mekânlar olan kahvehanelerin erkekliğin inşasında ne tür bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. "Kahvehaneler erkeklerin aile içi ilişkilerini etkiler mi?", "Kahvehaneler erkeklerin ataerkil sosyalizasyonunda pay sahibi midir?", "Kahvehane erkeklerin kendi erkekliklerini kurmalarında rol oynar mı?" sorularına verilen örtük yanıt "evet"tir. Çünkü erkekler homososyal ortamlarda birbirlerinden erkekliği öğrenmektedir. Erkekler pembe giyip kahvehaneye gittiklerinde kendileriyle dalga geçilir ve bu vesile ile pembe giymemeleri gerektiğini öğrenirler. Kahvehanede oyun oynarlarken anneleri, babaları veya eşleri üst üste aradığı zaman kendileri ile "süt çocuğu" veya "kılıbık" diye dalga geçilir ve bu şekilde "erkek adamın evdekilere hesap vermemesi gerektiğini!" öğrenirler. Böylelikle kahvehane erkeklere daha fazla erkek olabilmek için ne yapılması ve ne yapılmaması gerektiğini öğretmektedir. Velhasıl kahvehaneler biyolojik olarak erkek doğmuş kişilerin toplumsal olarak erkek olmayı öğrendikleri mekânlardan bir tanesidir. Kahvehaneleri inceleyerek gündelik yaşamın doğallığı

esnasında toplumsal cinsiyet ilişkilerinin nasıl üretildiğini görebiliriz (Arık, 2009: 181).

2.2. Araştırmanın Amacı

Arık'a (2009; 168) göre feminist bir bakış açısından bakarak yakındığımız ve değiştirmeye çalıştığımız baskıcı, eril, hegemonik erkeklik tiplerinin de toplum içerisinde ve gündelik pratikler dolayımı ile üretildiğini ve yeniden üretildiğini akılda tutmalıyız. Buradan hareketle de erkekliklerin gündelik pratiklerle nasıl oluştuğunu ve bu sıradan pratiklerin toplumsal yaşama ne gibi etkileri olduğunu incelememiz gerekmektedir. Nasıl ki kadınların gündelik deneyimlerinden yola çıkarak özel olanın politik olduğunu söylüyor ve bu deneyimlerden hareketle bir analiz geliştiriyorsak aynı şekilde erkeklerin de gündelik deneyimlerinden hareketle erkekliğin nasıl kurulduğunu analiz etmeliyiz. Bu gündelik ve sıradan pratiklerin incelenmesi açısından kahvehaneler muazzam laboratuvarlardır. Çünkü kahvehane, müdavimi olan erkeklerin yaşamında oldukça olağan, sıradan ve vazgeçilmez bir yerdir. Kahvehanedeki buluşmalar randevulaşmadan yapılan buluşmalardır. Çünkü zaten buluşulacak kişilerin bir işi yoksa kahvehanede olacaklardır. Bu doğrultuda araştırmanın amaçlarından bir tanesi homososyal mekânlar olan kahvehanelerde erkekliğin nasıl kurulduğunu incelemek, buradaki deneyim ve pratiklerin toplumsal yaşama nasıl yansıdığının analizini yapmak ve ataerkil bir temel üzerinde yükselen erkekliklerin eleştirisini yapmaktır.

Toplumsal cinsiyet çalışmaları genelde kadınlara odaklanmış ve kadınların yaşamlarının sınırlandırıldığını ve belirli kültürel ve toplumsal denetimlere maruz kaldığını iddia etmiştir. Erkekler üzerine yapılan çalışmalar da aynı şekilde erkeklerin ve onların yaşamlarının da toplumsal denetimlere ve sınırlamalara uğradığını ortaya koymuştur (Demren, 2008; 324). Ataerkil erkeklikler kadınlar kadar olmasa da erkekleri de kısıtlamakta, ezmekte, sınırlamakta, şiddete maruz bırakmakta, tahakküm altına almakta ve ezmektedir. "Ataerkillik, sahte bir "erkek üstünlüğü" adına, toplumsal üstünlük getiriyor gibi görünmekte ve erkeklerin yaşamlarını cehenneme çevirmektedir" (Bozok, 2011; 79). Aslında erkeklik tüm cinsleri kıskacına alan bir kıskaç gibidir. Erkeklik, erkeğin kendisinin de en büyük düşmanıdır. Çünkü erkekler yeterince "erkek" olabilmek için sürekli rekabet, güç ve statü yarışına girerler,

baskılarlar ve baskılanırlar. Erkekler aslında kendilerine ait olmayan yapay rollere girerler. Erkekler bu ataerkil sistemin kendilerine yüklediği kodlar yüzünden kendi duygularına da yabancılaşırlar. Ağlamak isteseler de ağlayamazlar, duygusal birisi olabilirler ama dik durmak zorundalardır. Yani kısacası erkekler kendi duygularını yaşayamazlar. "Ataerkil erkeklikler, eksik bir biçimde yaşamanın ta kendisidir" (Bozok, 2011; 84). Mevcut düzenin kazançlıları olarak erkekler aslında bu baskı ve sömürü düzeninin mutlak bir kazananının olmadığının farkına varmalıdırlar. Bu araştırmanın bir diğer amacı da bu ataerkil erkekliklere eleştirel bir şekilde yaklaşarak var olan yabancılaşmayı deşifre etmektir. Connell'a (2019a: 17) göre erkekler ve onların pratikleri toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri sorununun bir parçasıdırlar ve bu nedenle çözümün de bir parçası olmalıdırlar. Çünkü toplumun yarısını oluşturan bir kesimi dışarıda tutarak toplumsal cinsiyet eşitsizliği sorununa bir çözüm bulunamaz. Bu anlamda ataerkil düzenin birinci failleri olan erkeklerin de kendi yapay erkeklik kodlarının farkına vararak kendi yaşamlarını eleştirel bir gözle değerlendirmelerine ve dönüştürmelerine katkıda bulunmak da bu araştırmanın amaçları arasındadır.

Toplum, içerisinde yaşayan insanların bilinçli eylemlerinin dışında, onların üstünde ataerkil bir yapıya sahiptir. "Yapıyı oluşturan öğeler arasında düzenli, sistematik ve sürekli ilişkiler bulunur" (Keat ve Urry, 2016: 192-193). Bireyler toplumun ataerkil bir yapıda olduğundan veya ataerki diye bir yapının kendisinin varlığından habersiz olabilirler. Ancak bireyler böyle bir yapının varlığından haberdar olmasalar dahi günlük pratikleri ile söz konusu ataerkil yapıyı yeniden üretirler. Mesela kadınlar ataerkil yapının yeniden üretimine katkı sağlamak için evlenmezler. Aynı şekilde işçilerin amacı da kapitalist sistemi yeniden üretmek değildir. **"**Toplumsal yapılar varlıklarını otomatik olarak değil, insanlar onları yeniden ürettiğinde sürdürürler; buna karşılık insanlar da onları otomatik olarak yeniden üretmezler ve nadiren tasarlayarak üretirler" (Sayer, 2017: 132). Zaten toplumsal yapıların var olabilmesi için insanların onları bilinçsiz bir şekilde de olsa yeniden üretmeleri gerekir. İnsan ilişkilerinde yeniden üretilmeyen bir yapı otomat gibi varlığını devam ettiremez. Otomat olan yapı değil, yapıyı yeniden üreten insan ilişkileridir. En nihayetinde yapının kendisi de bir ilişkidir. Yapıların onları oluşturan kişilerin amaçlarından bağımsız olarak yeniden üretilmeleri yapıların asla değişmez

olduğu anlamına gelmez. Örneğin 18. yüzyıldaki ataerkil yapı ile günümüzdeki ataerkil yapı birbirinin aynısı değildir. Bu yapıda zaman içerisinde ağır ağır da olsa birtakım değişimler ve dönüşümler yaşanmıştır. Çünkü yapıyı oluşturan ve birbirleri ile ilişkili olan faktörlerde değişimler yaşanmıştır. Mesela hukuk kuralları, eğitim sistemi, devletin işlevi vb. birtakım değişimler yaşadığı için bu faktörlerin sistemli ilişkiselliği ve bütünlüğü ile oluşmuş olan ataerkil yapı da değişmiş ve dönüşmüştür. Dolayısıyla bu çalışma herhangi bir günah keçisi veya bir büyük düşman bulma amacında değildir. Bu çalışmanın amacı hemen herkesin günlük davranış ve pratikleriyle, çoğu kez farkında bile olmadan ataerkil yapıyı nasıl yeniden ürettiğini kahvehane örneği üzerinden incelemektir.

2.3. Önceki Çalışmalar

Kahvehane dolayımı ile erkekliği araştıran ilk çalışma Çağdaş Demren'in Ankara Yatıkevler'de yaşayan 40 yaş ve üzerindeki erkekler ile derinlemesine mülakatlar yaptığı "Kahvehane Erkekliği; Ankara'da Bir Gecekondu Mahallesi Örneği" isimli doktora tezi çalışmasıdır. Çalışmada erkeklik, öznellik ve erkeklik arzusu arasındaki karşılıklı bağlantılar, erkekler ile yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen veriler aracılığı ile incelenmiştir. Demren çalışmasında erkekliği iktidar ile ilişki içerisinde kurulan ve iktidardan bağımsız olarak üretilemeyecek olan bir olgu olarak ele alır. Ona göre erkeklik iktidar ilişkileri içerisinde ve kadınlık ile karşıtlığı üzerinden üretilir.

Demren çalışmasında kahvehanenin erkek öznelliğinin inşasında ve yeniden inşasında oynadığı rolleri incelemiştir. Ona göre kahvehaneler erkek öznelliğinin inşa edildiği başlıca yerlerden bir tanesidir (Demren, 2007: 3). Kahvehane erkeklerin hegemonik erkekliklerini oluşturan öznellik konumlarını ürettikleri bir mekândır (Demren, 2007: 77-78). Demren'in tezinin ana sorusu Yatıkevler'deki gecekondulu erkeklerin neden kahvehane müdavimi haline geldikleri ve kahvehanenin bu erkeklerin hayatlarındaki yerinin ne olduğudur. Bu sorular etrafında Demren'in çıkarımı kahvehanelerin erkeklerin sorumluluklarından ve sıkıntılarından kaçıp kendilerini ruhsal olarak tedavi ettikleri bir mekân olduğudur. Ayrıca kahvehaneler kamusal bir mekân olmalarına rağmen Demren'e göre bir nevi erkekler evi olduğu için tam anlamıyla ev-içi veya ev-dışı olarak nitelenemezler. Bu anlamda Demren

kahvehaneyi "mahrem boyutu daha ağır basan kamusal bir oluşum" olarak tanımlar (Demren, 2007: 114). Kahvehane içerisinde kurulan arkadaşlık ilişkileri ve samimiyet erkekler arasında bir nevi mahremiyet oluşturmaktadır. Erkekler arasındaki bu ilişki onların erkeklik öznelliklerini ve bu öznellik konumunun içkin olduğu iktidar ilişkilerini yeniden üretmektedir (Demren, 2007: 4).

Demren'e göre erkeklerin kahvehaneye gitmesinin en büyük sebeplerinden biri ise yukarıda da belirtildiği gibi kahvehanenin erkeklerin sorumluluklarından ve sıkıntılarından kaçıp sığındıkları bir mekân olmasıdır. Erkekler birtakım psikolojik, fiziksel veya ekonomik nedenlerden dolayı kendilerine biçilen öznellik konumlarını icra edemiyorlar ve bu nedenle söz konusu sorumluluklarından kaçıp kahvehaneye sığınıyorlar (Demren, 2007: 77-78). Bu anlamda Demren'e göre kahvehane erkeklerin kendilerini bir anlamda ruhsal olarak tedavi ettikleri bir mekândır (Demren, 2007: 3). Demren kahvehanelerin bir diğer önemli özelliğinin ise kahvehanelerin erkekler arasındaki her türlü hiyerarşiyi en aza indirmesi veya nötr hale getirmesi olduğunu söyler.

Demren'e göre Yatıkevlerdeki kahvehaneler 40 yaşın üzerindeki erkekler için başlıca sosyalleşme mekânıdır (Demren, 2007: 41). Demren'in "Araştırmanın Kısıtlılıkları" bölümünde belirttiği gibi inceleme yaptığı kahvehanelerin çoğunluğu 40 yaş ve üzerindeki erkeklerden oluşmaktadır. Bu nedenle 40 yaş altı erkekler ile ilişkisi oldukça az olmuştur. Demren'in incelediği kahvehanelere erkeklerin girişi en erken 17-18 yaşlarında başlamaktadır. Bu yaşın altındaki erkekler kahvehaneye girememektedirler. Yatıkevler'de 17-18 yaşlarında erkekler kahvehaneye geldiklerinde ayrı bir grup olarak oturmakta ve diğer erkekler ile kıyaslandığında oldukça kısa bir süre kahvehanede kalmaktadırlar. Demren bu yaşlardaki erkeklerin kahvehanede maksimum 1-2 saat kaldıklarını, oyunları bittikten sonra hemen kalktıklarını saptamıştır. Demren sürekli kahvehaneye giden bu yaş grubunda bir erkek grubu görmediğini belirtir (Demren, 2007: 84). Genç erkekler gittikleri kahvehanenin müdavimi olmuyorlar. Kısa bir süre oturup kalkıyorlar. Onlar her ne kadar kahvehaneye gelseler de oranın bir parçası olmuyorlar (Demren, 2007: 84). Kahvehaneler bu yaş grubundaki erkeklerin sosyalleşmesinde başat bir rol oynamıyor.

Bu alanda yapılan bir diğer çalışma da Eyyup Özkök'ün (Özkök, 2019) "Bir Erkeklik Mekanı Olarak Kahvehaneler" isimli yüksek lisans tezidir. Özkök tezinde Ankara ilinin Sincan ilçesindeki kahvehaneleri inceleyerek düzenli olarak kahvehaneye gitme pratiğine sahip evli ve eğitimli 13 erkek ile derinlemesine mülakat görüşmeleri yapmış ve kahvehanede inşa edilen erkeklikleri "hegemonik erkeklik" kavramını merkeze oturtarak incelemiştir. Demren'in çalışması 40 yaş ve üzeri erkeklere odaklanırken Özkök'ün çalışması 26-40 yaş aralığındaki erkeklere odaklanmıştır. Özkök yaptığı derinlemesine mülakatlar ile bu erkeklerin kahvehaneye gitme amaçlarını ve kahvehanenin erkeklerin hayatlarının geri kalanı üzerindeki etkilerini incelemiş ve buradan doğru kahvehanenin erkekliğin inşasında oynadığı rolleri saptamaya çalışmıştır.

Özkök ürettiği verileri dört başlık altında sınıflandırmıştır. Bunlar "Erkeklerin Dünyasına Kabul Ediliş, Erkekliğe Giden Yolda Oyun Kazanmak, Erkek Erkeğe Sohbet ve Kahvehane Erkekliği"dir (Özkök, 2019: 49). Özkök 17-18 yaşlarında erkeklerin kahvehaneye girebilmeye ehil olduktan sonra erkekliğin dünyasına giriş yapabildiklerini söyler. Kahvehaneye gitmek ve orada kabul görmek bir nevi erkeklerin dünyasına kabul edilmektir (Özkök, 2019: 50). Kahvehaneye girebilmek için ilk olarak belirli bir yaş eşiğinin aşılması gerekmektedir (Özkök, 2019: 53). Erkekler bu yaş eşiğinden önce kahvehanede oynanan kart oyunlarını gizlice evlerinde veya parklarda oynayarak örenmekte ve yaş eşiğini aşmalarıyla birlikte kahvehaneye girebilmektedirler. Oyun oynamayı bilmek kahvehaneye girebilmenin şartlarındandır. Yani kahvehaneye gidebilmenin ilk şartı yaş eşiğini aşmak, ikinci şartı ise oyun oynamayı biliyor olmaktır. Ayrıca son bölümde benim çalışmamda da görüleceği gibi Özkök'ün çalışmasında da görüşmeciler kahvehaneye kadınların gelmemesi gerektiği konusunda hemfikirdirler. Dolayısıyla kahvehaneye girebilmenin diğer bir şartı da erkek olmaktır.

Özkök toplamda dört adet kahvehaneyi incelemiştir. Bu kahvehanelerin müdavimlerinin çoğunluğu emekli erkeklerden oluşmakta, genç erkekler ise genellikle hafta sonları kahvehaneye gelmektedir (Özkök, 2019: 40). Özkök'ün görüşme yaptığı erkeklerin kahvehaneye gitme nedenleri genel olarak aile büyüklerinin kahvehaneye gitmeleri, yaşadıkları bölgenin imkanlarının kısıtlı olması ve kahvehanenin diğer

mekânlara göre daha ucuz olmasıdır (Özkök, 2019: 79-80). Görüşmeciler kahvehaneye gidiş amaçlarını arkadaşlar ile vakit geçirmek, sosyalleşmek ve stres atmak üzerinden anlatmışlardır (Özkök, 2019: 81-82).

2.4. Araştırmanın Özgün Değeri ve Kapsamı

Saraçgil'e göre ataerkil sistem erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetini kuran uygulamaların, toplumsal ve kültürel yapıların tümüdür (Saraçgil, 2005: 10). Ayrıca bu sistem herhangi bir dine veya kültürel yapıya ait olan verili ve değişmez bir sistem değildir. Dolayısı ile söz konusu pratiklerin ve yapıların nerelerde ne şekillerde inşa edildiklerini incelememiz gerekmektedir. Ancak her toplumda bu inşalar farklı şekillerde kendilerini var ederler. Bu nedenle her toplumu kendi özgüllüğü içerisinde incelemeli ve bu özgüllükten doğru bir analiz geliştirmeliyiz. Erkeklik çalışmaları alanında kahvehane incelemeleri daha önceden de yapılmıştır. Ancak mekânlar ve mekânların toplumsal yaşam üzerinde oynadığı roller bölgesel ve kültürel farklılıklar gösterir. Yani bağlam önemlidir. Adıyaman'da yer alan bir kahvehane ve bu kahvehanenin toplumsal yaşam üzerindeki etkisi ile Ankara'da yer alan bir kahvehanenin toplumsal yaşam üzerindeki etkisi farklıdır. Adıyaman'da sosyal faaliyet alanı açısından kısıtlı imkanlara sahip olmasının da etkisi ile ciddi anlamda bir kahvehane kültürü vardır. Bu şehirde erkekler genç yaştan itibaren kahvehaneye gitmeye başlarlar. Bu anlamda Adıyaman'da yer alan kahvehaneler genelde orta yaş ve üzerine hitap eden diğer mahalle kahvehanelerinden farklıdır. Bu şehirde kahvehanelerdeki genç nüfus oldukça fazladır. Yani Adıyaman'da kahvehaneler erkeklerin yaşamlarına çok erken bir yaşta dahil olurlar ve hayatları boyunca onların yaşamları üzerinde etkide bulunurlar. Dolayısıyla Adıyaman'da kahvehaneler erkeklerin sosyalizasyonunda ve kendilerini bir "erkek" olarak kurmalarında oldukça etkili olan mekânlardır. Ayrıca Güneydoğu Anadolu bölgesi diğer bölgelere nazaran genel olarak ataerkil kodların ve eril kültürün daha baskın olduğu bir bölgedir. Bunu birkaç örnek ile açıklayabileceğimi düşünüyorum. Mesela kan davası cinayetlerine baktığımız zaman asla bir kadının öldürüldüğünü göremeyiz. Hatta kadın tarafından olan akrabalar, dayı, dayı çocukları, teyze çocukları vs. kan davalarında asla hedefe konmazlar. Çünkü kadınlar örtük olarak da olsa akraba olarak görülmezler, kabul edilmezler. Kahvehanede sohbet sırasında kadınlara miras vermediklerini söyleyen bir

kişiye bunun sebebinş sorduğumda bana yanıt olarak "ben köyümün toprağını enişteye vermem" diyebilmektedir. Çünkü direkt olarak böyle söylemese de onun için kendi kız kardeşi olsa dahi kadınlar akraba değillerdir. Kadınlar belirli bir yaştan sonra evlenip başka bir aileye dahil olan el kızıdırlar. Onun bakış açısına göre kadın ancak kocasının kimliği ile var olabilmektedir. Bu nedenle ona verilen toprak aileden çıkmakta, kadına değil kocasına verilmiş olmaktadır. Mesela Adıyaman'lı bir araştırmacı olarak bir örnek de kendi köyümden vermem gerekirse; herhangi bir vesile ile toplanıldığı zaman yemek yenilirken ilk olarak erkeklere sofra kurulur, erkekler oturup topluca yemeklerini yerler ve sonrasın köy odası olarak adlandırabileceğimiz bir odaya geçip otururlar ve ancak ondan sonra kadınlar da kendilerine sofra kurup yemek yiyebilirler. Annem beni tembihlerken "oğlum kadınlar şeytandır bak dikkat et!" diyebilmektedir. Aynı şekilde annem şaka yollu kız kardeşime (15 yaş) "seni bundan sonra eve almayacağım" dediği zaman kız kardeşim cevap olarak anneme; "burası zaten benim evim, ben burada doğdum ama sen gelin geldin, yabancısın, istemiyorsan geri gidebilirsin" diyebilmektedir. Çünkü soyun babadan geçtiği, kan bağının ve akrabalığın tamamen erkek tarafı ile ilgili bir şey olduğu ve dolayısıyla aileye gelen gelinlerin aslında anne, yenge veya teyze değil de özünde bir yabancı olduğu çok küçük yaştan itibaren insanlara istemsizce öğretilmektedir. Velhasıl bu bölgenin kültüründeki ataerkil ağlar çok daha yoğun örülmüştür diyebiliriz. Bu nedenle her ne kadar daha önce benzer çalışmalar başka bölgelerde yapılmış olsa da bu bölgede yapılmış olan bir erkeklik çalışması özgün bir değer taşımaktadır.

Bu araştırmayı; babasının işte olmadığı tüm vaktini kahvehanede geçirdiği, çocuk yaştan itibaren kahvehane ortamına girip çıkan ve özellikle lise çağından itibaren adeta kahvehanenin müdavimi olan, duvarlarda "kesinlikle veresiye yoktur" tabelası asılı olmasına rağmen veresiye defterinde ismi olabilecek kadar demirbaş olan bir erkek araştırmacı olarak yaptım. Lisans eğitimimden itibaren yaptığım feminist okumalar ve ilgilendiğim eleştirel erkeklik çalışmaları beni erkeklerin kahvehaneleri nasıl anlamlandırdıklarını, oradaki pratiklerin ve deneyimlerin hayatın geri kalanı üzerinde nasıl bir etkide bulunduğunu ve eril erkeklik kodlarının kahvehane ortamında nasıl üretildiğini araştırmaya sevk etti. Bu anlamda mekân olarak kahvehanenin açık ve örtük ilişkilerine, yazılı olmayan kurallarına, kahvehane sohbetlerine ve genel

olarak kahvehane kültürüne vakıf olan bir araştırmacı olarak yaptığım bu çalışma kelimenin tam anlamıyla içeriden yapılmış bir araştırmadır.

Araştırma kapsamında Haziran 2021 – Nisan 2022 tarihleri arasında dört farklı kahvehanenin müdavimi olan 10 erkek ile derinlemesine mülakat görüşmeleri yapılmıştır. Mülakatlar yapılmadan önce görüşmecilerden izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Görüşmeciler mülakat öncesinde araştırma hakkında bilgilendirilmiş ve paylaşılmalarını istemedikleri hiçbir kişisel bilgilerinin araştırmada yer almayacağı belirtilmiştir. Görüşmecilerin kimliğini gizli tutmak amacıyla araştırmada görüşmecilere takma isim verilmiştir. Yapılan mülakatların beş tanesi yüz yüze yapılırken Covid-19 Pandemisi sebebi ile kahvehanelerin kapanmasının ardından diğer beş kişi ile Zoom uygulaması üzerinden mülakat yapılmıştır. Pandemi sonrası kahvehanelerin günlük işleyişine dönmelerinden sonra Zoom uygulaması üzerinden mülakat yapılan kişiler ile tekrardan yüz yüze görüşülmüş ve bu ikinci görüşmelerden de notlar alınmıştır. Derinlemesine mülakat görüşmelerinin dışında birçok kez kahvehaneye gidip, oradakilerle sohbet edip, birlikte oyunlar oynadım. Bazen de hiç kimse ile görüşme yapmadan sadece kahvehaneye gidip orada olan bitenleri dinleyip alanı gözlemledim. Araştırmada üretilen veriler yapılan derinlemesine mülakatlardan ve aldığım saha notlarından oluştu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI: ADIYAMAN'DA KAHVEHANELER VE ERKEKLİK

İlk kahvehaneler 16. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı'da ve özellikle başkent İstanbul'da kurulmuş ve sonrasında çeşitli sosyal ve siyasal tepkilere rağmen ülkenin her bir köşesine hızla yayılmış ve günümüze kadar gelmiştir (Şahbaz, 2007: 31). Kahvehanelerin kuruldukları andan günümüze kadarki sürecine baktığımızda onun hakkında söyleyebileceğimiz en temel özellik bu mekânın kapılarının sadece erkeklere açık olmasıdır (Özkök, 2019: 34). Her ne kadar Batıda kadın-erkek karışık olup kahvehane olarak adlandırılan mekânlar var olsa da gerek kahvehaneler üzerine yapılan çalışmalara gerekse bu çalışma kapsamında yaptığım mülakatlara baktığımız zaman kahvehanenin alametifarikasının o mekânın sadece erkeklere has bir mekân olduğu sonucuna ulaşabiliriz. Bu anlamda sadece erkeklere has homososyal mekânlar olan kahvehaneler tek cinsli cemaatleşmenin önemli bir örneğidir. Kahvehaneler erkekler arasındaki ilişkilerin hiyerarşik değil de daha eşitlikçi bir temel üzerinde kurulduğu, samimi ilişkilere yer veren ve gerek konuşma gerekse davranış ve tutumlar konusunda rahatlığın en üst düzeyde yaşandığı mekânlardır. Dolayısıyla kahvehaneler erkekliğin inşasında ve mekânın toplumsal cinsiyet ile olan ilişkisini anlamada incelenmesi gereken mekânlardan bir tanesidir. (Arık, 2009: 168) Kahvehaneler her gün önünden geçtiğimiz, varlığına gözümüzün alıştığı ve sayısı oldukça fazla olan mekânlar olduğu için günlük hayatın akışı içerisinde varlığına alıştığımız ve dolayısıyla sorgulama ihtiyacı hissetmediğimiz mekânlar arasındadır. Ancak özellikle genç yaşlardan itibaren zamanlarının büyük bir çoğunluğunu burada geçiren, kendisini kahvehane ile özdeşleştirmiş ve kahvehane dışında başka bir mekânda takılmayan erkekler için kahvehanenin, onların yaşamları, davranışları ve düşünüşleri üzerindeki etkisi oldukça büyüktür. Kahvehaneler oranın müdavimi olan erkeklere çeşitli davranış ve düşünüş biçimlerini benimsetir, onların tutumlarını yapılandırır ve kahvehanenin homososyal ortamında onlara nasıl bir erkek olmaları gerektiğini çeşitli şekillerde öğretir. Bu anlamda kahvehaneler erkek kültürünün filizlendiği mekânlardan biridir (Aytaç, 2005: 32).

3.1. Adıyaman İlinin Genel Özellikleri, İncelenen Kahvehanelerin Tanımlanması ve Görüşmecilerin Demografik Bilgileri

Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TUİK, 2021) verilerine göre Adıyaman'ın nüfusu 632. 148'dir. İl ve ilçe merkezlerinde yaşayanların sayısı 447.227 iken belde ve köylerde yaşayanların sayısı ise 184.921'dir. Adıyaman ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayalıdır. İl veya ilçe merkezinde yaşayan insanların büyük çoğunluğu her ne kadar orada yaşamasalar da köylerinden bağlarını tam olarak koparmamışlardır ve tarım faaliyetleri ile uğraşmaktalardır. Adıyaman Valiliği'nin (2022) verilerine göre Adıyaman'da merkez ve ilçeler dahil olmak üzere sanayi sicil belgesini almış 449 tane işletme bulunmaktadır. Bu işletmeler Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki sanayi işletmelerinin %5,88'ine tekabül etmektedir ve bu işletmelerde toplam 13.267 kişi istihdam edilmektedir.

Adıyaman sosyal yaşam açısından kısıtlı bir şehirdir. Kent merkezinde bar, cafe-bar, meyhane vb. alkollü eğlence mekânları yer almazken, restaurant, cafe, türkü cafe, aile çay bahçeleri gibi mekânların büyük çoğunluğu ise en geç saat 22:00'da kapanmış olmaktadır. Kahvehane ve çay ocağı gibi sadece erkeklerin kullanımına açık olan mekânlar ise Ramazan ayında saat 03:00'a kadar açık kalırken onun dışındaki zamanlarda genelde saat 00:00 – 01:00 arasında kapanmaktadır. Dolayısıyla gençlere sosyalleşebilecekleri mekânlar bakımından oldukça kısıtlı bir ortam sunan Adıyaman'da kadınlar için yaşam en geç 22:00'da son bulmakta iken erkekler için bu saat 03:00'a kadar uzayabilmektedir.

Saha araştırması kapsamında dört kahvehane incelenmiştir. Bu kahvehanelerin hepsi Adıyaman ilinin çarşı olarak nitelendirilen merkez ve en işlek bölgesinde yer almaktadır. Dört kahvehane de yaklaşık 500 metre çapındaki bir alanda yer alan birbirlerine yakın mekânlardır. Bu mekânların üçünün kapısında cafe yazmaktayken birinin kapısında ise çay ocağı yazmaktadır. Ancak her ne kadar isimleri farklı olsa da mekânların işleyişi ve içeriği birbirinin aynısıdır. Söz konusu kahvehanelerin isimleri araştırmanın gizliliği kapsamında gizlenmiş ve kahvehanelere "A Kahvehanesi, B Kahvehanesi, C Kahvehanesi ve D Kahvehanesi" olmak üzere takma isimler verilmiştir.

A Kahvehanesi giriş kat ve bodrum kat olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Mekânda toplamda 38 masa bulunmakta ve bu masaların 18 tanesi aşağı katta iken 20 tanesi giriş katta yer almaktadır. Aşağı kat genelde soğuk olduğu için kış aylarında kullanıma kapatılıp, bahar aylarından itibaren kullanıma açılmaktadır. Kahvehanenin giriş katında iki adet büyük televizyon ve dört adet büyük hoparlör vardır. Televizyon izlemek isteyenler televizyonlara yakın olan masalara otururlarken oyun oynamak için gelenler daha arka sıralardaki masalara oturmaktadırlar. Mekâna her yaş grubundan insanlar gelmektedir ancak genç nüfus yetişkin nüfusa oranla daha çoktur.

Kapısında çay ocağı yazan B Kahvehanesi ise A Kahvehanesinin bir alt sokağında yer almaktadır. B kahvehanesinin giriş bölümü iki kısma ayrılmakta ve bunlara ek olarak bir de üst katı bulunmaktadır. Girişin birinci kısmında bir adet televizyon bulunmaktadır ve buradaki masalar genelde yere yakın masalardır. Oturmak için sandalye yerine tabureler kullanılmaktadır. Burada oturanlar genelde sohbet etmek, satranç veya tavla oynamak için mekâna gelen insanlardan oluşmaktadır. Girişin ikinci kısmı ve bir üst kat ise kart oyunları oynamak isteyenler içindir. Mekân birinci katında 17, üst katında ise 15 olmak üzere toplamda 32 masadan oluşmaktadır. Bu mekânın müşterilerinin büyük bir çoğunluğunu genç nüfus oluşturmaktadır.

C Kahvehanesi ise A Kahvehanesinin iki üst sokağında yer almaktadır. C Kahvehanesi tek bir kısımdan oluşmakta ve mekânda toplamda 41 masa bulunmaktadır. Kahvehanenin her bir duvarında bir adet büyük televizyon ve her televizyonun yanında da iki adet büyük hoparlör vardır. Bu kahvehanedeki tüm masalar kart oyunu oynamak için dizayn edilmiştir ve buraya gelenlerin hemen hemen hepsi kart oyunları oynamak için gelmektedir. C Kahvehanesinin müşterilerinin de büyük çoğunluğunu genç nüfus oluşturmaktadır.

Sonuncu kahvehane olan D Kahvehanesi diğer üç kahvehaneden yaklaşık 500 metre uzakta, çarşıyı ortadan ikiye bölen caddenin aşağı kısmında yer almaktadır. Bu kahvehane de tek bir kattan oluşmaktadır ancak kahvehanenin girişi kendi içerisinde iki kısma ayrılmıştır. Diğerine göre nispeten daha büyük olan birinci kısımda 23 masa yer almaktadır. Aynı zamanda bu kısımda iki adet televizyon ve dört adet büyük hoparlör bulunmaktadır. Kahvehaneye gelen genç nüfus genellikle kahvehanenin bu

kısmını kullanmaktadır. Diğerine göre nispeten daha küçük olan ikinci kısımda ise 11 adet masa ve bir tane televizyon bulunmaktadır. Kahvehanenin bu bölümünü yetişkin erkekler kullanmaktadır.

İki kız, iki erkek kardeşi olan Hüseyin 25 yaşındadır ve evin en büyük çocuğudur. Hüseyin Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Paramedic bölümü mezunudur ancak henüz çalışmamaktadır. Hüseyin'in kahvehaneye gidişi 8-9 yaşlarında babasının onu kahvehaneye götürmesi ile başlamış ancak kendi başına kahvehaneye gitmeye 14-15 yaşlarında başlamıştır.

Bir tane ablası olan Emre 24 yaşındadır. Emre Gaziantep Üniversitesi İngilizce Öğretmenliği mezunudur ancak henüz öğretmenlik yapmaya başlamamıştır. Emre ilk olarak 6-7 yaşlarında babasının onu derbi maçları izlemesi için götürmesiyle birlikte kahvehane ile tanışmış ve 14 yaşından itibaren ise düzenli olarak kahvehaneye gitmiştir.

Bilal 23 yaşındadır ve bir erkek, bir kız kardeşi vardır. Bilal de Hüseyin gibi evin en büyük çocuğudur. Bilal üniversite eğitimini Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi'nde Coğrafya bölümünde tamamlamıştır ve bir işte çalışmamaktadır. Bilal'in kahvehane ile ilk tanışması 11-12 yaşlarındayken kuzenlerinin onu kahvehaneye götürmesi ile olmuştur. 16-17 yaşlarından itibaren ise kendi arkadaşları ile kahvehaneye gitmeye başlamıştır.

Hamza 24 yaşındadır ve hepsi erkek olmak üzere üç tane kardeşi vardır. Hamza üniversite kazanmasına rağmen okulun ilk döneminden sonra üniversiteyi dondurmuştur. Hamza çeşitli işlerde kısa süreliğine çalışmış ancak görüşme esnasında bir işte çalışmadığını belirtmiştir. Hamza'yı kahvehaneye ilk defa 15 yaşındayken babası götürmüş ve sonrasında aynı yaştayken kendi arkadaşlarıyla birlikte kahvehaneye gitmeye başlamıştır.

Kadir 24 yaşındadır ve dört erkek çocuktan oluşan bir ailenin ikinci çocuğudur. Kadir Üniversite eğitimini Aydın Nazilli'de Adnan Menderes Üniversitesi Yaşlı Bakımı bölümünde tamamlamış, mezun olduktan sonra kısa süreliğine birkaç işte çalışmış ancak görüşme esnasında işsiz olduğunu belirtmiştir. Kadir'in kahvehane ile tanışması 13-14 yaşlarında arkadaşları ile kahvehaneye gidip onların oyun oynamasını

izlemek ile başlamış ve lise öğreniminin ilk yılından itibaren düzenli olarak kahvehaneye gitmeye başlamıştır.

Gazi 25 yaşındadır ve üç çocuklu bir ailenin en büyük çocuğudur. Gazi'nin bir kız bir tane de erkek kardeşi vardır. Gazi üniversite eğitimini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde Paramedic bölümünde tamamlamış ancak henüz bir işe girememiştir. Gazi kahvehaneye ilk olarak 12-13 yaşlarında arkadaşları ve kuzenleriyle gitmeye başladığını ve ondan sonra şu anki yaşına kadar sürekli olarak kahvehaneye gittiğini belirtmiştir.

Fırat 25 yaşındadır ve dört çocuklu bir ailenin üçüncü çocuğudur. Fırat'ın iki tane ablası ve bir de kız kardeşi vardır. Fırat üniversite eğitimini Aydın Adnan Menderes Üniversitesi'nde Lojistik bölümünde tamamlamış ve arada ablasının eczanesinde çalışmak dışında bir işte çalışmadığını belirtmiştir. Babası eskiden kahvehaneci olan Fırat'ın kahvehane ile tanışması 7-8 yaşlarındayken babasına yardım etmesiyle başlamış ve 14 yaşından itibaren kendi arkadaşları ile kahvehaneye gitmeye başladığını belirtmiştir.

Mahir 22 yaşındadır ve 4 çocuklu bir ailenin ikinci çocuğudur. Mahir'in bir abisi ve iki tane de erkek kardeşi bulunmaktadır. Mahir Amasya Üniversitesi Tarih bölümünde üniversite eğitimine devam etmektedir. Mahir kahvehaneye ilk 14 yaşında gittiğini ancak tam anlamıyla 15 yaşında kahvehane müdavimi haline gelmeye başladığını belirtmiştir.

Yunus 24 yaşındadır ve beş çocuklu bir ailenin ikinci çocuğudur. Yunus'un bir tane ablası, bir tane kız kardeşi ve iki tane de erkek kardeşi bulunmaktadır. Yunus üniversite eğitimini Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde Hemşirelik bölümünde tamamlamıştır ancak hemşire olmak istemediği için bir yerde çalışmadığını belirtmiştir. Yunus ilk olarak dokuz yaşında kahvehaneye gittiğini söylemiş ancak tam anlamıyla 12-13 yaşlarından itibaren düzenli olarak kahvehaneye gittiğini belirtmiştir. Yunus'un 12-13 yaşlarında kahvehaneye gitmesi tuttuğu takımın maçlarını izlemek ile sınırlıyken 15 yaşında lise öğrenimine başlamasının ardından kahvehane müdavimi haline gelmiştir.

25 yaşında olan Necati ise üç çocuklu bir ailenin ilk çocuğudur ve iki tane kız kardeşi vardır. Necati üniversite eğitimini Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünde tamamlamıştır ve henüz bir işte çalışmamaktadır. Necati'nin kahvehane ile tanışması 9-10 yaşlarında babası ile birlikte tuttuğu takımın maçlarını izlemek için kahvehaneye gitmesi ile başlamış ve liseye başlamasının ardından arkadaşları ile sürekli kahvehaneye gider olmuştur.

3.2. Kahvehanenin Tanımlanması ve Sosyal Bir Mekân Olarak Kahvehane: Aile Sofrası Gibi

Kahvehane müdavimleri için kahvehane diğer tüm mekânlardan farklıdır. Herhangi başka bir mekân kahvehanenin yerini tutamaz. Müdavimler için kahvehane her şeyden önce samimi ve sıcak bir mekâna denk düşer. Yunus kahvehane ortamının samimiyetini diğer mekânlar ile kıyaslayarak anlattı:

> "Başka yerlerde sipariş verdiğin zaman o sipariş samimiyetle gelmiyor sana. Buyrun efendim deyip bırakıp gidiyor. Yav ben efendi değilim. Aradaki samimiyetsizlik bana tabu gibi geliyor. Bunu kırmak lazım. Ama işte birisine samimiyet ile seslenirsen bunun da sorumluluğu var. O artık senden mesela bir şey isteyebilir. Abi ben arkadaşlarımla kahveye geldim, kaşla göz arasında param yok, arkadaşlar benim misafirim ne yiyip içersek sonra öderim diyebilirsin. O da sıkıntı yapmaz. Ama ben bunu başka yerde yapamam. Bu gerçekten bir lüks. Bunu burada yapabiliyorum. Kafam rahat. Ben burada bunu yapabildiğim için rahatım, bunu yapabildiğim için özgürüm. Ki kahveciye bunu söylediğimiz zaman adam yan masaya bile duyurmamaya çalışıyor. Hemen tamam tamam diyor geçiyor."

Hamza da kahvehane ortamı diğer mekânlardan daha samimi olduğu için kahvehaneye gitmeyi tercih ettiğini söyledi. Hamza'ya göre diğer mekânlardaki ilişkiler samimiyetten uzak ve bu nedenle kahvehane dışındaki yerlerde kendisini rahat hissetmiyor.

> "Kahvehanenin olayı samimi olması. Kendini rahat hissediyorsun. Mesela cafeye gidiyorsun garson geliyor önüne bir menü bırakıyor. Menüye bakıyorsun, bir çay veya kahve alabilir miyim diyorsun. Ama kahveye gittiğin zaman öyle mi? Oturduğun yerden bağırıyorsun Hasan abi çay yolla çay. Huzur var bir de. Kahvehane bizi sarıyor. Eğlenceli."

Aynı şekilde kahvehane dışında bir mekânda takılmadığını belirten Gazi'ye neden kahvehane dışında bir mekânda takılmazsın diye sorduğumda verdiği yanıt kahvehane ortamının sıcaklığı ve samimiyeti ile ilgiliydi.

> "-Garsonun sıcaklığı. Senin mesela Haci Abi iki çay diyebiliyor olman lazım bir mekânda. Paran çıkışmasa yarın getiririm diyebilirsin. Tabakanı unutsan gözün arkada

> kalmaz iki hafta sonra gidip tabakanı alabilirsin. Mekânın sahibi ile bir samimiyet oluşuyor. Mesela gerektiğinde anahtarı alıp gece ben burada kalabilir miyim diyebiliyorsun.
>
> -Bunu hiç yaptınız mı?
>
> -Teklif etmişliğimiz var. Onun da anahtarı vermişliği var. Hani bir cafeye daha böyle… elit mi diyeyim ne diyeyim, bu mekânlara ben beş yıl da gitsem bu samimiyeti yakalayabileceğime inanmıyorum. Ben burada yedi yıldır aynı adamla masa komşusuyum. Adam yedi yıldır mesela yan masamda oturuyor. Bazen işte o masadan bu masaya bağırabiliyorsun. O samimiyeti kurabilmişsin. Adam kendi oyununu oynarken sana dönüp ben gördüm hile yaptı diyebiliyor ve bu masanın senin olduğu biliniyor. Kimse gelip de bu masaya oturmuyor. Otursa da kaldırılıyor."

Kahvehaneyi tanımlamalarını istediğimiz kimse kahvehaneyi sadece boş zaman öldürülen bir yer olarak tanımlamadı. Onlar için kahvehane öylesine bir mekân değil, kendilerini tüm doğallıklarıyla sergilediklerini düşündükleri bir yere tekabül ediyor. Yunus kahvehaneyi ailesi gibi görüyordu. "Ailede nasıl hepiniz beraber aynı sofraya oturuyorsanız aynı şekilde kahve de bir sofradır. Herkes gelir oturur. Aile sofrası gibi." Aynı şekilde Emre'den kahvehaneyi tanımlamasını istediğimde bana kahvehaneyi aileye benzeterek anlattı. "Bak şimdi normalde evinde tanımadığın insanlar olduğunda rahat etmezsin. Ama kahveyi de evin gibi görüyorsun ama oradaki tanımadığın insanlar seni rahatsız etmiyor. Kahve öyle bir yer." Fırat ise biraz daha ileri giderek kahvehaneyi aile ortamına yeğlediğini söylüyordu. Ona göre kahvehane aile evinden daha rahat bir ortam. Kendisine farazi olarak peki kahvehane ile eviniz arasında bir tercih yapmak zorunda kalsanız hangisini seçerdiniz diye sorduğumda aldığım yanıt şöyleydi.

> "Kahvehane. Gider orada yatarım. Çok net. Ev ayrıdır, eve senin bir duygusal bağlılığın vardır, yapamayacağın şeyler vardır. O yüzden kahvehanede daha rahatım. Çünkü kahvehanede ben ben oluyorum. Ama evde öyle değil. Evde bizi biz yapmıyorlar. Evde bizi hep kendilerinin olmamızı istedikleri gibi yönlendiriyorlar. Bizi yönlendiriyorlar. Ama kahvehanede büyük bir özgürlüğün var. Kafanda bir şey yok. Bu rahatlığı sağlayan çok az yer var. Bu deşarjı halısahada sağlayabilirsin veya bir arkadaşınla gider içersin. Ama en rahat olduğun yer kahve."

Fırat kahvehane içerisinde kendisini doğal ortamında hissettiğini ve onun dışındaki yerlerde bir şekilde başka kalıplara girerek yapay davrandığını söylüyor. Onun için kahvehane büyük bir özgürlük alanı ve kişinin kendi olabileceği yegâne mekândır.

Mahir de aynı şekilde kahvehaneyi evi, ailesi gibi gördüğünü söyledi. Ona göre müdavimi olduğu mekân dururken başka bir yere gitmek söz konusu bile değil. Çünkü

kahvehanedeyken kendisine müşteri olarak değil bir dost olarak davranıldığını düşünüyor. Mahir'in kahvehanenin sahibi ve garsonları ile arasındaki ilişki ve samimiyet onun kahvehane müdavimi olmasındaki en büyük sebeplerden bir tanesini oluşturuyor. Ayrıca kahvehane ortamı Mahir'e bir nevi güvenli bir bölge hissi veriyor. Kahvehane ortamında cüzdanını veya telefonunu unuttuğunda gözü arkada kalmıyor. Mahir kahvehane ahalisini ise birer yabancı olarak görmekten ziyade istediği zaman iletişim kurabileceği dostları olarak görüyor. Bu nedenle ona göre kahvehane, ortamı, kahvehane sahibi, garsonu ve kahvehane ahalisiyle geniş bir aile gibi.

> "Bizim mekânlar açıkken başka yere gitmeyiz. Aldatmış olursun ha, olmaz. Buradayken aradıklarında, neredesin dediklerinde evdeyim diyebilirsin. Burası evin gibi çünkü. Arayanlara evdeyim gel diyoruz. Ayaklarımız bizi buraya getiriyor, birinin çağırmasına gerek yok. Amasya'dayken bir tane Amasyalı vardı. Adam yirmi yıldır aynı yere gidiyor ama adamın adını bilmiyor. Mekân sahibi ile muhabbeti yok. Burada Ayhan Abi, Haci Abi çayına kaç şeker atacağını biliyor. Altı ay gidiyorsun gelmiyorsun sonra geldiğinde kaç şeker attığını unutmuyor. Gelince seni karşılıyor. Hoş geldin, ne yaptın, nerelerdeydin diyor. Pandemide kapalıydı, açıldığında direk gittik bize bir sürü hal hatır sordu. Zaten biz de bu yüzden gidiyoruz. Yoksa biz her gün farklı bir kahveye de giderdik. Diğer yerler sana müşteri gözüyle bakıyor. Burada müşteri değilsin, müdavimsin. Kendimi müşteri gibi hissetmiyorum. Zaten o da seni müşteri olarak görmüyor. Burada tanımadığın bir masaya gitsen otursan garipsemez. Şu an birisi gelse bizim masamıza otursa bir şey demeyiz. Gelir konuşur, muhabbete dahil olur. Dışarıda başka mekânlarda bir masa veriyorlar sana, bitti. Kimse ile sohbet muhabbet kuramıyorsun. Yabancı ile konuşamıyorsun. Başka mekânlarda telefonumu cüzdanımı masaya koyup bir yere gitmeye güvenemem. Ama burada her şeyimizi masada bırakıp gidiyoruz. Burada unuttuğumuzu ertesi gün gelip alabiliyoruz. Ertesi gün geliyoruz aynı yerde duruyor. Veya Hasan Abi kaldırıp yukarı indiriyor. Gözün arkada kalmaz, bugün cüzdanını bırak git bir şey olmaz. Kahvede kimse o cüzdanı almaya tenezzül de etmez zaten. Kimse çalmaz, zaten kendisi de aynı mekâna geliyor. Aile gibi."

Adıyaman gençlerin sosyalleşebilecekleri alanlar bakımından kısıtlı bir şehirdir. Bu nedenle gençler erken yaşlardan itibaren kahvehaneye gitmektedirler ve kahvehane onlar için tek sosyalleşme mekânı haline gelmektedir. Ancak Hamza'ya göre onlar kahvehaneye yapacak başka etkinlikleri olmadığı için değil, kahvehane ortamını sevdikleri için gidiyorlar. Ona göre kahvehane normalde 50'li yaşlardan sonra kişinin yapacak başka bir işi olmadığı için gidilen bir mekân olarak görülüyor ancak kendisi için durum böyle değil.

> "Kahvehane aslında bizim kültürümüzde 50'li yaşlarının üzerinde olan kişilerin gittiği bir yer gibi görünse de aslında öyle değildir. Çünkü o adamın aslında başka bir aktivitesi yok. Ama senin benim için öyle mi. Biz istediğimiz aktiviteyi herhangi başka bir yerde yapabiliriz. Bu onlar için bir zorunluluktur ama bizim için bir tercihtir. Biz orayı tercih ediyorsak oranın bizim için güzel anlamları var demektir. 50 yaşındasındır, emeklisindir, kahveye gider bir arkadaşınla kağıt oynarsın, tavla oynarsın ama bu durum

bizde öyle değil. Biz çıkıp her şeyi yapabiliriz. Sinemaya, tiyatroya gidebiliriz, kamp yapabiliriz. Ama biz kahveye gidiyoruz."

Görüldüğü gibi burada gençler kahvehane ile çok erken bir yaşta tanışıyor ve orası hayatlarının geri kalanına önemli etkileri olan ve asla vazgeçmeyi düşünmedikleri bir yer haline geliyor. Demren (2007: 3) kahvehaneyi erkeklerin kendilerine yüklenen sorumluluklardan ve sıkıntılardan kaçmak için geldikleri bir mekân olarak görür. Erkeklerin kahvehaneye sıkıntılarından ve dertlerinden vs. kaçmak için geldikleri doğrudur. Ancak bu bir sebep değil, sonuçtur. Demren'in çalışması 40 yaşın üstündeki erkekleri kapsamaktadır ve yapılan görüşmelerde görüşmeciler aynı şekilde kahvehaneye gelmelerinin nedenlerinden birinin dertlerinden ve sıkıntılarından kaçmak olduğunu söylemişlerdir. Benim görüşme yaptığım kişiler de muhtemelen belirli bir yaştan sonra sorduğumuzda dertlerinden ve sıkıntılarından kaçmak için kahvehaneye geldiklerini söyleyeceklerdir. Ancak bunu söylemelerinin sebebi 15 yaşlarından itibaren sürekli olarak tüm vakitlerini kahvehanede geçirmeleri ve artık kendilerini oraya ait hissetmeleridir. Benim görüşme yaptığım erkekler için kahvehane hayatlarının gerçeklerinden kaçıp sığındıkları veya dertlerinden kaçmak için gittikleri bir mekân değildir. Kahvehane onların hayatlarının neredeyse en önemli parçasıdır.

3.2.1. Kahvehane Halkı İle Olan İletişim

Kahvehaneyi tanımlayan görüşmecilerin hepsi konuşmalarının bir bölümünde kahvehanenin rahat bir yer olduğunu vurgulamışlardır. Kahvehanenin rahat oluşuna yapılan vurgu önemlidir. Kahvehanenin rahat bir mekân olarak görülmesinin sebeplerinden bir tanesi kahvehane halkı ile olan iletişimdir. Erkeklerin kahvehane ile kurdukları aidiyet ilişkisi o kahvehanenin içerisindeki insanları da kapsamaktadır. Kahvehane ortamında insanlar diğer herhangi kamusal bir alandaki yabancıdan çok farklıdır. Kahvehanede arkadaşlarınızla otururken yan masadan hiç tanımadığınız birisi yanınıza gelip şu maç şöyle biter, bu maçta şu olur şeklinde sizinle irtibata geçebilir ve siz daha önce hiç tanımadığınız bir insanla saatlerce futbol konuşabilirsiniz. Veya kahvehanenin televizyonunda ülke siyaseti ile ilgili bir haber çıktığı zaman tanımadığınız insanlar gelip size konu ile ilgili görüş bildirebilir. Mahir kahvehane ile diğer mekânları kıyaslarken kahvehanenin bu anlamdaki rahatlığından

bahsetti. Ona göre bir cafeye gittiğimiz zaman yan masamızdaki insanlar ile iletişim kuramıyoruz. Bize ayrılan alan sadece oturduğumuz masa ile sınırlı. Ancak kahvehane öyle değil. Mahir bu rahatlığı şu şekilde tanımladı:

> "Kahvede kısıtlama yok. Kendimi en rahat hissettiğim alan kahve. Şimdi cafeye gideceksin kısık sesle konuşacaksın, davranışlarına dikkat edeceksin, küfürlü konuşmayacaksın, ne bileyim yan masadaki ile muhabbetin yok la. E biz üç masa ötedekine bağırıp çağırabiliyoruz. Yan masada bir olay oluyor biz ona gülüyoruz. Bırakıp yan masayı izlemişliğimiz var. Bu sosyallik başka hiçbir yerde yok. Cafeye gittiğin zaman atıyorum senin masan bir metre kare, senin alanın o kadar. Bitti. Yan masaya dönüp baksan adam ne bakıyorsun diyecek. E kahvede bakınca gel sen oyna biliyorsan diyorlar. Biz kahvede tanımadığımız adamları bile merak ederiz. Kahvede sürekli kart bahsi oynayan bir dayı vardı, adamla hiç sohbetimiz yok ama her maç olduğunda gözümüz o dayıyı arıyor. O adam hayatımızdan biri değil ama yani nasıl söyleyeyim, o da hayatımızdan biri ha. O da bizi tanımıyordu ama bize yeğeni gibi davranıyordu."

Emre de aynı şekilde kahvehanenin içerisinde bulunan insanlarla olan ilişkisinin kahvehaneye gitmesinde önemli bir rol oynadığını söyledi. Çünkü Emre'ye göre kahvehanedeki yabancı insanlar onu rahatsız etmiyor, Emre onları da aileden biri olarak görüyor.

> "Şimdi kahve bir mekân. Okul da bir mekân. Ben okula gitmeyi sevmiyordum çünkü okulun içindeki insanlar, öğretmenler, idare falan benim hoşuma gitmiyordu. Ben kahveye gitmeyi seviyorum, kahveyi evim gibi görüyorum çünkü içindeki yabancılar beni rahatsız etmiyor. Çünkü biliyorsun yani aynı arkadaş ortamınız var. Onlar da senin gibi. O yüzden sana orası çok rahat bir mekân olarak geliyor."

Kahvehane ortamındakiler her ne kadar birbirlerini tanımıyor olsalar dahi birbirlerine yabancı değillerdir. Yunus da kahvehanedeki rahatlığın öneminden bahsederken "neden başka bir mekân değil de kahvehane?" diye sorduğumda kahvehanedeki diğer insanlarla kurduğu ilişkiyi ve bu ilişkinin onda yarattığı memnuniyeti şu şekilde ifade etti:

> "Kahvede kendini ifade edebiliyorsun, oturup karşındaki ile sohbet ettiğinde veya hiç tanımadığın bir adamla oturup çay içtiğin zaman hiç yoktan sigara kâğıdı, çakmak veya tütün istedikleri zaman sanki uzun zamandır bir ahbap gibi rahat davranabiliyorsun."

Yunus kahvehane ortamı dışında tanımadığı biri ile doğrudan sohbete giremeyeceğini söylüyor ve bundan yakınıyordu.

> "Örneğin bir Fenerbahçe maçında kahvede yanımda maçı izleyen çocuk da Fenerliydi. Çocukla hiç konuşmadık. Fener gol attı ve ben yanımdaki o tanımadığım adama sarıldım. Yani bu samimiyeti kahve ortamında yakalayabiliyorsun. Bunu başka bir yerde yakalayamazsın."

Bu nedenle Yunus'a kahvehane ortamı çok daha samimi ve içten geliyor. Ona göre "Adıyaman'da tanımadığın bir kahveye git benim param yok de sana çayını, kolanı verirler. Ama cafeye gitsen vermezler." Yunus kahvehane ortamındaki bu samimiyetin bir diğer artısının da tanıyan tanımayan herkesin bir sorun yaşadığında sana el uzatması olduğunu söylüyor.

> "Bir işin düştüğünde, herhangi bir şekilde sağlık sistemine, tapuya gitmen gerektiğinde ya da araban bozulduğunda kahvede bahsediyorsun hemen biri çıkıp diyor benim bir tanıdığım var hallederiz falan. Burada her yere referansla gidiyorsun."

Aynı şekilde Hüseyin de kahvehanenin kendisine bu anlamda bir sosyallik sağladığından, tanımadığı insanlar ile iletişim kurabilmesini kolaylaştırdığından ve kahvehanenin sağladığı sosyalliği başka hiçbir yerde bulamayacağından bahsetti. Hüseyin'e göre hiç kahvehaneye gitmemiş olsaydı muhtemelen psikolojisi bozuk ve asosyal bir insan olurdu.

> "-Hiç kahvehaneye gitmeseydim şizofrenik bir şey olurdum sanırım.
>
> -Hangi anlamda?
>
> -Sosyallik asosyallik anlamında. Ben şimdi Adıyaman'da bir yerden bir yere gidinceye kadar 50 tane adama selam veriyorum. Kahve ortamı olmasaydı nerden ben bu adamları tanıyacağım. Kahvede o kadar çok insan ile muhattap oluyorsun ki bir yerden sonra insanları tanımayı öğreniyorsun. Mesela bir araba alıp satacaksın diyelim bu işini kahvehanede çok rahat bir şekilde görebilirsin. Bir şekilde elin kolun uzuyor. Tamam kahve dışında başka yaptığımız etkinlikler de vardı, masa tenisi oynuyorduk. Ama bunlar okulda yaptığımız şeylerdi. Ya bilgisayar bağımlısı, pc başında gözlük takan tiplerden olurdum. Ya da çok efendi bir insan olurdum. Bana deselerdi hiç kahvehaneye gitmemiş olacaksın, eline hiç kâğıt almamış olacaksın ve seni doktor yapacağız. Derdim ki anasını avradını, o doktorları getirin hele ben bir kahveye götüreyim de istifa ediyorlar mı etmiyorlar mı? Neyi kaçırdıklarını bilmiyorlar."

Hamza'ya da hiç kahvehaneye gitmemiş olsaydı şimdiki oluğu kişi ile arasında ne gibi farklar olurdu diye sorduğumda benzer bir yanıt aldım. Hamza kahvehaneyi adeta hayatı öğrendiği bir mekân olarak tanımladı.

> "Çok fark olurdu. Eşek gibi bir şey olurdum. Ben öğrendiğim bütün kurnazlıkları orada öğrendim. Varsa benim bir stratejik zekam kahvehanede gelişti. Okul falan yalan. Sağındaki adamın kaşına bakıyorsun ne yapacağını kestiriyorsun. Kumarbaz adam kurnaz olur. Eşek olmaz, az biraz ayık olur. Kahve olmasaydı böyle olmazdım."

Kadir de kahvehaneye gitmeyen insanların asosyal insanlar olduğunu düşünüyor. Adıyaman'da gençlerin sosyalleşebileceği alanların kısıtlı olması sebebi ile görüşme yaptığım kişiler genelde kahvehaneye gitmeyen insanların bütün günlerini evlerinde geçirdiklerini veya bilgisayar başından kalkmayan asosyal insanlar

olduklarını düşünüyorlar. Kadir'e kahvehaneye giden insanlar ile gitmeyen insanlar arasında ne gibi farklar olduğunu sorduğumda şöyle bir yanıt aldım.

> "Yemin ediyorum kahveye gitmeyen kesin asosyaldir. İsterse dünyanın her yerine gitmiş olsun ama yine de o kahveye giden kişi ondan daha sosyaldir. O çocuğun genel kültürü diğer çocuğun on katıdır. Çünkü her şey dönüyor kahvede. Duymadığımız bir şey yok. Televizyon arkada açık, haberleri 7/24 dinliyorsun. Biz darbeyi bile kahvede televizyondan duyduk. Ben çoğu arkadaşımı kahvede tanıdım. Yusuf'u da Taymaz'ı da Sedat'ı da kahvede tanıdım. Ben şimdi bunları yola çıktıktan sonra gözü kapalı arıyorum beni misafir et diyorum, gidip 15 gün evlerinde kalıyorum. Kahvenin en güzel yanı bu. Ayrıca zamanın nasıl geçtiğini anlamıyorsun kahvede. Benim kız arkadaşım vardı bir tane. Geçen sene veya ondan önceki seneydi. Ben kahvedeyken beni aradı. Dışarı çıktım açtım işte dedim kahvedeyim falan. Dedi ki ben kahveyi çok merak ediyorum. Babası da hep kahveye gidiyormuş, o yüzden çok merak ediyormuş. Gitmek istediğinde de babası izin vermiyormuş. Bana dedi ki ben çok merak ediyorum. Babam eve geliyor anlatıyor, telefonda birilerine anlatıyor, durmadan kahvedeki muhabbetlerden bahsediyor. Bana dedi ki yav sizin kahvede dönen muhabbet ne. Dedi sen şimdi git masaya otur, telefonu kapattın sansınlar ama sen kapatma, telefonu masaya indir öyle kalsın. Ben de öyle yaptım. Hatta sonradan telefonun açık olduğunu unuttum. Sonra akşam oldu beni aradı. Yav dedi siz kadınlardan daha betersiniz. Bari kadınlar bir konu üzerine dedikodu yapıyor. Siz her şeyi konuşuyorsunuz. Konuşmadığınız hiçbir şey kalmıyor. Özel hayat diye bir şey yok. Böyle bir durdum, sonra dedim he valla haklı."

Mahir de kahvehane ortamının kendisini sosyalleştirdiğini ve sağlam dostluklar kurmasına olanak tanıdığını düşünüyor. Ona göre kahvehane ortamında kurulan arkadaşlıklar diğer insanların arkadaş ilişkilerinden çok daha sağlam ve daha samimi. Ona "hiç kahvehaneye gitmemiş olsaydın hayatında ne gibi farklılıklar olurdu?" diye sorduğumda bana şunları söyledi.

> "Kahvehaneye gitmesem kimseyle bağlantısı olmayan, sohbeti muhabbeti olmayan, asosyal birisi olurdum. Herkes etrafındakilere arkadaşım diyor ama aslında onlar sözde arkadaşları. Beş lira borç istesen vermez. Ama bizim kahvehanedeki arkadaşlıklar böyle değil."

Necati'ye göre de kahvehanedeki arkadaşlıklar daha samimi ve sağlam olmakta. Kahvehanede yapılan buluşmalar birbirlerinden habersizce yapılan buluşmalar. Bu nedenle "eğer birisi üç gün beş gün kahvehaneye gelmezse herkes sorar. Bu çocuk nerede der. Bir derdi bir sıkıntısı var mı diye merak edilir. Acaba parası mı yok denir. Kahvehaneci bile gelip sizin eleman nerede bir sıkıntısı mı var diye sorar."

Görüldüğü üzere görüşmeciler kahvehane ortamında sadece kendi arkadaşları ile değil kahvehane halkı ile kurdukları ilişkiyi ve iletişimi de önemsiyorlar. Görüşmecilere göre her ne kadar birbirlerini şahsen tanımıyor olsalar da bir ihtiyaçları olduğunda veya sohbet etmek istediklerinde orada bulanan diğer insanlar ile iletişime

geçebileceklerini bilmek onları rahatlatıyor. Kahvehane halkı onlar için tanımadıkları bir yabancı değil, birbirlerini gözettikleri, birbirlerine yardımcı oldukları, gerektiğinde sigara isteyebilecekleri, tuttukları takım gol attığı zaman sarılabilecekleri veya yalnız kaldıklarında sorgusuz sualsiz gidip masalarına oturabilecekleri insanlardır.

3.2.3. Kahvehane Sahibi İle Olan İlişki

Müdavimlerin kahvehanede kendilerini diğer mekânlara göre daha rahat hissetmelerinin sebeplerinden bir tanesi de kahvehane sahibi ile kurdukları ilişkidir. Müdavimlerin kahvehanenin sahibi ile kurdukları bağ oldukça ilginçtir. Kahvehane sahibi onlar için sadece takıldıkları mekânın patronu veya sahibi konumunda değildir. Müdavimlerin kahvehane sahibi ile kurdukları ilişki adeta bir baba veya amca ile kurdukları ilişki gibidir ve başka bir kahvehaneye gitmeyi onlara ihanet sayıyorlar.

> "Biz yıllar boyunca biri arayıp neredesin diye sorduğunda kahvedeyim demedik. Hasan abinin yanındayım dedik. Ki Hasan abi de bize kimseye davrandığı gibi davranmazdı. (Düşünüyor) Ben bu rahatlığı evde bile yakalayamıyorum. Bir nevi seni rahatlatan yer ve bir nevi terapi gördüğün bir yer." (Fırat)

Yunus kahvehane sahibinin mekâna gelenleri bir müşteri gibi değil bir dost gibi gördüğünü söyledi. Ona göre kahvehane sahibi herkesin saygı duyduğu, sözü geçen ve görmüş, geçirmiş birisidir.

> "Kahve herkesin rahat olduğu bir yer. İstersen yanındaki ile dövüş, seni hemen ayırırlar ve sizi barıştırırlar. Çekineceğin bir şey yok. Orada kahveci diye bir adam var, yaşı herkesten küçük de olsa, 25 yaşında olsa bile herkes ona abi der, saygı duyar. Çünkü o adam orada bir üst mevkidedir. Mesela ben bir ara denk geldim. İki adam kahvede kavga etti. Kahveci ikisini de tuttu kolundan dışarı çıkardı ve barıştırdı. Adam ikisini de evine yolladı, kahveme gelecekseniz ikiniz beraber gelin dedi. Ayrı ayrı gelmeyin. Adam burada müşteri kazanmak istemedi, adam burada dost kazanmak istedi. Gerçekten kahveci konuştuğu zaman senden daha büyük, olgun bir kişilik, çevreyi tanıyan, senden daha farklı insanlar görmüş, onlarla iletişime geçmiş, onları ikna edebilen, kıt kafalı olmayan, burnunun dikine gitmeyen birisi konuşuyor. Kahveci gelip sana baban gibi nasihat veriyor ve sen bunu yadırgamıyorsun."

Mahir ise kahvehane sahibinin kendileriyle birlikte oturup yemek yediğini, masalarına oturup sohbet ettiğini ve aralarında bir güven ilişkisi olduğunu söyledi. Kahvehane sahibi Mahir ve arkadaşlarına güveniyor, onları bir dostu gibi görüyor ve normalde veresiye yasak olmasına rağmen Mahir oraya istediği gibi borç bırakabiliyor.

> "Hasan abi kendisine yemek söylüyordu getirip bizim masaya da bırakıyordu. Biz kendimize yemek söylüyorduk Hasan Abi gelip masaya oturuyordu. Çekinmiyordu. Normalde veresiye yasaktır ama bizim kendimizi bildik bileli oraya sürekli borcumuz oluyor. Üstümüzde para olmadığında gidip yiyip içiyorduk para vermeden gidiyorduk.

> 300-500 lira borcumuz oldu. Bir sene boyunca ödemedik o borcu. Hasan abinin aklında bu çocuklar kaçar gider gibi bir düşünce yok. Çünkü gidecek başka yerimiz yok. Ne olursa olsun Hasan abiye gideceğiz."

Gerçekten de kahvehanede Mahir ile oturduğum sırada Hasan abi denilen kahvehane sahibi bir şey isteyip istemediğimizi sormak üzere masaya geldi. Mahir az önce anlattıklarını bana ispatlamak istercesine Hasan abiye borçlarının ne kadar olduğunu sordu ve sonra birlikte düşünmeye başladılar. "En son 506 mıydı?, sanki Yusuf bir ara 100 lira vermişti" şeklinde aralarında bir sohbet oldu. Ben de araya girip abi bir yere yazmıyor musun ne kadar borç olduğunu dedim. "Yok oğlum" dedi kahvehaneci. "Gençler ne kadar diyorsa o kadardır. Ben yazmıyorum bu gençlerin borçlarını" dedi.

Emre'nin hayatında ise birden çok kahvehane olmuş. Emre önceki yıllarda gittiği kahvehaneleri mekân sahibinin tavırları hoşuna gitmediği için bırakmış. Şu an gittiği kahvehanenin müdavimi haline gelmesinin en büyük sebebi ise kahvehane sahibinin Emre'ye karşı olan samimi tavrı. Emre'ye kahvehaneye gitmesinde kahvehane sahibi ile kurduğu ilişkinin bir rolünün olup olmadığını sorduğumda bana şunları anlattı.

> "Tabi ki etkili canım. İki tane kahve diyelim A kahvesi ve B kahvesi. Haci abinin oradaki bana yaklaşımı, çalışanların davranışı etkiler insanı. Benim hayatımda bir kahve olmadı. Biz çeşitli kahvelere gittik ama bıraktık. Çünkü oradaki çalışanların, mekânın sahibinin bize karşı hareketlerini beğenmedik. Ama Haci abide ne oldu. Fenerin maçı vardı, ben de elimde çayla dışarı çıktım devre arasında sigara içmeye. Bir elimde sigara var öbür elimde çay. Sigaranın son nefesini attım ama sigarayı atacağıma öbür elimdekini fırlattım yanlışlıkla. Sigara yerine bardağı fırlattım yani. Haci abi geldi, dedim abi böyle böyle oldu. Dedi yav sana kurban olsun ne olacak. Orada Haci abi bana laf da söyleyebilirdi, bardağın parasını da isteyebilirdi. Ama Haci abi bana dostça yaklaşmayı seçti. E ben o saatten sonra nasıl sevmeyeyim o adamı. Ben Haci abiyi gerçek bir abi olarak görüyorum. Gerçekten abi olarak görüyorum. Aramızda yaş farkı olduğu için sıfat olarak isminin önüne koyduğumuz abi anlamında değil, hitap abisi değil, gerçekten abi olarak bildiğim bir abi. Onun bir şeye ihtiyacı olur hiç çekinmeden yardım ederim. Benim bir şeye ihtiyacım olur hiç çekinmeden gidip Haci abiden yardım isterim. Ben hayatım boyunca Haci abiyi unutamam. Ben Haci abiyi 20 sene görmeyeyim, 21. sene ben Haci abiye aynı samimiyet ile selam veririm. Aynı muhabbeti ederim."

Kadir ise kahvehane sahibinin kendileri ile kurduğu iletişimi başka hiçbir yerde bulamadığından yakınıyordu. Ona göre kahvehane sahibi diğer mekânların patronlarının aksine kibirli değil ve insanlara daha içten yaklaşıyor.

> "Ben anam babamdan çok Haci abiyi görüyordum. Mecburen aramızda bir samimiyet oluşuyor. Lisenin sonlarına doğru bir ara Ortam Cafedeyiz. Ben orada otururken cüzdanımı düşürmüşüm. Arıyorum arıyorum bulamıyorum. Tam bir hafta sonra ben tekrar Ortama gittim Hakan abi geldi dedi olum cüzdanını düşürmüşsün niye gelmiyorsun. Ben Hakan abiyi tanımıyorum. Oraya en fazla 2-3 kere gitmişim. Ama adam hatırladı geldi cüzdanımı verdi. E şimdi bu adamın samimiyeti nerede var. İçinde 5 liram vardı o da hala duruyordu. Cafelerde kolay kolay patron görmezsin ki. Adamlar kendilerini Allah gibi görüyor, dükkânı açıyor arkada oturuyor. Kahvede mekânın sahibi oturuyor seninle oyun oynuyor. Bir derdin olursa dinliyor, sohbet muhabbet ediyor. Senden biri gibi yani."

Hüseyin ise lise yıllarında kahvehane müdavimi oluşunun hikayesini anlatırken kahvehanenin oturup arkadaşlarınla oyun oynadığın ve sohbet ettiğin bir mekândan daha öte bir şeye tekabül ettiğinden bahsetti. Hüseyin için özellikle kahvehanenin sahibi ile kurdukları ilişki o mekâna gidilmesinin başlıca sebeplerinden birisini oluşturuyor. Hüseyin'in gittiği kahvehanede kendilerine özel masaları var ve mekânı bir nevi kendi mekânı olarak görüyor. Hüseyin gittiği kahvehaneden bahsederken genellikle "bizim mekân" diye bahsediyordu.

> "Mekân seninse güzel bir ortam. Sabit kahvehanem var. Arkadaşlarınla hoş vakit geçirebildiğin bir mekân. Biz zamanımızın hepsini kahvehanede geçirdiğimiz için bizim mekân sahipleriyle aramız çok çok iyiydi. Üstünden çok zaman geçti. O zamanlar ya lise 1 ya lise 2 civarlarında bir şeydik. Şeye gideceğiz işte, Ayhan abiye gidiyoruz, mekânı kapatıyoruz falan. Akşam oyun mu bitmemişti bir şey olmuştu. Adam gençler siz kapatırsınız kahvehaneyi dedi. Ben gidiyorum dedi. Sabah da zaten siz benden önce geliyorsunuz dedi. Kahvaltı için orada bizim masamız falan, özel bir yerimiz vardı. Adam artık mecburiyetten bize kahvehaneyi açtırıp kapatıyordu. Bizim okuldan kaçtığımızda gittiğimiz tek yer kahvehaneydi. Biz Adıyaman şartlarında yetişmiş çocuklarız. Kahvehaneye gidiyorsun. Ki bizim arkadaş ortamı da kahvehaneyi seven insanlardan oluşuyordu, hep kahvehaneye gidiyorduk yani."

Görüşme yaptığım kişiler müdavimi oldukları kahvehanenin sahibini oldukça önemsiyorlar. Kahvehane sahibi onlar için saygı duydukları bir büyükleri, nazlarının geçtiği bir abileri ve kendilerini koruyan, gözeten bir dostları konumda. Görüşmeciler görüşme boyunca gittikleri kahvehaneden bahsederlerken kahvehanenin ismini kullanmak yerine "Hasan abinin yanına", "Haci abinin mekânına" veya "Ayhan ustanın yerine" gibi ifadeler kullandılar. Alan araştırması ve mülakatlar için kahvehanede bulunduğum sıralarda gördüğüm kadarıyla kahvehane sahipleri de oranın müdavimlerini önemsiyor. Yanlarından geçerken espriler yapıyor, kahvehaneye gelenlere hal hatır soruyor, yemek yiyeceği zaman nezaketen de olsa aç mısınız, ister misiniz diye soruyor veya kart oynamak için bir kişi eksik olduğunda gelip masaya oturuyor. Dolayısıyla kahvehane sahibi ile aralarındaki ilişki

müdavimlerin orayı tercih etmelerinin önemli sebeplerinden bir tanesini oluşturuyor. Kahvehane sahibi ile aralarındaki samimiyet müdavimlerin bağırarak çay isteyebilmelerine veya üzerlerinde para olmadığı zaman hesabı borç olarak bırakabilmelerine olanak sağlıyor.

3.2.4. Bir Erkek Mekânı Olarak Kahvehane: Cafe Değil Kahve

Görüşmecilere göre kahvehaneyi diğer mekânlardan ayıran ve kahvehanenin rahat bir mekân olmasını sağlayan en önemli özellik kahvehanede kadınların olmayışıdır. Görüşme yaptığım erkekler kahvehaneyi tamamen bir erkek mekânı olarak görüyorlar ve hiçbir şekilde herhangi bir kadının orada olmaması gerektiğini düşünüyorlar. Dolayısıyla erkeklere göre rahat olmanın en büyük kriteri mekânda hiçbir şekilde bir kadının bulunmamasıdır. Kahvehane müdavimliğinin olumlu veya olumsuz etkileri hakkında konuştuğumuz bir sırada Fırat şunları anlattı:

> "-Kahvehanenin artısı (düşünüyor) çok çabuk büyüyorsun. Çünkü hayatta önündeki şeyleri görüyorsun. Seni erken olgunlaştırıyor. Edep adap öğreniyorsun. Ben üniversiteye gittim, kahve kültürü yok orada. Kahve değil de cafe gibi.
>
> -Ayıran ne sence?
>
> -Abi mesela kıraathaneye kız girmez. Çünkü orası erkeklerin mabedi gibi bir şey. Cafeye kızla gidersin, çay bahçesine falan gidersin. Kıraathanede oyun oynanır. Belki iyi oyun oynayan kızlar vardır ama orası kızlar için yapılmamış. Kıraathane erkekler için yapılmış bir yer. Ben kız olunca rahat hissetmiyorum. Ben kızlarla kahveye gitmem. Adıyaman'da kahveye kız gelse Haci abi almaz, geri çık der. Kadının kahvede işi yok. Oraya da gelme, kıraathane senin yerin değil. Zaten kahve ile cafeyi ayıran şey odur. Ben erkek erkeğe senle konuşurken küfür edebilirim, belki sana vurabilirim, sen de bana vurabilirsin, rahatlatıyor. Ama ortamda kadın olduğunda bunları yapamazsın."

Aynı şekilde Hüseyin de kahvehaneyi kadınların kesinlikle olmamaları gereken bir mekân olarak görüyor. Ona göre kahvehanede kadının işi yok, çünkü Hüseyin'e göre de orası "cafe değil kahve". Bunun üzerine Hüseyin'e kahvehane ile cafenin farkları nelerdir diye sorduğumda ise şunları söyledi:

> "(Kahvehanede) Uzun saçlı yok. Kimseye kendini beğendirmek gibi bir çaban yok. İşin içine uzun saçlı girince ortak işler boka sarıyor. Orada bazı insanlar değişik hallere giriyor, triplere giriyor. Herkeste bir kendini beğendirme çabası oluyor. Sen evde tek başına olunca saçını tarıyor musun? Hallerine hareketlerine dikkat ediyor musun? Yok. Erkek erkeğe olunca da böyle oluyor işte. Rahat oluyorsun. Kafan rahat. Ayrıca hiçbir cafenin sahibi bana dükkanın anahtarını bırakıp gitmez yani."

Kadir de kahvehaneyi tanımlarken birçok kez kahvehanenin rahat oluşundan bahsetti. Ona göre kahvehanedeki ortam ve rahatlık başka hiçbir yerde yok. Kadir'in

kahvehanede rahat hissetmesinin en büyük sebeplerinden bir tanesi kadınların kahvehaneye gelmiyor oluşları. Kadir üniversiteyi Aydın Nazilli'de okumuş ve dolayısıyla kadınların da bulunduğu kahvehanelere gitmek zorunda kalmış. Üniversite yıllarında kahvehane ile ilgili anılarını anlatırken en çok bahsettiği şey kahvehaneye kadınların da geliyor oluşuydu. Bir yerden sonra kahvehanede kadınların varlığına gözü alışsa da her zaman içten içe ortamı garipsediğini söylüyordu.

> "Garip hissediyordum. Normal gelmiyordu. Hele bir de kızlarla oynuyorsan tam garip. İnsan bir yerden sonra tuhaf karşılıyor. Göz alışıyor ama yine de bir tuhaflık var. Rahat olamıyorsun. Ben kahvede porno izlediğimi hatırlıyorum. Kızlar olunca bunu nasıl yapacağım. Kahve dediğin mekân sade erkektir."

Hamza da kahvehanede kadınların varlığının absürt olduğunu söyledi. "Oyun oynuyoruz mesela 51 oynuyoruz. Onur 5 çifti bulur bulmaz açıyor. 33 yan 2'yi buldu mu kağıtları yerde. Ne diyoruz Onur'a? Karı gibi oynama diyoruz. Karşında kadın varsa ona nasıl karı gibi oynama diyeceksin. Olmaz yani." [*]

Bilal'e göre de aynı şekilde kahvehanenin alametifarikası içeride kadınların olmamasıdır. Çünkü Bilal kadınların olduğu bir ortamda istediği gibi davranamadığını ve istediği gibi argo konuşamadığını söylüyor. Dolayısıyla kahvehanede kadınlar olduğu zaman rahat hissedemiyor. Bilal'e göre:

> "Kahvede kadın olmamalı. Niye, çünkü sırf onlar duyacak diye istediğimiz gibi konuşamayız. Küfür edemezsin, birinin ıstakasını sert deviremezsin, tavlayı alıp koltuk altına veremezsin falan. Kızların olduğu kahvelere Tekirdağ'da falan gittim. Orada kadınlar da biraz hoyrat. Onlar da sövüp sayıyor. Çok sorun olmuyor."

Mahir ise kadınların kahvehaneye gelmemesine ek olarak kadınsı olan hiçbir şeyin kahvehane ortamında yerinin olmadığını söyledi. Ona göre kahvehaneye saçı boyalı, kulağı küpeli erkekler gelemez. Eğer gelirse kahvehanede dışlanır, hatta kahvehaneye alınmayabilir.

[*] Bahsedilen oyun dört kişi ve 106 kartla oynanır. Her bir oyuncuya 14 kart dağıtılır ve kalan kartlar masaya indirilerek sıra ile yerden birer birer çekilir. Hamza'nın bahsettiği "5 çift" ve "33 yan 2" ise oyunda puan alabilmek için toplamanız gereken minimum puanlardır. Eğer birisi tüm kartlarını oyunun kuralları çerçevesinde per olarak dizerse veya 7 tane çift toplarsa o kişi "bitmiş" olarak kabul edilir ve henüz elini açamamış olan kişiler oyunda oldukça geriye düşerler. Bu nedenle kartları oyunda puan almak için yeterli olan minimum seviyedeyken açmak bir cesaretsizlik kabul edilir ve bu da elini açan kişiye "karı gibi oynama" denilmesine sebep olur. Çünkü eğer erkek gibi oynasaydı cesaretli olması gerekirdi. Çoğu erkek ortamı gibi kahvehanede de cesaretsizlik ve korku kadınlıkla ilişkilendirilir.

"-Kahveye kadın gelmez. Ondan sonra nonoş, ne bileyim küpe takan adam gelmez. Saçını boyatan adamı almazlar içeri.

-Neden?

-Ne demek neden la, döverler la adamı. Ben küpe taksam ben de gidemem kahveye. Utanırım, çekinirim. Alışkın da değiliz o tür şeylere. Saça herkes alışmış artık o sorun olmuyor."

Emre de aynı şekilde kahvehaneye gelen insanların giyinişine, saçına, sakalına, konuşmasına ve tavırlarına dikkat etmesi gerektiğini söyledi. Çünkü Emre'ye göre kahvehanenin belirli raconları vardır ve oraya gelen herkes bunlara uymak zorundadır. Zaten kahvehaneye gelen insanlar da o ortama aykırı olmayan insanlardır.

"Abartı giyişler, renkli saçlar, ibnemsi hareket ve tavırlar kahveye uymaz kardeşim. Yani benim babam da kahveye gider senelerdir. Ben de ufakken onunla giderdim. Bu sadece sekizinci sınıftan itibaren olan bir gözlem değil. Ben bir kere bile gerçekten böyle ayollu mayolu, bilek kıvırtan hareketler yapan birini görmedim kahvede."

Babası eskiden kahvehaneci olan Fırat da kahvehanenin birtakım kuralları olduğunu söyledi. Tıpkı diğer görüşmeciler gibi Fırat'a göre de kadınsı olan hiçbir şey kahvehanede yer almamalı. Hatta Fırat bu konuda diğer görüşmecilerden daha katı düşünüyor. Ona göre erkekler tüm kadınsı şeylerden uzak durmalı. Erkekler küpe veya bileklik değil, saat ve bıçak taşımalı.

"-Sen kahveye şortla giremezsin. Adaplı bir şekilde düzgünce giyinirsin. Sen plaja mı gidiyorsun kahveye mi geliyorsun. Sen şort giyeceksen git plaja, kahveye gelme. Babamın kahvesinde uzun saçlı biri olmazdı. Babam öyle birini görse direk şutlardı. Babam öyle birini içeri almazdı, parası batsın derdi. Böyle küpeli falan olmaz. Benim Taylan diye bir arkadaşım vardı mesela. O küpe takmıştı. Ben dedim Taylan küpeyi çıkar yoksa arkadaşlığımız biter.

-Neden?

-Şimdi küpe kız işi. Küpeyi kızlar takar. Erkeğin takacağı şeyler bellidir. Saat takarsın, köstekli saat takarsın, cebinde bir bıçağın olur. Ne bileyim bileklik bile takmazsın. Ondan sonra ne bileyim, saç uzatmazsın. Erkek adamın saçı kısa olur."

Yunus ise kadınların kahvehaneye gelmelerini yadırgamayacağını söyledi. Ona göre kahvehanede kadınların bulunması bir sorun teşkil etmiyor. Ancak Yunus bu dediklerinin akabinde kahvehane ortamı kendisini hiç kasmadan davrandığı, rahat rahat bağırdığı ve küfür ettiği bir ortam olduğu için kahvehaneye kadınların gelmesinin bu rahatlığı bozacağını söyledi. Kendisine kahvehaneye kadınlar da geliyor olsaydı bu bir sorun olur muydu diye sorduğumda aldığım yanıt şöyleydi:

"Ben kendim kadınların gelmesini yadırgamam. Benim için sorun değil. Ama kahveye kadın gelse ben acaba o rahatlığı kadın geldiği zaman da yakalayabilecek miyim? Biz

> alışmışız kahvede durmadan küfür etmeye. Kahvede tanımadığım kızlar olsa bunu kesmek zorunda kalırım. Bu konuda biraz sıkıntı olabilir."

Emre ise kahvehaneye gelebilecek ve gelemeyecek kızlar arasında bir ayrım yaptı. Ona göre kendisinin "delikanlı kız" dediği bir kız tipi ve yine kendisinin "aşko kuşko" kız dediği bir kız tipi vardır. Delikanlı kız erkek gibi hoyratça davranan, sağdan soldan çekinmeyen, rol yapmayan, kendi gibi bir kızken aşko kuşko kız ise kırılan, kırıtan, hanımefendi gibi takılmaya çalışan kız tipidir. Emre'ye kahvehaneye kadınların da gelmesini ister miydin diye sorduğumda şöyle bir yanıt aldım.

> "-Şöyle isterim ve şöyle istemem. İstediğim kısmı bizim delikanlı kadın, delikanlı kız dediğimiz tayfanın herhangi bir sıkıntısını görmedim. Ama yok aşkım cicim falan filan takılan kızların gelmesini istemem yani.
> -Ne gibi farklar vardır bu kızlar arasında?
> -Delikanlı kız kahveye geliyor, batak oynuyor ve koz isterken kibarca koz ver demiyor. Elini masaya tak diye vuruyor ve yüksek sesle koz ver diyor. Ama diğer aşkım cicim canım kız da böyle okey oynuyor, karşısındakine bakıyor, bir taşı çekerken yarım saat düşünüyor, neyi atsam diyor, eli dudağına gidiyor, kırılıyor. Bu da aşka kuşko kız. Yani kahveye gelecek delikanlı kız aman millet ne der hanımefendi takılayım demeyen, lafı ağzında kızdır."

Ancak yine de Emre'ye göre kendisinin delikanlı kız dediği kızlar da dahil olmak üzere kahvehaneye herhangi bir kadın gelirse o ortam artık bir erkek ortamı olmaktan çıkar. Bir mekânda tek bir kadının bulunması dahi o ortamın saf erkek ortamı olması özelliğini yitirmesine sebep olur ve bu da erkeklerin istedikleri gibi rahat davranmalarını engeller. Emre bunun sebebinin ise erkeklerin fıtratı olduğunu söyledi. Çünkü Emre'ye göre ortamda bir kız olduğu zaman erkekler tarafından o kıza karşı bir yönelme oluyor ve bu da ortamı bozuyor.

> "Tabi ki kahvenin rahat olmasında aslan payı kahvenin erkek erkeğe olmasıdır. Şimdi bu erkeğin bir özelliğidir, fıtratıdır. Ortama kız girince iguana dansları başlar. O kıza bir yönelme olur. O yüzden erkek erkeğe olmanın en büyük avantajı bu. Bu bahsettiğim delikanlı kız sınıfına giren kadınlar olsa bile yüzde yüz saf erkekten oluşan bir ortam oluşmaz orada. Ne olursa olsun ortamda kız olunca o rahatlık sağlanmaz."

Kahvehane ortamının rahat oluşunun en önemli kriteri kahvehanenin sadece erkeklerden oluşan bir mekân olmasıdır. Kadınların olmayışı erkeklere daha hoyratça davranabilme özgürlüğü veriyor. Sadece erkeklerden oluşan mekânlarda erkekler kendi erkekliklerini daha üst perdeden yaşıyorlar. Daha rahat bağırıp çağırıyor, serbest bir şekilde küfür edebiliyorlar. Örneğin Bilal kahvehaneyi tanımlarken kahvehanenin serbestçe küfür edebilmek açısından çok rahat bir mekân olduğundan bahsetti. "Kahve çok rahat bir yer. İstediğin tarzda konuşabiliyorsun. İstediğin gibi, nasıl derler, rahat

hareket edebiliyorsun. İstediğin gibi argo konuşabiliyorsun. Taş veya kâğıt gelmediğinde sövebiliyorsun." Küfür edebilmek erkekler için bir rahat olma kriteridir. Küfür edemedikleri yerlerde kendilerini rahat hissetmiyorlar. Aynı şekilde kahvehanenin rahat bir mekân olduğunu söyleyen Yunus'a hangi anlamda bir rahatlıktan bahsediyorsun diye sorduğumda rahat olmayı küfür edebilmek üzerinden anlatı. "Mesela ben şimdi seninle oturup konuştuğum zaman küfür edebiliyorum. Bunu başka bir yerde rahatça yapamazsın." Benzer olarak Gazi de kahvehaneyi "erkeklerin oturup küfür konusunda, bağırma çağırma konusunda sıkıntı yaşamadığı bir mekân." olarak tanımlıyordu. Bu anlamda kahvehane erkeklere istedikleri gibi küfür edebilecekleri bir alan sunuyor. Yaşlı veya genç farketmeksizin herkes kahvehanede argo konuşuyor ve küfür ediyor. Kahvehane dışında günlük hayatlarında küfür etmeyen insanlar dahi kahvehane ortamında en ufak olaya küfürlü tepkiler veriyorlar. Oyunda dağıtılan kartları beğenmeyince, taraftarı oldukları takım gol yiyince veya televizyonda hoşlarına gitmeyen bir haber gördüklerinde küfür ediyorlar. Mahir'in dediği gibi "Kahvede doya doya küfür edebilirsin kimse garipsemez."

Görüldüğü gibi tüm görüşmeciler konuşmalarının bir bölümünde kahvehanenin rahat bir mekân olduğunu vurgulamışlardır. Söylediklerine göre zaten kahvehaneye gitmelerinin en büyük sebeplerinden bir tanesi kahvehanenin rahat bir mekân olmasıdır. Bu rahatlığı veren asıl şey ise kahvehane ortamının sadece erkeklerden oluşmasıdır. Bunun dışında, küfür edebilmek, yüksek sesle konuşabilmek, giyime kuşama önem vermeden orada bulunabilmek ve bunu kimsenin garipsememesi, berbere gitmemek veya saçları taramamak gibi rahat olmanın diğer tüm kriterleri ortamda kadınların bulunmaması ile ilişkilidir. Çünkü eğer ortamda kadınlar varsa bahsedilen diğer tüm rahat olma kriterleri de ortadan kalkmış olmaktadır.

Bu görüşmelerden çıkartılacak bir diğer önemli sonuç da erkeklerin sadece erkek erkeğe oldukları zaman kendilerini doğal ve kendileri gibi hissettikleridir. Ortamda bir kadın olduğu zaman saçlar taranmalı, hal ve hareketlere dikkat edilmeli ve küfür edilmemelidir. Ancak ortamdaki herkes erkek olduğu zaman bu konuda hiçbir şeye dikkat etmeye gerek yoktur. Bu anlamda Kadir erkek erkeğe olan ortamlarda kimsenin kendisine dikkat etmediğini ve kişisel bakımlarına, kılık, kıyafet ve görünüşlerine

önem vermediğini söyledi. Ancak ortamda kadınlar olduğunda veya sevgilisi olduğu zaman mecburen kendisine bakmak zorunda kaldığını belirtti.

> "Senin bir kız arkadaşın olduğunda sen gelip bana desen ki ben her zamanki gibi doğal davranıyorum falan yalan. Ben kız arkadaşım olduğunda berbere gittim ha. Normalde berbere gitmiyorum. Saçımı sakalımı kendim kesiyorum. Ama sevgilim olunca gittim. Ama kızlar böyle değil. Yazık kızlara. Her gün bir sürü bakımdır, makyajdır. Boş yere uğraşıyorlar. Erkek öyle değil. Saçını yana yatır git."

Bora, (Bora, 2018) "Erkek Erkeğe" başlıklı yazısında tek cinsli cemaatleşmenin erkekler arasındaki her türlü mahremiyeti ortadan kaldırdığından bahseder. Bora'ya göre erkek erkeğe konuşmak, erkek erkeğe oturmak, herhangi bir şeyi erkek erkeğe yapıyor olmak bir şeffaflık, harbilik ve saklayacak hiçbir şeyi olmama dobralığı verir. Sadece erkeklerin olduğu bir ortamdaki yaşayış erkekçe bir yaşayıştır, bu ortamlarda "erkek adamın gizlisi saklısı olmaz," mahremiyet minimum seviyelere iner zira; "yiğidin malı meydandadır." Bu sebeple erkek erkeğe eylemek kişinin "doğal" hali olarak görülür ve ortama bir kadın girdiğinde yapay bir nezaket takınılır ve küfür etmemeye özen gösterilir. Bu anlamda Bora'ya göre erkek erkeğe olan yaşayış biçimlerinde nezaket sadece dışarı çıkarken yanında götürülen bir şeydir. İzlenim yaratmak için vardır. Nezaket kıt bir kaynaktır ve sadece lazım olduğu zaman kullanılır. Bu nedenle de erkek meclisinde gösterilen nezaket çoğu kez kadınsılık veya eşcinsellik ile özdeşleştirilir. Ayrıca söz konusu yapay nezaket durumu aynı zamanda içerisinde bir çeşit koruyucu cinsiyetçilik barındırmaktadır. Koruyucu cinsiyetçilikten kasıt makbul/kanıksanmış/hoş görülen ve arzulanan bir cinsiyetçilik biçimidir. Dolayısıyla erkekler arası ilişkilerde rahatlıkla kullanılan argo kelimelerin kadınlara karşı kullanılmaması, erkeklerin kadınların olduğu ortamda bağırıp çağırmamaları vs. bir çeşit koruyucu cinselliktir. Kadını yapay bir şekilde yüceltme, onu koruma, kollama, önem verme ve onun yanında üslubuna dikkat etme gibi davranışlar cinsiyet eşitsizliğinin inşasında önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü zaten bir yerden yüceltiyormuş gibi görünmeden diğer taraftan kadını kısıtlayamayız. Yemek yapma işini kadınla ilişkilendirebilmek için otobüste ona yer vermek gerekmektedir.

Sonuç olarak görüşmecilere göre kahvehane bir erkek mekânıdır ve bu nedenle kadınların kahvehanede işi yoktur. Görüşme yaptığım erkekler sadece erkek erkeğe olan ortamlarda kendilerini rahat/doğal hissettikleri için kendilerini en rahat hissettikleri mekân olan kahvehaneye kadınların girmemesi gerektiğini düşünüyorlar

ve kadınların girdiği kahvehane ortamını garipsediklerini söylüyorlar. Her ne kadar üniversite yıllarında kadın-erkek karışık olan kahvehanelere gitmek zorunda kalmış olsalar da bu durumdan memnun değiller. Ayrıca kahvehaneye gelen kadınların tıpkı onlar gibi bağırması, sinirlenmesi veya küfür etmesi onları şaşırtıyor. Çünkü geleneksel toplumsal cinsiyet kalıplarına göre küfür etmek ve bağırıp çağırmak erkeklere mahsustur. Erhart kadınların kamusal alanda var olabilmeleri için kadınlıklarını bir kenara bırakmak zorunda kaldıklarından bahseder. Ataerkil bir toplumda erkeklik demek iktidar elde etmek demek olduğu için kadınlar bu toplum içerisinde saygı görmek veya entelektüel eşitlik kazanabilmek için eril olmak, erkeksi bir söylem benimsemek ve belki de erkek olan rol-modeller ile özdeşleşmek zorunda kalırlar (Erhart, 2015: 85). Bilal'in Fırat'ın Kadir'in ve Yunus'un üniversite yıllarında gittikleri kadın-erkek karışık kahvehanelerdeki kadınların da "sövüp sayması" bize bir yandan eril bir mantıkla örgütlenmiş olan bir mekânın insanları dönüştürdüğünü gösterirken bir yandan da kadınların her ne kadar küfür ederek hegemonik erkekliğin yeniden üretimine katkı sağlıyor olsalar da aynı zamanda kendilerini küfürden ve şiddetten azade olarak konumlandıran cinsiyetçi ideolojiye karşıtlık oluşturduklarını da gösterir (Nuhrat, 2017: 39).

3.2.5. Genç Erkeklerin Sosyalleştiği Bir Mekân Olarak Kahvehane ve Kahvehanenin Olumsuz Etkileri

Demren Yatıkevler'de yaptığı çalışmada 17-18 yaşlarındaki erkeklerin kahvehaneye pek gelmediğini, gelseler de 1-2 saatten fazla oturmadıklarını ve oyun oynayıp oyunları bittikten sonra kalktıklarını saptamıştır. O yaşlardaki erkekler daha çok sinema ve benzeri başka sosyal alanlarda vakitlerini geçiriyorlardı. Ancak Adıyaman'daki genç erkekler için bu geçerli değildir. Benim görüşme yaptığım erkekler kahvehaneye ortalama 14-15 yaşlarında başlamışlardır ve kahvehane onlar için neredeyse tek sosyalleşme alanıdır. Sinemaya veya tiyatroya gitmek, kahvehane dışında bir mekânda vakit geçirmek ya da farklı sosyal aktiviteler yapmak onların yabancı olduğu bir durumdur. Bu konuda kendilerine sorular yönelttiğimde oldukça garipsediler. Görüştüğüm kişilere en son ne zaman sinemaya veya tiyatroya gittiklerini sorduğumda aldığım bazı yanıtlar şöyleydi:

> "En son sinemaya 2016 yılında gittim. Tiyatroya hiç gitmedim. Adıyaman'da kahveye gitmediğim günlerde bir yere mangala falan gidebiliyoruz. Play Station Salonuna, bilardoya falan gidiliyor. Yine kahveye bağlı aktiviteler. Haci abinin kapalı olduğu yedi ay bizim için hiç iyi geçmedi. Adıyaman'ı terk etmeyi düşündüm. Ben boş zamanımda Haci abiden iki çay içemeyecek miyim? Olmaz. Boşlukta hissettim kendimi. Biraz deprasyonik bir durumdu." (Gazi)

Gazi sinemaya yaklaşık 6 yıl önce gitmiş ve o zaman da muhtemelen arkadaşlarının ısrarıyla gittiğini söyledi. Pandemi döneminde kahvehaneler kapalı olduğunda ise Gazi adeta boşluğa düşmüş ve kahvehane dışında gidecek hiçbir yerinin olmadığını farketmiş. Bir süre sonra bunu ikame etmek için kahvehane arkadaşlarıyla birlikte günlük kiralık daire kiralayıp orada kahvehanede oynadıkları kart oyunlarını oynadıklarını ve beraber takıldıklarını söyledi. Ancak Gazi'ye göre "her ne kadar ekip aynı olsa da gidip ev falan tutmak kahvenin yerini tutmuyor."

Mahir ise tiyatroya en son yedi, sinemaya ise dört sene önce gitmiş. Mahir küçükken sosyal aktivitesinin arada internet cafeye gitmek olduğunu söyledi. Sonrasında ise bunun yerini kahvehane almış ve kahvehaneye gitmek Mahir'in tek sosyal aktivitesi haline gelmiş. Mahir'e en son ne zaman sinemaya veya tiyatroya gittiğini sorduğumda bana şunları söyledi:

> "(Uzun bir süre düşündükten sonra) Dört yıl oldu dayı. Tiyatroya da sekizinci sınıfta gitmişimdir belki. Bizim sosyal aktivitemiz küçükken internet cafeydi ondan sonra kahvehane yerini aldı. Sosyal aktivite olarak millet sinemaya gidiyor, müzik dinlemeye gidiyor, operaya giden var. Biz bunları görmedik, bilmedik."

Yunus'a en son ne zaman sinemaya veya tiyatroya gittiğini sorduğumda ise uzunca düşündü. Hafif bir gülümsemeden sonra "sinemaya geçen sene bir kere gittim sanki. Tiyatroya… (düşünüyor) hayır. Tiyatroya hiç gitmedim. İlkokulda ortaokulda falan gitmişimdir belki, hatırlamıyorum." dedi. Fırat da tıpkı Yunus gibi tiyatroya hayatı boyunca hiç gitmemiş. Sinemaya ise en son 2016 yılında gittiğini söyledi. Hamza ise tiyatroya "en son lise üçüncü sınıfta falan" gitmiş. Sinemaya ise geçen sene bir defa gittiğini söyledi. Kadir ise en son ne zaman sinemaya veya tiyatroya gittiğini hatırlamadığını söyledi.

Görüşme yaptığım erkeklerin tümü kahvehane ile ortalama 14-15 yaşlarında tanışmış ve hayatlarının geri kalanında tüm boş zamanlarını kahvehanede geçirmişlerdir. Kahvehane onlar için evlerinden daha rahat ettikleri bir mekâna denk düşüyor ve bu nedenle de hemen hemen her gün kahvehaneye gidiyorlar. Lise

yıllarında okulu ve dershaneyi asıp kahvehanede buluşuyorlar ve gece kahvehane kapanana kadar orada takılıyorlar. Necati'nin dediği gibi "biz oraya gitmiyoruz dayı ayağımız götürüyor." Görüşmeciler kahvehane müdavimi olmalarının hayatlarında birçok artısı olduğunu düşünüyorlar. Onlara göre kahvehane çevrelerini genişletmiş, sağlam arkadaşlıklar edinmelerini sağlamış ve kahvehanede büyümeyi öğrenmişler. Ancak tüm zamanlarını kahvehanede geçirdikleri için kahvehanenin hayatlarını olumsuz etkilediğini de söylediler. Bu anlamda Necati kahvehane müdavimi oluşunun hikayesini şu şekilde anlattı.

> "Ben kahveye gitmeye 14-15 yaşlarımda falan başladım ve lise hayatım boyunca neredeyse tek aktivitem arkadaşlarım ile kahveye gitmekti. Sabah uyanıyor, mümkünse sevk veya acilden rapor alarak okulu asıp kahvehaneye gidiyor ve gece saat 12 oluncaya kadar orada zaman öldürüyorduk. Hafta sonları da aynı şekilde birbirimize haber edip randevulaşmadan kahvehaneye gidiyorduk. Bütün lise hayatım bu rutin ile devam etti. 11. Sınıftayken okulu asıp kahveye gitmenin dozunu o kadar artırmıştım ki 95 gün devamsızlık yaparak sınıfta kaldım. Ancak yine de kahveye gitmemek benim için bir seçenek değildi. Üniversite sınavından çıkar çıkmaz sanki önceden kararlaştırmışız gibi kahveye gidip sınavlarımızın nasıl geçtiğini konuştuk. Şu an geriye dönüp baktığımda hayret ediyorum ama ben tercih zamanı üniversite tercihlerimi ağzımda sigara ile kahvehanede batak[*] oynarken yapmıştım. Üniversite okuduğum sırada tatillerde Adıyaman'a geldiğim zaman babam beni otogardan alıp kahvehaneye bırakıyor ve valizimi eve götürüyordu. Adıyaman'a geldiğimde annemden ve kardeşlerimden önce kahveye arkadaşlarımın yanına gidiyordum. Kahveci de kaç ay gitmemiş olsam dahi çayı nasıl içtiğimi unutmuyor, çayımı şekersiz ancak kaşığı içinde bırakarak getiriyordu."

Kadir de lise yıllarında zamanının neredeyse tamamını kahvehanede geçirdiğini söyledi. Kahvehaneye gitmek Kadir'in tek sosyal aktivitesiydi. Lise yıllarında başarılı bir öğrenci olduğunu belirten Kadir tıpkı Necati gibi kahvehane müdavimliğinin eğitim hayatını kötü etkilediğini, sürekli kahvehaneye gittiği için derslerden geri kaldığını söyledi.

> "Benim kahveye gidiş rutinim kısma ayrılıyordu. En başta okul zamanlarında gidiyordum. Okulun olmadığı günlerde sabah dokuz on gibi giderdik. Öğle yemeğini orada yerdik. Akıbete göre değişiyor. Kalabalık olduğumuz zaman gece saat 12-1'e kadar oradayız. Misal ben lisenin ortalarında falan ders konusunda şaha kalktım. Son sene beni tam burslu dershaneye çağırdılar. Denemelerde puanım minimum 440-450. Genelde 470 falan alıyorum. Matematik, geometri falan full çekiyorum. Ama işte bunlar ben dershanede kahve ekibini bulana kadar sürdü. Kuran çarpsın sabah gidiyoruz akşama kadar kahvedeyiz. Kahvaltı, öğlen yemeği, akşam yemeği hepsini kahvede yiyoruz. Aha işte öyle benim eğitim hayatımı kahve batırdı yalan yok. Yaptığım tek aktivite kahveydi. Tek yani ha. Başka hiçbir aktivitem yoktu. Bir de sadece kahvedesin, belirli bir ekiple takılıyorsun. Dışarıdaki diğer insanları görmüyorsun. Ne olmuş ne

[*] Dört kişi ile oynanan kart oyunu.

> bitmiş umrunda değil. Kahvede dönerciyi arıyorduk yemek söylüyorduk mesela, diyordu 3 lira. Diğer sefer aradığımızda döner 3,5 lira olunca bir ondan haberimiz oluyordu. Diyorduk demek zam gelmiş. Başka bir şeyden haberimiz olmuyordu. Başka bir yere de gidemiyoruz. Kahveden çıkmıyoruz, karı kız peşinde koşmuyoruz, sevgilimiz yok. Hayat kimsenin umrunda değil çünkü. Kahvede otur oyun oyna, eğer masada oyun yoksa iddaaları konuş. Maç varsa kupon yap, sonra otur maçı izle. Eve 12-1'de git, her gün evdekilerle tartış. Diyemiyorsun da ki kahveye gidiyorum. Böyle evdeki ilişkilerini de sıkıntıya sokuyor. Çünkü kahve artık ikinci ailen oluyor, evde olmak yerine orada olmak istiyorsun."

Ancak Kadir kahvehanenin eğitim hayatını batırdığını söylemesine rağmen kahvehane müdavimi olmaktan pişman olmadığını söyledi. Kahvehane onun için vazgeçilebileceği bir seçenek değil. Eğitim hayatının olumsuz etkilenmesi hakkında pişmanlığını dile getirirken şunları söyledi: "Geçmişe dönsem kahveye gitmem demiyorum. Yine giderim ancak gerekirse günde yarım saat uyurum ama yine de oturur ders çalışırım." Aynı şekilde hali hazırda öğrenci olan Mahir de kahvehanenin eğitim hayatını olumsuz etkilediğinden bahsetti. Mahir'e göre kahvehane sıkı dostluklar, samimiyet ve rahat bir ortam sunmasının yanında aynı zamanda ders çalışmayı imkânsız hale getiriyor. Çünkü Mahir de sabah uyanıp kahvehaneye gidiyor, gece kahvehane kapanana kadar orada takılıyor ve sonrasında eve gidip uyuyor. Ancak aynı şekilde Mahir de kahvehane müdavimi oluşundan pişman değil. Lise yıllarına dönse yine kahvehaneye gideceğini söylüyor.

Gazi de aynı şekilde kahvehanenin eğitim hayatını olumsuz etkilediğinden bahsetti. Buna ek olarak sürekli kahvehaneye gittiği için kahvehane dışında bir sosyal çevresinin oluşmadığını ve bunun önemli bir sorun olduğunu söyledi. Ama tıpkı Mahir ve Kadir gibi Gazi de kahvehane müdavimi olmaktan pişman değil.

> "Tabi illa kahvenin götürdükleri de vardır. Belki eğitim olarak da daha başarılı olabilirdik. Sosyal çevremiz daha geniş olabilirdi. Kahve dışında başka bir yerlerde de sosyal çevremiz olabilirdi. Ama yine de yine olsa yine kahveye giderdim."

Emre ise kahvehanenin hayatında birçok artısı olduğunu düşünüyor. Emre oldukça küçük bir yaştan itibaren kahvehane müdavimi olduğu için hayatının birçok anısı kahvehanede yaşanmış, hayatı ile ilgili birçok haberi kahvehanede almış.

> "Orada bizim en ufaktan en irisine yaşanmışlıklarımız var bir kere. Ve bunu diğer insanlarla paylaşıyorsun. Atıyorum senin bir iddia kuponu tutturman, kız arkadaşınla barışman ya da senin bir sınavdan düşük alman, sen herhangi bir haberini kahvede alıyorsun zaten. Ve yanında arkadaşların varken alıyorsun. Kahve bir anıdır bir kere insanın hayatında. Benim hayatımda on şey olmuşsa yedisi kahvedir. Kalan üçü de kahve yolunda olmuştur. O yüzden kahvenin yeri ayrı".

Ancak Emre kahvehaneye olması gerekenden biraz daha erken bir yaşta gitmeye başladığını ve bu nedenle kahvehanenin hayatında birtakım olumsuzluklar da yarattığını düşünüyor. Emre kahvehaneye gitmeye 14 yaşında başlamış ve 14 yaşından itibaren sürekli olarak kahvehaneye gitmeye devam etmiş.

> "Biz belki de erken gittik kahveye. Kendi açımdan konuşursam oğlumun sekizinci sınıfta kahveye gitmesini istemezdim. Çünkü kahve beraberinde belirli alışkanlıkları da getiriyor. Ben belki sigaramı kahvede pekiştirdim. Sağım içiyor, solum içiyor. İddia alışkanlığımı, kumar alışkanlığımı kahvede edindim. Peki ben bu zamanımı daha verimli kullanabilir miydim? Belki kullanırdım. Ders çalışsam, kitap okusam daha verimli kullanırdım. Bunlar potansiyel eksiler. Ama geçmişe dönsem yine giderim kahveye. Tekrardan o yaşıma dönsem yine giderim yani."

Hüseyin ise Adıyaman'da gençlerin yapacakları pek bir şey olmadığı için kahvehanenin kendisinden pek bir şey götürmediğini düşünüyor. Ona kahvehane müdavimi olmasının hayatında ne gibi olumsuz etkileri olduğunu sorduğumda şu yanıtı aldım:

> "Bazı şeylerden geri kalıyorsun. Etkinliklere falan katılamıyorsun diyeceğim de benim bildiğim tüm etkinlikler kahve etkinlikleri. Başka bir şey sayamam. Adıyaman'da gençlerin kahveye gitmek dışında yapabilecekleri başka bir etkinlik yok."

3.3. Erkeklerin Babalarıyla Olan İlişkileri: Süreklilikler ve Kopuşlar

Sancar'a göre erkekler eril erkekliklerini üretme konusunda babaları ile aralarında bir kopuş yaşıyorlar. Yani erkeklik değerleri artık babadan oğula geçmiyor. Ona göre erkekler arkadaş gruplarında, erkek erkeğe yapılan eğlencelerde vs. erkeklik değerlerini inşa ediyorlar. Günümüz erkekleri erkekliklerini babalarından değil, bu tür yollardan öğreniyorlar; çünkü erkeklerin büyük bir çoğunluğu babaları ile anlaşamıyor ve duygusal anlamda onlarla ile çatışıyorlar (Sancar, 2016: 125-126). Ancak her ne kadar erkekler ataerkil erkekliği babalarından öğrenmiyor olsalar da ataerkil yapı eril erkekliği sürekli olarak yeniden üretiyor. Alan araştırması için kahvehanede bulunduğum sırada masalarında bulunduğum erkekler anneleri onları aradığı zaman gayet rahat bir şekilde telefonu açıp konuşabiliyordu. Anneleri eve geç geldikleri veya neden hala dışarıda oldukları için onlara kızdığında onlar da annelerine karşı seslerini yükseltebiliyor, onunla tartışabiliyor hatta telefonu annelerinin yüzüne kapatabiliyorlardı. Ancak babaları aradığı zaman istemsiz bir şekilde telefon açılmadan önce oturuşlarına çeki düzen veriyor ve neredeyse sesleri titreyerek telefonu

açıyorlardı. Babaları telefonda kendilerine kızdığı zaman genelde "haklısın baba, doğrudur baba" vs. gibi cevaplar veriyorlar ve hiçbir şekilde babaları ile bir tartışmaya giremiyorlardı. Hatta birkaç defa anneleri ile tartışıp telefonu kapattıktan sonra muhtemelen annelerinin onları babalarına şikayet etmesi üzerine aynı konu için babaları aradığında annelerine gösterdikleri tepkiyi babalarına gösteremiyorlar ve çoğu zaman kendilerini açıklamaya dahi çalışmıyorlardı. Baba figürü onlar için sorgusuz sualsiz boyun eğdikleri bir iktidar konumuna tekabül ediyor. Kendi içlerinde babalarını haksız bulsalar dahi bunu babalarına karşı asla dile getirmiyorlar. Ancak bu durumdan oldukça hoşnutsuzlar. Görüşmecilerin hepsi babalarının davranışlarını yanlış buldukları için ileride kendi çocuklarına babalarının kendilerine davrandıkları gibi davranmayacaklarını söylediler. Bu doğrultuda görüşme yaptığım erkekler babaları ile olan ilişkilerinden memnun değiller. Mahir babasının kendisini hiçbir konuda desteklemediğini ve yapmaya kalktığı her işte babasının önünü kestiğini söyledi.

> "Ben küçükken futbol seçmelerine giderdim. İki gün giderdim üçüncü gün babam beni eve kilitlerdi. Sekizinci sınıfta eğitimlere gitmek istedim beni göndermediler. Lise birde badminton oynardım, turnuvalara gittik okulun tek kupasını ben kazandım. Ona da devam ettirmediler. Sonra lise birde bir resim hocasıyla tanıştım. Adam kendi cebinden para çıkartıp bana resim malzemeleri alıyordu. Adam bana 2-3 milyarlık malzeme aldı. Bana özel ders veriyordu. Ben üç yıl, dört yıl bunu yaptım. Kendi kendime dedim ki ben resime gidecem. Resim kursuna gittim, çalıştım, hoca gelip bana bakıp diyordu ki sen tamamsın. Kursun bir ayı doldu parasını vermem lazım, gidip babama söyledim babam ben para vermem dedi, resime falan gitme. Resim yapıp ne yapacaksın dedi. Ben de hocayı babamın dükkanına yolladım, dedim git babamdan paranı al. Babam hoca bir daha benim çocuğumu kursa alma demiş. Resim hocam bunu duyunca çıldırdı. Buradan da önümü kestiler. Sonra resim hocam bana fotoğraf çekmeyi öğretti. Sonra fotoğraf makinası almak istedim ona da yok dediler. Zaten bunlar hayattan kopmak için yeterli sebepler. Yirmi yaşıma kadar bunları yaşadım. Zaten bu yaşımdan sonra bir şey de olmaz. Ben bunları çocuğuma yapmayacağım. Ben hep derdim babam beni sevsin, gezdirsin falan ama hiç yapmadı. Babam benim arkadaşlarımı tanımıyor la. Ben 22 yaşımdayım bugüne kadar ben babama ne yapıyorsun, neredesin diyememişim. Üniversitedeyken beni arardı para lazım mı derdi kapatırdı. En fazla konuşmam 30-40 saniye. Mesela babam akşam dokuzdan sonra aradığında kötü bir şey oldu diye düşünüyorum. Çünkü bugüne kadar babam bana Mahir gel ne yapıyorsun, nasılsın dememiş. O da öyle görmüştür ama gördüğünü bana yansıtırsa da ilerleyemeyiz."

Bilal'in babası da Bilal'in isteklerini dikkate almamış, onun hayatı ile ilgili olan kararları kendisi vermiş ve bunlara itiraz ettiği zaman ise şiddete başvurmuş.

> "Ben ne yapmaya çalıştıysam hepsi kursağımda kaldı. Zamanında futbolcu olmak istedim babam götürdü dershaneye yazdırdı oku adam ol dedi. Liseye geçişte puanım bayağı iyiydi. Asker olmak istedim adam hiç sınavlarına bile sokturtmadı. Götürüp

> direkt anadolu lisesine kaydetti. Sonra bir yerde iş bulmuştum. Maaşı da iyiydi. Ama başka bir şehir olduğu için beni göndermedi. Alkol falan aldığım zaman direk beni döverdi. Zaten bizimle aynı yaşlarda olup da dayak yemeyen yokturdur. Yemedim diyorsa da yalan söylüyordur."

Mahir'in ve Bilal'in anlattıkları babaların çocuklar üzerindeki paternal iktidarının bir örneği olarak okunabilir. Yelsalı Parmaksız paternalizmi, karşıdaki kişinin rızası aranmaksızın, onun üzerinde, onun yerine ve onun yararına olduğu iddiasıyla iktidar kurmak olarak tanımlayabileceğimizi söyler (Yelsalı Parmaksız, 2017: 21). Yukarıdaki örneklerde Mahir'in babası onun iyiliğini düşündüğü iddiasıyla ve onun yararına olacağını düşünerek Mahir'in rızası olmaksızın onun futbol seçmelerine gitmesine ve resim yapmasına izin vermemiştir. Benzer şekilde Bilal'in babası da aynı sebeplerden dolayı oğlunun futbolcu olmasını istemeyip onun "adam" olabilmesini sağlamak adına Bilal'i dershaneye yazdırmıştır. Sonrasında askeri okula gitmek isteyen Bilal'i yine onun iyiliği için askeri okul sınavlarına dahi sokturmamış, puanlarının yüksek olması sebebiyle direkt olarak Anadolu lisesine kaydetmiştir. Bu anlamda Yelsalı Parmaksız paternalizmin Türkiye'deki cinsiyet rejimini anlayabilmek açısından oldukça önemli olduğunu belirtir (Yelsalı Parmaksız, 2017: 24).

Gazi de benzer şekilde babasının kendisiyle ilgilenmediğini söyledi. Gazi'nin babası onunla hayatının hiçbir aşamasında ilgilenmemiş, yaptığı her şeyi babasına rağmen yapmış ve babası kendisine hiçbir konuda ön ayak olmamış.

> "Mesela büyüdüğüm süre zarfında ben her şeyi direterek yaptım. Aileme rağmen yaptım. Onları dinleseydim mesela özgüven kazanamazdım. Eve mesela geç gelmek konusunda direttiğim için o engeli kırabildim. Bu konularda çok baskı gördüm. Çocuğuma kesinlikle yapacağımı düşünmüyorum. Çünkü çocuğunun da bir hayat yaşadığını, onun da istekleri olduğunu bilerek koruyup kollamak lazım. Dayak konusunda da sebepli sebepsiz önemli değil çocuğumu dövmem. Eğitim konusunda da üzerime düşmediler. Yolladım okula artık gerisini kendisi bilir dediler. Çocuğumu böyle okutacağımı sanmıyorum. O çocuk okuldan kaçtı mı, dersine girdi mi diye bakmadığın zaman o çocuk geleceğini düşünmez. Babam üzerimde dursaydı çok daha iyi bir yerde olabilirdim. Babamın okul ziyareti disiplin suçlarımla örtüşüyor. Başka zaman okula gelmezdi."

Aynı şekilde Hüseyin de babasının ilgisizliğinden yakınmaktaydı. Ona göre babası kendisinden bihaber yaşamış, hiçbir şekilde ilgilenmemiş ve onunla yakın bir ilişki kurmamış.

> "Benim babam bana hiç sigara içme demedi. Sigara içtiğimi öğrendikten sonra önüme tütün poşetini koydu al benim tütünümden iç dedi. Ben bunun olmasına izin vermem mesela. Ben okuldaydım babam veli toplantısına geldi. Ondan sonra eve bir gittim

> ayakkabılarım parçalanmış, bilgisayarım balkondan uçmuş. Eve giderken gördüm bilgisayarın parçacıklarını. Ondan sonra da bir daha okula gelmedi mesela benim babam. Madem geldin başladın devamını getirseydin kardeş. Ondan sonra bana ne bir gün ders çalış dedi ne şunu yap dedi. Ben çocuğumla arkadaşı gibi olmak isterim. Hem baba gibi benden korkmalı hem de arkadaş gibi olmalıyız. Ben bir dur derdim. Sen niye bu kadar çok kahveye gidiyorsun, neden sigara içiyorsun, neden ders çalışmıyorsun derdim."

Kadir ise babasının ilgisizliğinin ve umursamazlığının yanında babasından şiddet gördüğü için yakınmaktaydı. Kadir'in babası en küçük olayda Kadir'i dövüyor ve bu şiddeti bir terbiye aracı olarak görüyordu. Kadir'e babanın sana yaptığı ancak senin ileride ben çocuğuma bunları yapmayacağım ediğin şeyler var mı diye sorduğumda bana şunları söyledi.

> "Var. Genel olarak babalık. Onun yaptığı babalığı ben oğluma yapmam. Mesela en basiti ben üniversite sınavına gideceğim günün akşamı babamla tartıştım. Kavga da boş bir muhabbetti. Ben o geceyi dışarıda geçirdim. Ben sınavdan önceki gece dışarıdaydım. Sabaha kadar uyumadım. Sabah bir tane çay içtim. Aç karnına, cebimde bir paket sigarayla kalktım sınava gittim. Hani hiç düşünmedi aç mısın, susuz musun, neredesin, sınavı ne yapacaksın. Bir de sınava gittim herkes ana babasıyla sınava gelmiş. Ben tek başıma sınava girdim. Zaten uykusuzum, sınavın ilk bir saati uyudum ben. O güne kadar 440'dan aşağı puan almamıştım gittim sınavdan 270 puan falan aldım. Evde kalmak da istemedim. O puanla tercih yapıp üniversiteye gittim. Çocuğundan hiçbir şey esirgemeyeceksin. Çocuğun gözü dışarıda olmayacak. Yoksa onu kaybedersin. Benim babam beni her alanda kısıtladı. Ama ben ot da içtim, alkol de kullandım, hap da attım, sigara da içtim, kahveden de çıkmadım. Hani o sadece aramızı açtı. Benim yapacaklarıma engel olmadı ki. Bu benim daha kötü şeylere bulaşmama sebep oldu. Benim sigara için yemediğim kemer kalmadı. Bir ara oturuyorum ders çalışıyorum. Atletliyim. Yemin ediyorum birden arkamda bir sıcaklık hissettim. Şak kemer. Yere yattım kafamı korudum, beni parçaladı. Niye? Sigara içmişim diye. Yav böyle terbiye vermek mi olur. İnsan çocuğunu alet kullanarak döver mi? Kemer, hortum, oklava bunlar ayıptır yemin ediyorum. Babam Hüseyin Kaddafi gibiydi. Sıfır vicdan. Önündeki insandır, oğludur, canıdır umrunda değil. Ölümüne döverdi."

Boratav'ın *Erkekliğin Türkiye Halleri* adlı çalışmasında görüşme yapılan erkeklerin babaları ile olan ilişkileri incelenirken, küçükken babalarından dayak yiyen erkeklerin bu dayağı bir nevi haklılaştırdığını ve babalarıyla empati kurduklarını görüyoruz. Örneğin babaya itiraz etmek, verdiği bir görevi yapmamak veya geç yapmak vs. onlara göre dayak yemelerinin haklı gerekçeleridir. Babalarından dayak yemediklerini anlatan görece daha genç katılımcılar ise bunu "dayak yemeyi gerektirecek herhangi bir şey yapmamak" ile ilişkilendiriyorlar (Boratav v.d., 2018: 104). Fırat ve Hamza da aynı şekilde babalarının kendilerine şiddet göstermesinden, ilgisizliklerinden ve umursamazlıklarından yakınsalar da bir noktada babalarına hak veriyorlar. Fırat çocukluğunun babasını görmeden geçtiğini söyledi. Babası genelde

yurt dışına çalışmaya gittiği için Fırat ile ilgilenememiş. Bunların yanında Fırat'ın babası çok sert bir insan ve Fırat hiçbir şekilde babasının karşısında konuşamadığını söylüyor, bundan yakınıyor ancak bir noktada babasının bu davranışlarını onun da babasından öyle görmesi sebebi ile haklılaştırıyor.

> "Ben 18 yaşıma gelene kadar babamı görmedim sayılır. Babam inşaatta çalışmaya Mısır'a gitti, Lübnan'a gitti, oradan geldi İzmir'e gitti. Ben babamı görmedim ki. Ben büyüyene kadar babam yoktu. Ben her şeyi kendi başıma öğrendim. Bak ben her şeyi bir kere kullandım. Esrarı… işte türlü türlü uyuşturucuyu her şeyi bir kere kullandım. Ama sonra bıraktım. Belki babam olsaydı hiç başlamazdım. Ben bunu çocuğuma yapmam. Biz babamızın yanında sigara alkol vs. hiçbir şey yapamazdık. Hala yapamayız. Bizim kuşakta büyümüş kimse babasının karşısında konuşamaz. Babam birazcık sertti, döverdi. Sevgisini çok net belli etmezdi. Mesela ablamlara karşı öyle değildi, ablamlara derdi gel seni seveyim. Benim küçük kardeşimi (19 yaş) sever, yanaklarını sıkar, kucağına bile alır. Bizimki öyle değil. Zamanında bana bunu yapmadığı için içimde burukluklar var. Kaba kuvvet ile olmaz, kaba kuvvet ile olsa benden olurdu. Baba arkadaş gibi değildi, baba bize figür olarak sertti çünkü o da babasından öyle görmüş. Benim dedem babamı sinirlendiği zaman boğazından tutup havaya kaldıran, fırlatan bir tipmiş."

Hamza da aynı şekilde babasının kendisi ile ilgilenmemesini ve ön ayak olmamasını ona da zamanında kimsenin destek vermemesi sebebiyle haklılaştırıyor. Ona göre babası çok küçük yaşlardan beri çalıştığı için kendisi de birçok şeyden geri kalmış ve bu nedenle çocuklarına ilgi göstermemesi ve onlarla yakın ilişki kurmaması babasının suçu değil.

> "Babam beni çok dövdü, çok örseledi, çok rencide etti. Ben bunu çocuğuma yapmam. Babam bizle ilgilenmedi. Ama bir yandan da babamın da suçu yok. Babam ekmek mi kazanacak bizle mi ilgilenecek. Kendisi zaten bir şey bilmiyor. Bana neyin eğitimini verecek. Adam gelmiş 15 yaşına vurmuşlar semeri sırtına git çalış demişler. Hala çalışıyor. Nasıl kendini eğitsin."

Emre'nin babası ise diğer görüşmecilerin babalarına benzer şekilde Emre ile ilgilenmemiş, sevgisini göstermemiş, eğitim hayatını pek umursamamış, hiçbir zaman herhangi bir konuda Emre'nin fikrini almamış ve Emre hayatı boyunca babasını hep korktuğu bir figür olarak görmüş. Bu nedenlerle Emre özellikle lise yıllarında babasına karşı bir öfke beslemiş ancak yaşı biraz ilerledikçe babasına hak vermeye ve onun davranışlarını anlayışla karşılamaya başlamış. Emre'nin babası her ne kadar Emre ile ilgilenmemiş olsa da Emre bunları anlatırken babasının hakkını da yememesi gerektiğini, iyisiyle kötüsüyle ona iyi babalık yaptığını ve küçükken yaramaz bir çocuk olduğu için babasının kendisine karşı olan bu tutumlarının bir sebebinin de kendi davranışları olduğunu söyledi.

> "Bak ben ne ayakkabı bağcığımı bağlamayı, ne bisiklet sürmeyi, ne top oynamayı, ne atıyorum ergenliğe girdiğimde herhangi bir şeylerin farkına varmayı aklına gelebilecek herhangi bir şeyi babamdan öğrenmedim. Babamdan öğrenmem gereken şeyleri de babamdan öğrenmedim, öğrenmesem olur olan şeyleri de babamdan öğrenmedim. Hakkını hiçbir şekilde yemiyorum. Sağolsun eksiğiyle fazlasıyla iyi babalık yaptı. Allah razı olsun. Ama dediğim gibi benim veli toplantılarıma geldiğinde benim hangi sınıfta olduğumu bilmezdi. Zaten sonra gelmemeye başladı. Beni herhangi bir konuda dinlemezdi. Benim herhangi bir konuda fikrimin olabileceğini düşünmedi. Tabi bunda benim de payım vardır. Küçükken yaptığım yaramazlıklar olsun falan o imajı vermişimdir adama. Onun haricinde evde herhangi bir şüphe olduğuna Emre yapmıştır diye düşünürdü. Onun dışında babamla ilgili en büyük eksikliğim ilgilenmektir ya vakit geçirmektir. Ben küçüklüğümden beri baba figürünü korkulan bir figür olarak gördüm. Annemlerin falan şunu yaparsan, bunu yapmazsan seni babaya söylerim demeleri üzerine ben baba figürünü korkulacak bir öcü olarak görmeye başladım. Bunlar gel zaman git zaman artık tamamen babamla aramıza bir duvar ördü. Ne ben babamla bir şey paylaşıyorum ne o benimle konuşuyor. Bu artık oturmuş bir sistem halini aldı. En son arama kaydına baksam babamla en son iki ay önce konuşmuşuzdur. O da en fazla iki dakikadır. Tabi yaş ilerleyince karşıya da hak veriyorsun. O sinirin, o öfken törpüleniyor. Yerini anlayışa bırakıyor. Ama genel olarak oğluma babasından korkmaması gerektiğini, babasının korkulan bir şey olmadığını, babası ile bir şeyleri paylaşabileceğini göstereceğim. Sevgisini belli etmemiş olabilir, belki ben de yarın oğluma karşı sevgimi belli etmeyeceğim. Ama o sevginin varlığının bilincinde olmalı çocuk. Babam seviyor ama göstermiyor diyebilmeli. Bizde babaya sarılmak için bir bayramın veya bir özel günün olması gerekiyor. Onun dışında babaya sarılamazsın."

Berger'e göre sosyalizasyonun erken aşamalarında çocuklar doğal fenomenlerin nesnelliği ile sosyal oluşumların nesnelliği arasındaki farkı anlayamaz. Çocuk için bunların ikisi de aynı şeydir. Örneğin dört ayağı olan ve üzerinde yemek yenilen şeyin adı masadır ve bunun başka bir şey olması imkansızdır. Çünkü nesnelere verilen isimlerin bir çeşit sosyal mütabakat olduğu çocuk tarafından bilinmez ve bu nedenle ikinci bir isim seçeneği tahayyül dahi edilemez. Bu tüm sosyal mütabakatlar için geçerlidir. Biz bir toplumun içerisine doğarız ve bu tarz birçok sosyal mütabakatı "doğal" olarak görür, kabullenir ve yeniden üretiriz. Biz herhangi bir aksi yorum veya eleştiriyle karşılaşmadan ataerkil bir ailenin içerisine doğarsak, sosyalizasyon sürecinde babanın evin reisi olduğunu, onun sözünden çıktığımız zaman dayak yiyeceğimizi veya babamızın yanında ayak ayak üstüne atarak oturamamamız gerektiğini doğal bir şeymiş gibi algılar ve bunu yeniden üretiriz. Böylelikle içerisinde bulunduğumuz eşitsiz ilişkileri rasyonelleştiririz. Babanın evin reisi olması veya babanın yanında ayak ayak üstüne atılmaması böylesi daha iyi olduğu için değil, zaten böyle olduğu için böyledir. Böylece söz konusu ataerkil aile yapısı sürekli olarak yeniden üretilir ve Berger'in de dediği gibi kurumların nesnel gerçeklikleri, biz onların işleyişini ve amacını anlamadığımız için azalmaz (Berger, 2008: 90).

Bozok'a göre erkeklere atfedilen geleneksel toplumsal cinsiyet rolleri sebebiyle erkekler babalar olarak ev dışında çalışmak ve evi geçindirmenin yükünü taşımak zorunda kalıyorlar. Bu hem mevcut ataerkil yapıyı muhafaza eden ve yeniden üreten cinsiyetçi iş bölümünün devamını sağlamakta hem de babaların çocuklarıyla nitelikli vakit geçirebilmesinin önüne geçmektedir. Dolayısıyla baba ile çocuk arasında duygusal bir yakınlık kurulamamakta ve baba figürü hep mesafeli ve korkulan bir konumda kalmaktadır (Bozok, 2018: 40). Bu anlamda Fırat'ın "ben 18 yaşıma kadar babamı görmedim, kendimi bildim bileli babam orada burada çalışıyor. Eve geldiğinde ben uyuyor oluyordum, sabah uyandığımda babam gitmiş oluyordu." demesi konuyu özetler niteliktedir. Görüşme yaptığım erkeklerin hepsinin babaları ile olan ilişkisi mesafeli ve duygusallıktan uzaktır. Baba onlar için korkulan, saygı duyulan, sözünden çıkılamayan bir figürdür. Kahvehaneye gözlem için gittiğim bir sırada oyun oynanan bir masaya oturmuş hem masadaki muhabbetleri dinliyor hem de oradakiler ile sohbet ediyordum. O esnada oyun oynayanlardan bir tanesinin telefonu çaldı ve telefonu çalan kişi alelacele telefonu eline alıp "aha imparator arıyor!" dedi. Konuşmasından anlaşıldığı üzere imparator dediği babasıydı. Görüşme yaptığım erkeklerin babaları ile olan ilişkisi aslında bu "imparator" benzetmesine uymaktadır. Çünkü tıpkı imparatordan korkulması, koşulsuz şartsız saygı gösterilmesi, bir dediğinin iki edilmemesi, verdiği emrin sorgulanmadan yerine getirilmesi gibi görüşme yaptığım erkekler de babalarından korkuyor, onun söylediklerini sorgulamıyor ve kesinlikle bir saygısızlık yapamıyorlardı.

3.4. Erkekliğin İnşa Edildiği Bir Mekân Olarak Kahvehane

Sosyal bir kurum olarak kahvehaneler üretildiği toplumun sosyal ilişkileri bağlamında okunmalıdır. Örneğin kadın ile erkeğin kamusal alanda eşit ve adil bir biçimde var olabildiği ve kamusal alanın tüm cinsiyetler için tam anlamıyla eşit olduğu bir toplumda tek cinsli cemaatleşme mekânlarının ortaya çıkması pek mümkün değildir. Bu anlamda homososyal bir mekân olarak kahvehanelerin oldukça yaygın olduğu bir kent olan Adıyaman, bu yoğunluktan da anlaşılabileceği gibi kamusal alanda kadına erkek ile aynı oranda bir görünürlük imkânı tanımamaktadır. Kahvehanelerin bu kadar yoğun olması toplumun ataerkil yapısının bir tezahürüdür ve bu ataerkil mantık içerisinde oluşan kahvehaneler iç dinamikleri, iç kültürü ve

içerisindeki insan ilişkileri dolayımıyla bir sosyal kontrol mekanizması olarak işlev görmektedirler. Kahvehaneler mekânsal düzeyde cinsiyet ayrımcılığını pekiştirir ve ataerkil erkeklik kodlarının yeniden üretilmesine olanak sağlarlar (Aytaç, 2005: 31). Kahvehaneler çeşitli davranışları, düşünüşleri ve pratikleri muhafaza eder, onları pekiştirir ve yeniden üretirler. Erkekler bir anlamda kahvehanede nasıl erkek olacaklarını öğrenirler.

Berger'e göre insan olmak sosyo-kültürel olarak değişkenlik gösterir. Yani insan olmayı belirleyen biyolojik veya içgüdüsel sabileter yoktur. Tabi ki her insan birtakım biyolojik belirlenimlere ve içgüdülere sahiptir ancak bunlar insanın, insan oluşunu "belirleyen" sabiteler değillerdir. İnsan bilinçli bir içgüdüye sahiptir diyebiliriz. Bu nedenle insanın içerisine doğduğu aile, yaşadığı sosyo-kültürel çevre ve hayat boyunca onu etkileyen tüm deneyim ve pratikler sosyal bir inşa olarak onu var eder, şekillendirir (Berger, 2008: 74-75). Bu anlamda kahvehaneler de kahvehane müdavimlerinin hayatlarını şekillendirmekte ve bir erkek olarak onların inşasında rol oynamaktadır. Kahvehaneler erkeklere iyi ve güzel olan her şeyin erkekçe şeyler olduğunu, kötü ve uzak durulması gereken her şeyin ise kadınca şeyler olduğunu öğretir. Kahvehane ortamında oyun kazanıp elinizi sertçe masaya vurarak karşınızdakine küfür ve hakaret edip onları küçük düşürdüğünüzde bunu kadınca olan şeyleri aşağılayarak yaparsınız. Çayı açık istediğiniz zaman bu kadınca geldiği için sizinle dalga geçilebilir veya çayınıza dört şeker atmak istediğinizde kahvehaneci oldukça yüksek bir sesle "çocuk mu emzireceksin oğlum, ne yapacaksın dört şekeri?" diye bağırıp gülebilir. Karşı tarafın biteceğinden korkup da temkinli oyun oynarsanız rakibiniz size "karı gibi oynama" diyebilir. Tüm bunlar yukarıda da belirtildiği gibi kahvehanede erkeklere erkekliğin iyi, kadınlığın ve kadınlıkla ilişkili her şeyin ise kötü olduğunu öğretir. Örneğin 8 Mart Dünya Kadınlar Günün'de gözlem yapmak için kahvehanede bulunduğum sırada kahvehaneci müdavimlerin masasına çay götürürken onları kızdırmak ve dalga geçmek amacıyla masadakilere "kadınlar gününüz kutlu olsun", "Bugün kadınlar günü sizden para almayacağım", "Davut en çok senin kadınlar günün kutlu olsun" tarzında cümleler kurarak dalga geçiyor ve masadakiler de buna karşılık olarak sinirli bir şekilde "sen kadın olmasan kadınlar gününden haberin olmaz" diyerek karşılık veriyordu. O gün içerisinde belki onlarca defa kahvehanede erkeklerin

birbirlerine kadınlar günü sebebiyle takıldıklarını ve bu yolla birbirlerini aşağılayıp dalga geçtiklerini gördüm. Çünkü kadın olmak, kadına benzetilmek erkekler için en büyük aşağılanma şeklidir.

Görüşme ve gözlem yapmak için kahvehaneye gittiğim bir günde şans eseri Galatasaray ve Fenerbahçe'nin kadın futbol takımlarının maçı vardı. Derbi maçı olunca dolayısıyla kahvehanedeki tüm televizyonlarda maç açıldı, ses sona verildi ve kahvehane ahalisi hem derbi maçının heyecanıyla ve bu heyecandan daha fazla olan kadın futbol takımının nasıl oynayacağının merakıyla televizyonun karşısına dizildiler. Maç öncesinde ve maç esnasında yapılan yorumlara, bağırarak dalga geçmelere ve her bir cinsiyetçi şakaya tüm kahvehane ahalisinin gülerek tepki vermesi ilginç bir durumdu. Normalde erkek futbol takımlarının derbi maçı olduğu zaman kahvehane Fenerbahçeliler ve Galatasaraylılar olarak ikiye ayrılır ve diğer günlere göre nispeten gergin bir ortam olur. Ancak kadın futbol takımının maçında sanki bütün kahvehane birbirleri ile anlaşmışçasına tuttukları takımdan ve maçın skorundan bağımsız olarak dalga geçiyor ve hep birlikte eğleniyorlardı. Çünkü karşılarında rakip takım futbolcuları veya rakip takım taraftarları yerine ortak bir düşman, ortak bir öteki vardı, kadın. Galatasaray'ın erken bir kırmızı kart görmesi ve Fenerbahçe'nin penaltı kazanması üzerine Gazi arkadaşlarına "Ortak bunlar mal. Bunlar kırmızı yedi, defans yapalım, daha fazla gol yemeyelim diye falan düşünemezler. Aptal gibi açık vererek oynamaya devam ederler, Fener de bunlara 4-5 tane daha atar. Gelin Fenerin 4-5 gol atarına bahis alalım" dedi. Ben de neden öyle düşündüğünü sordum. Sonuçta bir oyunda bir kişi eksik kalındığı zaman daha temkinli oynanması gerektiğini bilebilmek için Y Kromozomuna ihtiyacımız yok. Bunun üzerine "Yav ortak bunlar mal, mal. Akıl etmezler. İzle bak." dedi. Sonrasında masada kadınların futbol ile olan ilişkisi üzerine bir tartışma başladı. Masada oturanların genel düşüncesi kadınların futboldan anlamadıkları, bunun futbol ile geç tanışmaları ile alakası falan olmadığı ve genel olarak kadınların futbol konusunda yeteneksiz olduklarıydı. Maçı Fenerbahçe'nin 7-0 kazanmasının ardından Fenerbahçe kadın futbol takımının ne kadar iyi oynadığı ve 7 tane gol attığı değil, kadınların yeteneksiz oldukları ve futboldan anlamadıkları için Galatasaray kadın futbol takımının 7 tane gol yediği konuşuluyordu. Bu anlamda erkekler arasında yazısız bir anlaşma vardır. Konu kadın olduğu zaman erkekler

arasındaki diğer tüm farklılıklar ve anlaşmazlıklar rafa kaldırılır ve büyük öteki olan kadına karşı cephe alınır. Özellikle erkek sosyalleşmesinin merkezi olan kahvehane gibi homososyal ortamlar bu cinsiyetçiliği ve kadın düşmanlığını muhafaza eder, besler ve yeniden üretir.

Kahvehane sadece erkeklere özel ve erkeklere ait bir mekân olduğu için mevcut eşitsiz toplumsal cinsiyet yapılarını ve normlarını öğreten ve yeniden üreten bir mekân olarak karşımıza çıkar (Arık, 2009: 197). Adıyaman özelinde kahvehane çok genç yaşta gidilmeye başlanan bir mekândır ve bu mekânda erkekler erkekliği öğreniyorlar. Kahvehaneye giden bir erkek orada daha fazla erkek olmaya çalışıyor. Kahvehaneye gidenler oyun oynarlarken ellerini masaya sertçe vurarak güç gösterisinde bulunuyorlar. Kazanan taraf rakibine karı gibi mızmızlanma diyor, korkakça oynadığını düşündüğü zaman rakibine orospu oyunu mu oynuyoruz diye tepki gösteriyor veya annesi arayıp hesap sorduğunda annesine hesap veren kişi süt çocuğu oluyor. Dolayısıyla kahvehane erkeklere erkekçe bir yaşayış alanı sunuyor diyebiliriz. Böylelikle henüz 15 yaşındaki bir erkek kahvehanede anneye, sevgiliye, eşe hesap verilmemesi gerektiğini öğreniyor. Pembe bir şey giyip oraya gittiği zaman kendisiyle dalga geçiliyor ve böylece erkek adamın pembe giymemesi gerektiğini öğreniyor. Ya da masadan birisinin sevgilisi aradığında eğer kahvehanede telefonu açarsa veya açıp kısa bir şekilde kahvehanedeyim ve müsait değilim deyip kapatmazsa kılıbık muamelesi görüyor. Görüşme esnasında erkek adam kılıbık olmaz, öyle her şeyin hesabını vermez vs. diyen Mahir'e kılıbıktan ne anladığını sorduğumda bana şunları söyledi.

> "Geçen arkadaşlarla konuştuk, ileride kim kılıbık olur dedik. Mehmet direk çıktı ben karımı çok seviyorum dedi.[*] Bu kılıbıklıktır. Kadının her dediğini yapan kılıbıktır. Yarın evlensem karım kahveye gitme dese o gün boşarım o karıyı. Sana ne benim kahvemden. Benim özgürlüklerimi kısıtlayacaksa ben evlenmem. Beni destekleyecekse evlenirim. Kahvedeydik, Betül (sevgilisi) aradı iki kere. İkisinde de meşgule attım. Üçüncüyü aradı, açtım kahvedeyim oyun oynayacağım bir şey mi var dedim. Yok dedi. Kapattım. Bana böyle birisi lazım. Ben kılıbık erkeği sevmem. Yusuf geçenlerde şey dedi mesela bir gün evlendiğinizde kahveye gelmem derseniz derim ki ya karınız ya da ben. Birini seç. Yusuf'la arena'ya girerdik (moba oyun) karşımıza kadın bir oyuncu gelirdi. Yusuf direk karşıda karı var bu maçı kesin kazandık derdi. Devrimci adam devlet memuru olana kadar, feminist kadın da evlenene kadar feministtir. Kadınlar evlendikten sonra feminist olmuyor."

[*] Bahsettiği arkadaşı evli olmamasına rağmen şaka olsun diye ben karımı çok seviyorum demiş.

Mahir kahvehaneyi erkeklerin erkekçe yaşadığı bir mekân olarak görüyor ve bu nedenle erkekliğine zeval getirecek hareketlerde bulunmaktan kaçınıyor. Kahvehanedeyken sevgilisi arayınca telefonu açmıyor veya arkadaş ortamında konusu açıldığında "ileride karım kahveye gitme dese o gün boşarım o karıyı" gibi cümleler ile erkekliğini pekiştiriyor. Ayrıca Mahir örneği üzerinden tüm görüşmecileri genelleyerek söylemek gerekirse, görüşmeciler kız arkadaş edinmeyi veya ileride bir gün evlenmeyi kahvehaneye ve erkek arkadaş ortamlarına bir tehdit olarak kurguluyorlar. Onlara göre arkadaşlarının hayatlarına girecek olan kadınların her zaman arkadaşlarını kandırma, onu kendilerinden ve kahvehaneden alıkoyma tehlikesi bulunuyor. Bunları konuştuğumuz sırada yan masamızda oturan ve bize kulak misafiri olan ortalama 35 yaşlarındaki birisi yüksek bir sesle bize "gençler" diye seslendikten sonra "bakın ben bekarlık davasına ihanet etmenin bedelini bugün bu masada tek başıma otururak ödüyorum" dedi. Çünkü söylediğine göre evlendikten sonra karısı yüzünden eski arkadaşları ile arası açılmış, onlar ile eskisi gibi sıklıkla görüşememeye başlamış ve bu nedenle de yalnız kalmış. Erkekler aslında somut olarak kadın olan bireylere değil soyut olarak kadınlığa karşı bir duruş sergiliyorlar. Onların düşmanlığı soyut olan kadınlığa karşı. Bu nedenle ileride bir gün arkadaşlarından bir tanesinin hayatına girip onu arkadaşlarından koparacak bencil ve şeytanvari bir kadın hayal edip sonrasında o kadına karşı şimdiden kendi içlerinde savaş veriyorlar. İleride hayatlarını kısıtlayacak o soyut düşmana karşı daha bugünden birbirlerine sözler veriyorlar. Sürekli olarak kendi aralarında "ileride karım kahveye gitme dese onu boşarım" gibi cümleler ile bu kaygıyı savuşturuyorlar. Veya sanki ilerideki yapacaklarının bir teminatıymışcasına kahvehanede sevgilileri aradığında telefonu açmayarak ve mesajlarına cevap vermeyerek bu düşüncelerini destekliyorlar.

Şenol ve Korkmaz'a göre bireyler mekânlarda bedenleri ile var olurlar ve mekânlar, içerisinde bulunanların bedensel davranışlarını koşullandırır. Bedenler bir mekânda birbirlerine benzer davranışlar sergilerler. Bu durum da bir yerden sonra mekânı benzer davranışların ve pratiklerin sergilendiği bir yer haline getirir (Şenol ve Korkmaz, 2020: 8). Bu anlamda kahvehaneler de oraya giden insanların yaşayışlarını, düşünüşlerini ve davranışlarını koşullandırmakta ve erkekçe yaşamayı, erkekçe konuşmayı, erkekçe düşünmeyi, erkekçe davranmayı öğretmektedir. Kahvehanenin

kurallarından konuştuğumuz esnada kahvehanede ne yapılmaz, kahvehaneye ters olduğunu düşündüğünüz şeyler var mıdır diye sorduğum Hüseyin'in bana verdiği yanıt kahvehanenin eril erkekliği nasıl inşa ettiğini özetler niteliktedir.

> "Mesela saçını uzatıp kahvehaneye gelemezsin. Bu etek giymekle aynı şeye tekabül eder. Bir kere şöyle bir cümle var; saçı uzun olanın aklı kıt olur. Ben saçımı uzatmayı düşünüyordum kahveye falan gidiyoruz diye bana uzattırmadılar, yaram var. Şimdi bizim masamızda karı kız muhabbeti yapılmaz. Hoş değil. Yok şununla yattım, yok bununla takılıyorum falan konuşulmaz. Bu tür şeyler yanlış şeyler. Oturdun mesela sigara paketini cebinde tutamazsın. Kalkmadan önce masaya içtiğinden fazla para bırakırsın. Bir içtiysen iki bırakırsın. İki içtiysen dört bırakırsın. Yemek söyledin, yemek yiyeceksin. Tek başına yemek yiyemezsin, masadakilere de yemek söylemek zorundasın. Olmadı bölüşürsün. Masadaki arkadaşınla diyelim ki dışarıda bir sıkıntın oldu ama onunla kahvehanede dövüşemezsin. Oyun oynarken mesajlaşmazsın, telefonla konuştun diyelim o konuşmayı uzun tutamazsın. Şimdi kız arkadaşın arıyorsa masadan kalkmazsın, müsait değilim dersin, sonra ararsın. Ailen arıyorsa açarsın oyundayım dersin kapatırsın."

Görüldüğü gibi burada Hüseyin bir zamanlar saçını uzatmak istemiş ancak çevre baskısından dolayı uzatamamıştır. Çünkü kahvehane ona saç uzatmanın kadınsı bir şey olduğunu ve kadınların kahveye gelemediği gibi uzun saçlı erkeklerin de kahvehaneye gelemeyeceğini öğretmiştir. Bir zamanlar kendisinin müzdarip olduğu bir konuda şu an kendisi başkalarına baskı yapmaktadır. Çünkü kahvehane ortamı Hüseyin'in erkeklerin nasıl görünmesi ve nasıl davranması gerektiği hakkındaki düşüncelerini yapılandırmıştır. Ayrıca kahvehane ortamı Hüseyin'e yemeğini ve sigarasını paylaşmanın yanında annesi veya kız arkadaşı aradığında telefonu açmaması gerektiğini ve kimseye hesap vermemesi gerektiğini de öğretmiştir.

Toplumda bireylerin davranışlarını düzenleyen normlara gönüllü olarak uyulduğu zaman söz konusu normlar kendisini dayatıyormuş gibi görünmez. Ne zaman biz bu normlara uymamaya başlarsak o zaman aslında bu normların bize çeşitli şekillerde dayatıldığını fark ederiz. Yani söz konusu normlara uygun bir şekilde davrandığımız zaman üzerimizde bu normların ağırlığını ve bizde yarattığı tahribatı hissetmeyiz. Bu normlar bize ağırlıklarını onları terk etmeye başladığımız zaman hissettirirler. Bu anlamda yirmili yaşlarında saçlarını uzatmaya karar veren Necati bu deneyimlerini şu şekilde anlattı.

> "Ben saçımı uzatmaya karar vermiştim. Her neyse uzadı bayağı saçım. Tabi o ara üniversitedeyim. Sonra Adıyaman'a bir geldim herkes garip garip bakıyor. Abi kahveye girdim Mücahit abi bana baktı baktı sonra iç çekti, siktir geç en köşedeki masada otur gözüm seni görmesin dedi. Çay dağıtıyor mesela. Diyorum mücahit abi ben kola

> içeceğim. Kola yok bok iç diyor bana. Yav taç almaya gitmiştim. Arkadaşım arkamdan gelmiş adama diyor ki abi Allah'ın varsa buna taç satmazsın. Parası ne kadarsa ben iki katını veririm. Yani sırf saçım uzun diye çok fazla bu tarz şeylerle karşılaştım. Üniversitede Muay Thai'ye gidiyordum mesela. Dövüşçü lisansım bile vardı. Sonra bir gün hoca dedi ki pazartesi günü olan antrenmana saçını kes gel. Dedim hocam ben kesmeyeceğim. O zaman siktir git buradan dedi ve beni kurstan kovdu. O günden sonra ben de gitmedim bir daha spora. Yazık değil mi şimdi bana. Bir yerden sonra kestik tabi saçı. O zaman da herkes adama benzemişsin falan dedi."

Tıpkı Hüseyin gibi Necati de saçını uzatmaya karar vermiş ancak Hüseyin'den farklı olarak göreceği toplumsal baskıları dikkate almamış ve saçını uzatmış. Ancak saçını uzattıktan sonra yıllardır müdavimi olduğu kahvehaneye gittiğinde kahvehane sahibi ve arkadaşları onunla dalga geçmiş ve sürekli olarak yaptığı şeyin yanlış olduğu kendisine hatırlatılmış. Ayrıca Necati bir başka homososyal mekân olan dövüş kulübünden de geleneksel erkeklik kalıplarına uymadığı için kovulmuş. Tüm bu dışlanmaların tek sebebi Necati'nin saçını uzatması ve uzun saçın kadınlarla ilişkili bir şey olarak görülmesidir. Homososyal mekânlar bu anlamda bir sosyal kontrol mekanizması olarak karşımıza çıkarlar ve belirli davranış ve düşünüş şekillerini norm olarak insanlara dayatırlar. Homososyal mekânlar böylelikle mevcut ataerkil yapıyı muhafaza edip onu yeniden üretirler.

3.4.1. Erkek Olmanın Anlamı: Öyle Ekonomik Özgürlüktür, Rahatlıktır Falan Yalan Onu Karılar Da Yapıyor

Sancar'a göre feminist kuramcılar günümüze kadar cinsiyetler arası hiyerarşinin kadınların hayatında yarattığı olumsuzlukları ele aldılar ve bu olumsuzluklara karşı nasıl bir çözüm getirilebileceğini tartıştılar. Fakat erkek egemenliğinin erkekler açısından ne ifade ettiği, nasıl kurulduğu ve nasıl deneyimlendiği pek fazla incelenmemiştir diyebiliriz. Ancak kadınların ezilmişliği nasıl yaşadıklarını analiz etmek kadar erkeklerin eril iktidarlarını nasıl inşa ettiklerini ve sürdürdüklerini analiz etmek de önemlidir. Çünkü kadınların boyun eğdirilmişliğini anlamanın yolu erkeklerin tahakkümü nasıl kurduklarını anlayabilmekten geçmektedir (Sancar, 2016: 15). Bugüne kadar yapılan birçok araştırmada "erkek olmanın özcesi nedir?", "erkek gibi erkek ne anlam ifade etmektedir?" gibi sorular ile erkeklerin, erkek kimliklerinin içini nasıl doldurduklarının ve kendilerini bir erkek olarak nasıl kurduklarının cevabı bulunmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmalara baktığımızda katılımcılar erkek olmaklığı genellikle askerlik yapmak, evine, çoluk çocuğuna ve karısına bakmak, iş-

güç sahibi olmak gibi belirli bir yaştan sonraki deneyimleri üzerinden tanımlamışlardır. Bu noktada henüz askerlik yaşı gelmeyen, bekar, iş-güç sorumlulukları bulunmayan erkeklerin bu yaşlarına kadar kendi erkekliklerini nasıl kurduklarını anlamak önemlidir. Bu doğrultuda görüşme yaptığım erkeklerin erkek olmaktan ne anladıklarını ve bir erkek olarak bunun onlar için ne ifade ettiğini anlamaya çalıştım.

Mahir'e göre erkek olmak ekonomik özgürlük sahibi olmak ile ilgili bir şey. Bunun dışında erkek adam dışarıda rahatça gezebilmeli, eve geç gelebilmeli, kimseye hesap vermemeli ve kendi başına iş yapabilmeli. Mahir'e göre erkek kamusal alanın tek sahibi ve özel alan dediğimiz ev içi ise kadınlarla özdeşleşmiş bir alan.

> "Erkek deyince benim aklıma ilk olarak ekonomik özgürlük geliyor. Para kazanan erkektir muhabbetindeyim. Çünkü daha bugüne kadar kendi ayakları üstünde duran bir kadın görmedim. Kadınların kendi ayakları üzerinde durması daha yeni yeni gelişen bir şey zaten. Onun dışında dışarıda geziyorsan erkeksindir, eve geç geliyorsan erkeksindir, bir şeye karşı çıkabiliyorsan erkeksindir, kendi başına iş yapabiliyorsan erkeksindir. Mutfaktır, temizliktir, bulaşıktır bunlar kadınla ilgili işler. Ben iş kadını diye bir şeyin var olabileceğini üniversitede öğrendim."

Hüseyin de aynı şekilde erkek olmaklığı para kazanmak ve evine ekmek getirmek üzerinden tanımlıyor. Her ne kadar kadının ikinci plana atılmasının toplumsal ve kültürel bir şey olduğunu söylese de ona göre erkeğin işi evine bakmak iken kadının işi daha çok çocuklarını büyütmektir.

> "Erkek adam dediğin kimseye minnet etmeyen adamdır. Eve ekmek götürebilen adamdır. Namusunu koruyabilen kişidir. Bence erkek neyse kadın da odur. Ama kadın biraz daha toplumumuzda erkeklere göre aciz tutulmuştur. Erkekler daha serttir, daha çok içine dönüktür. Kadın daha duygusaldır. Erkek az düşünür, kadın çok düşünür. Çoğu erkek sonunu düşünmeden hareket eder, kadın daha detaylı düşünür. Aslında bakarsan kadınlar daha üstün ırk gibi geliyor. Ama güç demek çok farklı bir şey demek. Vücut gücünden bahsediyorum. Erkek eve para getirmekle sorumludur, kadın daha çok çocuklarını büyütmekle sorumludur."

Erkek olmanın alameti farikası ilk olarak kadın olmamaktır. Fırat'a göre erkek adam dediğin "bir şeyi bir kere söyler. Küpe takmaz. Saç uzatmaz. Kakara kikiri fazla gülmez. Erkek adam dediğinin bir ağırlığı olacak. Metroseksüeller gibi olmaz. Öyle çok bakımlı olmaz."

Erkek olan, iyi olan, doğru olan şeyler kadın ve kadınsı olmamak zorundadır. Sosyal hayatın her alanında kadınların yaptıkları işler küçümsenir, önemsiz olarak görülür ve normalde halk arasında itibarlı olan bir alana kadınların girişi başladıktan

sonra o alan birdenbire itibarsızlaşır. Bu anlamda Yunus'un erkek adam olmak hakkında söyledikleri önemlidir.

> "Erkek adam dediğin kendine yakışanı yapar. Bir karakter ortaya koyar. Erkek adam için fedakarlık önemli. Erkekliği para üzerinden tanımlamayı doğru bulmuyorum. Parası olan erkektir demem. Çünkü zaten artık günümüzde kadınlar da çok rahat memur olabiliyor, para kazanabiliyor. Bir erkek evine ekmek getiremediği zaman gidip kendisini asabiliyor. Çocuk babasına açım dediği zaman baba gidip kendisini asabiliyor. Tek sorumluyu kendisi hissediyor. Ekonomik şartları, siyasi şartları, ülke şartlarını hiçbir şekilde değerlendirmediği için diyor ki ben erkeğim çocuğuma nasıl bakamam, çocuğum nasıl gelir bana açım der deyip kendisini asıyor."

Yunus'a göre erkeklere para kazanması gereken bir varlık olarak bakılması erkeklerin psikolojisini olumsuz yönde etkiliyor. Ona göre erkekliğin parası olmak, para kazanmak ile özdeşleştirilmemesi gerekiyor. Böyle düşünmesinin bir sebebi de kendisinin de belirttiği gibi günümüzde artık kadınların da para kazanabiliyor olmasıdır. Dolayısıyla para kazanmak artık eskisi kadar itibarlı bir şey değildir. Hamza da tıpkı Hüseyin ve Fırat gibi erkek olmayı kadınlığın zıddı olarak kurguluyor. Hamza'ya göre "kadınlar nazik yaratıklardır. Onlar her şeye kırılırlar, üzülürler, ağlarlar, zırlarlar. Güç olarak da yeterli değillerdir. Allah onlar öyle yaratmış. Kadınları bizim korumamız gerekir." Bunlara ek olarak "kadınlar erkeklere göre daha dik duruşludur. Erkekler nefsine çok hakim olamazlar ama kadınlar bir akıllarıyla dokuz nefislerine hakim olabilirler. Ancak erkekler dokuz akıllarıyla bir nefislerini kontrol edemezler." Her ne kadar bunu direkt belirtmese de onun için erkek olmak kadın olmanın zıddıdır ve kadınlığın ötesindedir. Hamza da para kazanmayı ve ekonomik özgürlüğü erkek olmak ile özdeşleştirmiyor. Çünkü tıpkı Yunus'un söylediği gibi Hamza da artık parayı kadınların da kazanabildiğini söylüyor. Bu nedenle para kazanmak artık eskisi kadar değerli bir şey değil. Bu anlamda Hamza'ya erkek adamın onun için ne anlama geldiğini sorduğumda bana şunları söyledi.

> "Karakter. Azimli çalışma. Efendilik. Erkek adamın bir duruşu olacak baba. Öyle ne bileyim ağzını gere gere konuşmayacak. Biraz delikanlı olacak. Birine benim adam diyebilmem için onun yavşakça hareketleri olmayacak. İki kız görünce götü başı oynamayacak. İçinde kendiyle kavga etmesini bilecek. Kendini tutmasını bilecek. Öyle ekonomik özgürlüktür, rahatlıktır falan yalan. Onu karılar da yapıyor."

Kadir ise Hamza ve Yunus'un aksine erkek deyince aklına "para kazanması gereken bir varlık" geldiğini söyledi. Ona göre birisine erkek adam diyebilmemiz için onun para kazanabiliyor olması gerekmekte.

> "Erkek adam dediğin karakterli olmalı, vizyonlu olmalı. Tek bir duruşu olmalı. İnsanlar tarafından saygı ve güven görmeli. Erkeksen diyeceksin erkeğim. Yalancıysan mesela yalancı olduğunu belli edeceksin. Erkek deyince aklıma sorumluluk geliyor. Para kazanması gereken bir varlık geliyor. Kadın çalışmasa da olur. Erkek parası yiyecek sonuçta. Erkeklik bana sorumluluk gibi geliyor. Ben anama yüzük almıştım. Kaysıya çalışmaya gitmiştim Malatya'ya. 650 lira kazanmıştım. Adıyaman'a geldim gittim 600 liraya anneme yüzük aldım verdim. O zaman kendimi erkek gibi hissettim. Dedim yapabiliyorum. Sen sorar sormaz aklıma ilk bu geldi."

Kadir'in para kazanmayı erkeklerle özdeşleştirmesinin en önemli sebebi ise kadınların çalışmaması gerektiğini düşünmesi. Ona göre kadınlar evlendikten sonra çalışmamalı, oturup çocuklarına bakmalı. Buna ek olarak evlilikte daima erkeğin sözü geçmeli. Kadınlar fikirlerini belirtebilirler ancak son söz erkektedir. Eğer erkek yanlış kararlar veriyorsa bunun sorumlusu da kadındır. Çünkü kadın onca erkek varken gidip kendisine salak bir erkek bulmuştur ve bu nedenle de o erkeğin mantıksız kararlarına katlanmak zorundadır. Ayrıca kadınlar bencil oldukları için hep kendilerini düşünürler ancak erkeklerde bencillik yoktur ve bu nedenle erkekler sürekli olarak karısını ve çocuğunu düşünürler. Dolayısıyla evlilik içerisinde tüm kararları erkeklerin vermesi gerekmektedir. Bu anlamda Kadir kadınlar ile erkekler arasında olduğunu düşündüğü farklardan bahsederken şunları söyledi:

> "Dayı erkek ben güçlüyüm diyor, kadınlar da ben erkek kadar güçlüyüm diyor. Bu kadınların en büyük yanlışıdır. Bunlar erkeklerle aynı olmaya çalışıyor. Yav eşit değiliz ha bunu bir kabullen. Misal bir evlilikte erkek de kadın da görmüş geçirmiş, sosyalleşmiş kişiler olunca bu kavga sebebi oluyor. Erkek diyor bu böyle olacak. Kadın diyor yok şöyle olacak. Erkek diyor ben daha baskınım benim dediğim olmak zorunda ama kadın diyor yok biz eşitiz. Tamam eşitsin, senin de bir fikrin olacak ama yani bence erkeğin sözü dinlenmeli. Kadın konuşsun. Fikrini beyan etsin. Ben demiyorum ki konuşmasın. Zaten konuştukları mantıklı gelirse erkek zaten onun dediğini yapar. Ama erkek salaksa da o senin sıkıntın karı. Gidip salak erkek bulmayacaktın. O da senin suçun. Evlilikte kadın anne olunca konu çok değişiyor ama. Çocuk doğunca erkek sadece sorumluluk almaya bürünüyor, erkek ikisine de bakacak ama kadın sadece çocuğuna bakıyor. Kadın demiyor ki ben para kazanayım falan filan. Bazıları şey diyor, erkek de kadın da çalışsın. Çocuğa da beraber baksın. Abi öyle bir şey yok. Yüz kadına sorsan doksan beşi diyecek ki ben paramı biriktiriyorum ama yüz erkeğe sorsan yüzü de diyecek ki ben bütün parayı eve bırakıyorum. Ama güya kadın da çalışıyor ha. Yav sizin zihniyetinizde yok ha. Erkek kendisini düşünmez hep karısını çocuğunu düşünür ama kadın öyle değil. Erkek kısmında bencillik yok. Ama kadınlar da çocukları olunca cefakar oluyor."

Yunus ise erkeklerden farklı olarak kadınların şeytan olduğunu belirtti. Ona göre kadınların birtakım şeytani emelleri oluyor ve o emellerine ulaşmak için her yolu deniyorlar ve bir şekilde istedikleri şeyi elde ediyorlar.

> "Benim çevremde gördüğüm kadarıyla kadınlar şeytandır. Gerçekten yani. Çünkü biriyle olmak istediği zaman ya da biriyle evlenmek istedikleri zaman şeytanlıkla elde ediyorlar. Bunu görüyorum. Paraya doğru yöneldiklerini görüyorum."

Fırat'a göre de kadınlar ile erkekler arasında yaradılıştan gelen birtakım farklılıklar var. Kadınların doğası onların tutarsız olmasına, çok çabuk duygusal değişimlere girmelerine ve bu nedenle bir anlarının bir anlarını tutmamasına sebep oluyor. Ayrıca Fırat'a göre kadınlar kendilerinden başkasını düşünmüyorlar ve erkeklerden daha benciller. Ona göre kadınların en büyük sıkıntısı bencillikleri ve duygusal anlamda ikilikler yaşamalarıdır.

> "Kadınların şöyle bir sıkıntısı var bence. Abi çok çabuk duygusal bir değişime giriyorlar ya. Bazen çok psikopat olup bazen de çok sakin olabiliyorlar. Bir anı bir anını tutmuyor dedikleri var ya bu kadınlar için yaratılmış bir cümle. Kadınların çok çabuk duygusal değişimleri oluyor. Ondan sonra kadınlar her zaman bencidir. Benim istediğim olsuncudur. Ben üç tane kız kardeşle büyüdüm. Annemle birlikte dört kız var evde. Kendi aralarında çok iyi anlaşırlar ama konu bana gelince sürekli benim istediğim olsun derler. Genel olarak kızlar böyle.

Aynı şekilde Emre'ye göre de erkekler ile kadınlar arasında hayatın her alanında denk olmalarını imkansız kılan farklılıklar vardır. Emre bu farklılıkları kadınların ve erkeklerin biyolojik doğalarına indirgemiyor ancak avcı-toplayıcıdan beri kadınlar ile erkeklerin yaşamlarının farklı uğraşlar etrafında şekillenmesi sebebiyle bugün kadınlar ile erkekler arasında artık doğal diyebileceğimiz farklılıkların ortaya çıktığını düşünüyor. Bu durum da kadın ile erkeğin denk olmasını imkansızlaştırıyor ve cinslere çeşitli alanlarda yatkınlıklar sağlıyor. Emre'ye göre erkekler çocuk bakıcılığı yapamazlarken aynı şekilde kadınlar da inşaatta amele olarak çalışamazlar.

> "Erkekle kadın hayatın her alanında farklılar. En basitinden baba duygusu ile anne duygusu birbirinden farklıdır. Yeterli olma konusunda farklılar. Bu yeterlilik kas gücü, insan anatomisiyle alakalı olabilir. Bu yeterlilik araba kullanmak gibi el göz koordinasyonuyla ilgili olabilir. Yemek hazırlama, şu bu ile ilgili olabilir. Çünkü bunlar yüzyıllardır avcı-toplayıcıdan beri olan şeyler. Erkek dışarıda avlanır kadın mağaraya resim çizer, yemek yapar. Şunu söylemiyorum. Erkek ile kadın tabi ki de benim gözümde eşittir. Ama elbette hayatın her alanında kadınla erkek arasında denk sayılmayacak farklar vardır. Erkekler amele olur inşaatta, kadın amele olamaz. Eşitse gitsin olsun. Ben buradayım. Fotoğraf atsın. Kadın gider çocuk bakıcılığı yapar, erkek yapamaz. Erkeğin içinde o sabır, o ufak olana sevgi o kadar yok. Tabi erkekte de vardır ama kadın gibi kendini ona veremez. Baba da çocuğunu sever ama annenin nasıl ki çocuğuna daha bir içgüdüsel koruması varsa bu konuda da öyle. Örneğin kadın futbolu erkek futbolu meselesi. Şu an var mesela. Kadın futbolu, kadınlar ligi, kadın dünya kupası falan şudur budur. Bizde de var hatta. Aç maçlarını izle kadınların oynadığı futbola bak, erkeklerin oynadığı futbola bak. Bak ben burada üstünlük vardır demiyorum. Kadınlar da 300 sene futbol oynasın onlar da erkekler kadar oynar. Ama günümüz dünyasında kadınların oynadığı futbol ortada. Kadınların da üstün olduğu

alanlar vardır. (düşünüyor) Aklıma gelmiyor şu an. (gülüyor) Çok cinsiyetçi durdu ama elbet kadınların da önde olduğu şeyler vardır."

Görüşmecilerin kadınlar ile erkekler arasında var olduğunu iddia ettikleri farkları doğa, yaradılış veya fıtrat gibi sabitelere dayandırıp buradan doğru cinsiyetçi ve mizojinik çıkarımlar yapmaları tutarlıdır. Çünkü toplumsal eşitsizliklerden ve kültürden kaynaklanan farklılıkların toplumsal hayatta büyük bir eşitsizliğe tekabül ediyor oluşu erkekler için görünmez bir durumdur. Erkekler egemen konumda oldukları için var olan eşitsizlikleri doğa ve fıtrat benzeri sabitelere dayandırarak rasyonelleştirirler ve böylece var olan eşitsizliklerde kendilerinin bir payı olmadığını düşünürler. Connell'a göre kadınlar ile erkekler arasında doğuştan gelen biyolojik farklılıklar olduğu hipotezi bazı yönlerden tutarlıdır. Ancak bu hipoteze dayanarak bu farklılıkların tüm toplumsal kurumların oluşumunun temeli olduğunu iddia etmek hatalı olacaktır. Yani söz konusu farklılıklar eşitsiz toplumsal kurumların varlığının nedeni değildir. Toplumsal kurumları yaratan tür özellikleri denilen ve insanı diğer türlerden ayıran dil, zekâ, hayal gücü, alet yapma gibi benzerliklerdir ve bunlar kadınlarda da erkeklerde de doğuştan olan özelliklerdir (Connell, 2019b: 117). Bu konuda Gayle Rubin ise kadınlar ile erkekler arsındaki biyolojik farklılıkların gece ile gündüz veya siyah ile beyaz arasındaki karşıtlık gibi okunmaması gerektiğini söyler. Ona göre kadın ile erkek birbirlerine doğada başka şeylere yakın olduğundan çok daha yakındır ve bu anlamda toplumsal cinsiyet kimliği doğal farklılıkların bir dışavurumu değil, aslında benzerliklerin bastırılmasıdır (Akt. Connell, 2019b: 127). Ayrıca toplumsal pratiklerin ve ilişkilerin doğal olarak yorumlanması bu ilişkilerin tarihselliklerinin bastırılmasına neden olur. Bu durum da insan pratiğinin toplumu yeniden yaratma ve onu dönüştürebilme kabiliyetinin üzerinin örtülmesi anlamına gelir (Connell, 2019b: 350).

3.4.2. Erkekliğin Şiddet İle İnşası

Sancar'a göre eril şiddet çeşitli hiyerarşik konumlarca yapılandırılmış, en güçlünün kazanacağı şekilde örgütlenmiş toplumsal ve siyasal bir ilişki biçimidir. Bu şiddet büyük bir çoğunlukla erkekler tarafından uygulanır (Sancar, 2016: 216). Erkekler küçük yaşlarından itibaren şiddete eğilimli olarak yetiştirilirler. Erkeğin doğasına içkin bir şiddete meyillilik yoktur ancak ataerkil bir toplumda erkekler eril

şiddete eğilimlidirler ve şiddetin ataerkil iktidarın devamlılığında önemli bir payı vardır. Örneğin erkekler ailenin düzeninden kendilerini sorumlu tuttukları için doğru bildikleri düzeni sağlama amacıyla aile fertlerine fiziksel, ekonomik, sembolik ve duygusal şiddet uygulama hakkını kendilerinde görürler (Sancar, 2016: 127). Erkeklerin küçük yaşlardan itibaren şiddet ile iç içe olmaları, birbirlerini kemer ile dövdükleri veya koşarak birbirlerini tekmeledikleri oyunlar ile büyümeleri şiddet fenomenini erkekliğin inşasında önemli bir yere koymaktadır. Şiddet erkeklerin kendi erkekliklerini kurmalarında önemli bir yere sahiptir. Bu anlamda kendinizi ilk ne zaman bir erkek olarak hissettiniz diye sorduğum Fırat'ın verdiği yanıt şiddet ile erkeklik arasındaki dolaysız ilişkiye iyi bir örnektir.

> "Ben ilkokul birden altıya kadar sürekli top oynadım. Sakin bir tiptim. Kimseye karışmazdım. O zaman da güçlüydüm, herkes bilirdi beni ama kimseye karışmazdım. Bir gün Ramazan ayı, oruç tutmamışım. Bir tanesi geldi bana kafir dedi. Ben öyle bir ağladım. Ben sinirden ağlıyorum ha. Abi sen bana nasıl onu dersin. Ondan sonra biraz zaman geçti. Ondan bir ay sonra bu çocuk geldi bana karıştı. Ben git dedim bak bana karışma. O zamana kadar hayatımda kimseye bir tane bile vurmamıştım. Ben bunu kaldırdım yere vurdum. İki defa. Çocuk ayaklarını hissetmedi. Sonra ambulansla şeye götürdüler, hastaneye. Onu vurduktan sonra dedim ki ulan ben güçlüymüşüm. Ve erkekmişim. İlk o zaman erkek olduğumu hissettim. Annem bana hep küçükken babamın köydeki herkesi dövdüğü hikayelerini anlatıyordu. Ben de öyle heyecanla dinliyordum. Diyordum acaba ben de mi öyle olacağım. İşte ondan sonra çocuğu kaldırıp yere vurduktan sonra dedim tamam. Ben olmuşum. İlk orada hissettim. Öyle işte vura vura kıra kıra gücümü gördüler. Sonra kavgalara gittik. Dedik tamam erkek biziz."

Burada görüşmeci güçlü olmak, kavga etmek ve birisini dövmek ile erkek olmak arasında bir bağ kurmuştur. Küçük yaşlarından itibaren babasının birilerini dövmesinin ve ne kadar güçlü olduğunun hikayeleri ile büyümüş ve hamuru adeta şiddet ile yoğurulmuştur. Dolayısıyla küçük yaşlarında karşılaştığı bir sorunu çözmek için şiddete başvurmuş ve bunu yaptıktan sonra erkek olduğunu hissetmiş. Çünkü babası gibi o da artık birilerini dövebiliyor.

Şiddet hakkında konuştuğumuz sırada lise yıllarında okulun pansiyonunda kalan Necati yurttaki arkadaşlarıyla oynadığı oyunlardan bahsetti. Necati'nin anlattıkları şiddet ve erkeklik inşası arasındaki ilişkiyi anlamak açısından önemlidir.

> "Dayı o zamanlar lisedeyiz, yurtta falan kalıyoruz. Özellikle ilk zamanlar herkes yabancı, herkes farklı bir yerden gelmiş falan birbirimizi tartıyoruz bazı konularda. Akşamları kendine güvenenler toplanıyordu, 8-10 kişi halka oluşturuyorduk. Herkes sağındakine tokat atıyordu. Soldakinin sana vurduğunun hıncını sen sağındakinden çıkarıyorsun. Ta ki millet pes edip çıkana kadar devam ediyor. Sona kalan da şampiyon

> oluyor işte. Şimdiki akılla yapmazsın böyle bir şey ama o zamanlar yapıyorduk. Bir arkadaş Maraşlı bir arkadaşa o kadar sert vurdu ki çocuk yere düştü, kulağım duymuyor diye bağırmaya başladı. Acile götürdük falan doktor bu çocuğa ne oldu, geçici işitme kaybı yaşamış dedi. Nerden baksan akıl işi değil. Bazen de iki kişi karşılıklı duruyordu, ellerini yumruk yapıyordu. Sırayla birbirlerinin yumruğuna yumruk ile vuruyorlardı. Biri pes edince oyun bitiyordu. Valla lise yıllarında yurtta herkesin elini kan toplamıştı. Derimiz çatlıyordu yumruk atmaktan, yumruk yemekten."

Burada anlatılanlar erkeklerin kendi aralarındaki rekabetlerine ve kendini güç yönünden ispatlama çabalarına bir örnektir. Erkekler birbirleri ile rekabet ederek, birbirlerine güç gösterilerinde bulunarak erkekliği güç ve şiddet üzerinden öğreniyorlar. En güçlü olan, oyunda en dayanıklı olan erkek yurdunun homososyal ortamında kendisine erkeklik/iktidar devşiriyor. Bu ilişki sonrasında halısahada maç kazanmaya, kahvede oyun kazanıp elini masaya sertçe vurmaya doğru evriliyor. Oynanan oyunlar veya yapılan ritüeller değişiyor ancak ana fikir aynı kalıyor. Erkekler birbirleri ile rekabet ederek ve birbirlerine üstünlük kurarak kendilerine iktidar devşiriyorlar ve bu yolla erkekliği öğreniyorlar.

Hegemonik erkekliğin bir ideal olduğunu söylemiştik. Erkeklerin büyük bir çoğunluğu bu ideale ulaşamazlar ancak tüm hayatları bu ideale ulaşma çabası içerisinde geçer. Ataerkinin erkekler üzerindeki olumsuz etkileri de burada başlar. Erkekler söz konusu ideale ulaşmak için duygularından vazgeçerler, tehlikeli işlere atılırlar, şiddet uygularlar ve durup da biz bunu neden yapıyoruz diye düşünmezler. Çelik bu erkek olma sürecinin çok küçük yaşlarda başladığını söyler (Çelik, 2016: 2). Oğlan çocuklarına sürekli duygusal olmamaları gerektiği, güçlü olmaları ve bir erkek gibi davranmaları gerektiği telkin edilir. Böylece oğlan çocuğu büyüdüğünde bir erkek olabilecektir. Erkek olmanın avantaj ve dezavantajlarından konuştuğumuz sırada Necati'nin erkek olmanın zorluklarından bahsederken anlattığı küçüklük anısı bu anlamda ilgi çekicidir.

> "Küçükken mahallede top oynuyorduk ve nasıl olduğunu hatırlamadığım bir şekilde yere düştüm ve kafamı asfalta çarptım. Kafam kırılmıştı. Babam ve amcam beni hastahaneye götürdüler ve doktor kafama dikiş atılması gerektiğini söyledi. Bana daha önce hiç dikiş atılmamıştı ve bu nedenle de çok korkuyordum. Hemşire dikiş atmadan önce babam bana hemşirenin kız olduğunu, eğer dikiş atarken ağlarsam hemşirenin benimle dalga geçeceğini söyledi. Bir erkek bir kızın önünde ağlamamalıydı. Hemşire kafamı dikerken çok fazla canım yandı ve ağlamak istedim ancak babamın söyledikleri yüzünden kendimi sıktım ve ağlamadım. Köye döndüğümüzde babam ve amcam köy odasında herkese benim nasıl cesurca davrandığımı ve hemşirenin yanında ağlamadığımı anlatıp övünüyorlardı. Dedim demek ki erkekler ağlayamazlar."

Burada olan şey ataerkil iktidarın erkekler üzerindeki olumsuz etkilerine güzel bir örnektir. Kafası kırılan çocuğun erkekliğe dair herhangi bir bilinci olmasa da babasının yönlendirmesiyle erkeklerin ağlamaması gerektiğini öğrenmiştir ve neden diye düşünmemiştir. Korkmak, kucaklanmak istemek, sevilmek, öpülmek istemek vs. gibi kız çocukları ile özdeşleştirilen ihtiyaçlar ve istekler erkek çocuklarından beklenen güçlü olma ve kontrollü olma imajına ters düşer (Goldberg, 2018: 135). Ancak erkek çocuklarının da tıpkı kız çocukları gibi bunlara ihtiyacı vardır. Bu tür ihtiyaçlardan yoksun kalmak erkek çocuklarının ilerideki duygusuz, sert ve maço tavırlarının bir sebebi olarak okunmalıdır. Bu anlamda Gazi küçükken duygusal bir çocuk olduğunu ve duygusal bir erkek çocuğu olduğu için aile içerisinde büyük sıkıntılar çektiğini söylemiştir.

> "Erkek sorumluluk sahibidir. Erkek dik durmalı. Erkek güçlü olmalı. Erkek ağlamamalı. Bunlar da toplumun dayattığı baskılayıcı düşünceler. Bunlardan dolayı çok fazla erkeğin de psikolojik sorunlar yaşadığını düşünüyorum. Erkek olduğun zaman küçük yaşlarda yaşadığın ve sonraki yaşlarına etki eden birçok travmatik olay yaşayabiliyorsun. Herkeste oluyor bu. Ben duygusal bir çocuktum. Küçük yaşlarda mesela aile içerisinde mesela düşerdim bir yerim kanardı, bir şey olurdu, atıyorum toplumun içinde birisi sana bağırırdı rencide ederdi ne bileyim bir şey olurdu sana ortam içinde bağırırlardı. Mesela bunlar başıma geldiğinde rencide olur ağlardım. Arkasından bana bu nasıl erkek, böyle erkek mi olur falan derlerdi. Ben erkekliği bu tür şeylerle bağdaştırmıyorum ama beni psikolojik olarak etkilerdi."

3.5. Erkeklerin Çelişkisi: Feminizm, Faşistliğin Farklı Bir Versiyonu Gibi

Erkeklik, heteroseksüellik ve beyazlık gibi korunaklı kimliklere sahip olanlar toplum içerisinde çeşitli ayrıcalıklara sahiptirler. Söz konusu korunaklı kimlikler eşitsiz bir şekilde sahip oldukları ayrıcalıkları çoğu kez kendi doğal hakları olarak görme eğilimindedirler ve bu nedenle de eşitlik yönünde atılan her adımı kendilerine yapılan bir haksızlık olarak değerlendirirler. Eşitsizliğin norm olduğu bir yerde eşitlik adına atılan her adım egemen konumda olan için bir eşitsizlik olarak algılanır. Bu anlamda erkekler de var olan üstünlüklerini normal gördükleri için eşitlik yönüne doğru atılan adımlar onlarda hakları gasp ediliyormuş hissi uyandırır ve dolayısıyla buna tepki gösterirler. Bu doğrultuda feminizm hakkında ne düşündüğünü sorduğum Gazi kadınların hak arayışını ve eşitlik mücadelesini erkeklere yapılan büyük bir haksızlık olarak görmekteydi.

> "Feminizmi desteklemiyorum. Saçma olduğunu düşünüyorum. Faşistliğin farklı bir versiyonu gibi. Her ne kadar bir ırkı diğer ırklara göre üstün tutmak faşistlik ise ben feminizmin de bir faşistlik olduğunu düşünüyorum. Çünkü kadınları erkeklerden daha çok üstün kılmaya çalışan bir yapı feminizm. Kadının haklarını aramaktan öteye gidiyor. Bir erkek bir suç işlediği zaman bunu tüm erkeklere faturaladıklarını görüyorum. İçerisini bilemem ama dışarıdan gördüğüm kadarıyla feminizmin çok da kadın haklarına bir faydası olacağını düşünmüyorum. Her ne kadar kadınların ezilmemesi gerektiğini savunuyorlarsa bununla yetinmediklerini, kadınları daha üst bir yere koymaya çalıştıklarını düşünüyorum. Eşitlikten fazlasını istiyorlar. Eşitliğe amenna. Ama erkek düşmanı olmak faşistlik bana göre."

Erkeklerin büyük bir çoğunluğu kendi üstün konumlarının farkında olmadıkları için feminist seslere kulaklarını tıkamanın ötesinde feminizme karşı büyük bir düşmanlık besliyorlar. Feminizme karşı duydukları korkuyu perdelemek adına feminist kadınları ve erkekleri aşağılama yoluna gidiyorlar. Feminizm onları korkutuyor, çünkü doğal olduğunu düşündükleri ayrıcalıklı konumlarını tehdit ediyor. Erkeklerin feminizme karşı duydukları rahatsızlık ve korku feminizmin erkek iktidarına ve cinsiyetçiliğe meydan okumasından kaynaklanıyor. Her ne kadar bazı erkekler cinsiyet eşitliği ideailine inandıklarını söyleseler de feminizmden ürkmekteler (Flood, 2015: 15).

> "Feminizm evlenememiş ve güzel olmayan kadınların ya da sevilememiş kadınların kendilerini avuttukları bir şeydir. Fikir veya düşünce sistemi diyemiyorum çünkü bunu düşünme kabiliyeti olan bir insan desteklemez zaten. Şeydir o yüzden. Ha buna katılan bazı erkekler de var. Onlar genelde karı kız düşürmek için takılan tipler."

Görüşme yaptığım erkeklerin çoğu aslında Türkiye toplumunda ve dünyada kadınların erkek egemenliğinden müzdarip olduklarını ve çoğu alanda kadınların ezildiğini biliyor, bunu kabul ediyor ve eşitlik konusunda bazı adımlar atılması gerektiğini düşünüyorlar. Yukarıda feminizmi bir çeşit faşizm olarak nitelendiren Gazi'ye kadın erkek eşitliği hakkında ne düşünüyorsunuz diye sorduğumda aldığım yanıt oldukça eşitlikçi bir söylemdi.

> "Eşit değil. Bana göre eşit olmalı. Her konuda eşit olamazlar tabi bazı biyolojik şeyler var. Tamamen kadın erkek eşitliğini getirebildiğini düşünsen, kadının yaptığı işleri erkekler, erkeklerin yaptığı işleri kadınlar yapsın desen bunun içinden çıkamazsın. Mesela ağır bir işi kadınlar yapamaz. Hani biz eşitiz kalk sen de inşaatta çalış diyemeyiz. Kadının fiziksel yapısı buna izin vermez. Bu konuda eşit değil. Ama hak ve hukuk konusunda tamamen eşit olmalılar."

Erkeklerin toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki tutumlarının eşitlikçi olması yeterli değildir. Tutumlar tek başına yeterli bir gösterge değildir. Erkeklerin güncel pratikleri, diğer insanlarla ilişkileri ve toplumsal ilişkileri de en az tutumlar kadar

önemlidir (Flood, 2015: 13). Görüşme yaptığım erkeklerde bu anlamda büyük bir çelişki olduğunu gördüm. Görüşmeciler aslında dilde eşitliği ve adaleti savunduklarını iddia ederlerken davranışlarında ve söylemlerinde bunun tam tersi bir tavır takınıyorlardı. Aynı şekilde Mahir ile yaptığım mülakatta da oldukça çelişkili yanıtlar aldım. Mahir'e kadınların erkekler tarafından ezilip ezilmediği hakkında ne düşündüğünü sorduğumda "Tabi canım, kadınları arka plana atıyorlar, eziyorlar. Bu bildiğin şiddet." dedi. Ardından peki sence bu konuda ne yapmalıyız diye sorduğumda yine eşitlikçi bir yanıt aldım.

> "Bu meseleye devletin bir çözüm bulması gerekiyor. İstanbul Sözleşmesi vs. kaldırılmamalıydı. Devletin bunu desteklemesi lazım. Kadının şiddet gösteren kocadan kurtulabilmesi için bir kere ki ekonomik özgürlüğü olacak, e bunu da devlet sağlayacak ki o adama kadının bir eyvallahı olmasın. İkinci de toplum. Ben kocamdan ayrılırsam bana kötü gözle bakarlar mı diyorlar. Sırf çevresi yüzünden kocasından ayrılamayanlar var."

Ancak aynı görüşmeciye erkekler ve erkeklik hakkında ne düşündüğünü ve erkek deyince aklına ne geldiğini sorduğumda yukarıda şiddetten yakınan, devletin şiddet meselesine bir çözüm bulması gerektiğini söyleyen kişi bu kez erkek olmaklığı silahla ilişkilendirdi. "Erkek deyince aklıma silah gelir. Ben silah eşittir erkek diyorum. Neden bilmiyorum ama böyle kodlamışım."

Feminizm gerek siyasal söylemler, devletin tutumu ve gerekse medya tarafından her zaman aykırı, aşırı, ahlaksız ve erkek düşmanı olarak sunulmaktadır. Dolayısıyla feminizm hakkında hiçbir şey bilmeyen birisi dahi feminizme ve feministlere yönelik olumsuz düşüncelere sahiptir. Fırat'a kadınların erkek egemenliğinden müzdarip olup olmadığını ve kadın hareketi hakkında ne düşündüğünü sorduğumda kadınların toplumda ezildiklerini, erkek egemenliğinden müzdarip olduklarını ve genel olarak kadın hareketini desteklediğini söyledi. Ayrıca kadınların haklarını aramaları gerektiğini ve bir erkek olarak kendisinin de buna katkıda bulunması gerektiğini belirtti. Ancak aynı kişiye peki feminizm hakkında ne düşünüyorsun diye sorduğumda önceki cümleleri ile oldukça çelişen bir yanıt aldım.

> "Feminizmi desteklemiyorum. Çünkü o da benci bir yaklaşım. Sürekli kadına yönelik. Mesela bir kadın bir erkekten para çalsa feminist bir kişi abi kadının ihtiyacı varmış ki yapmış der. Yine kadını savunur. Abi saygı duymak gerekiyor. Tüm kadınlara saygı duymak gerekiyor. Ama bazı kadınlar bunu suistimal ediyor."

Hamza ise feminizmin ne olduğunu bilmediğini söyledi. Ona göre eğer feminizm "kadınların kadınlara destek olması, birbirlerine arka çıkması" ise güzel bir şeydir. Ancak feminizm "kadınlar kadındır, erkekler umurumuzda değildir" gibi bir düşünceye tekabül ediyorsa bu "insani bir düşünce değil, bu faşizm." Kadir ise feministlerin çoğu şeyi abarttığını düşünüyor. Ona göre feministler iki kısma ayrılıyor. Bir kısım kendi haklarını ararken diğer kısım ise erkek düşmanı.

> "Dayı onlar biraz abartıyorlar. Haksızlar demiyorum ama erkek düşmanı olmak da ayrıdır. Ama bazı erkeklere bakıyorum ben de feminist olurdum yani kadın olsam. Başka çaresi yok çünkü. Bu genellikle korku yüzünden. Cinayettir, gasptır, tecavüzdür falan. Ben hiçbir kadının gasp yaptığını, tecavüz ettiğini görmedim. Kadınlar da doğal olarak korkuyorlar, kendi içlerinde topluluk oluşturuyorlar. Ama bunlarda iki kısım var. Öbür kısım tüm erkeklerin düşmanı. Onlar saçmalıyor."

Ancak Kadir her ne kadar kadınların eril şiddete maruz kaldıklarını, gaspa ve tecavüze uğradıklarını, sokakta rahat dolaşamadıklarını söylese de Türkiye'de kadınların ezildiğini düşünmüyor. Hatta Kadir'e göre kadınlar günümüzde erkeklerden daha avantajlı konumdalar. Ona Türkiye'de kadınların ezildiğini düşünüyor musun diye sorduğumda şöyle bir yanıt aldım:

> "Yok dayı düşünmüyorum. Yav kadın olarak doğmanın bir kere şöyle bir avantajı var. Çocuğunu sen büyütüyorsun. O çocuğu nasıl büyütürsen o da çocuğunu öyle büyütür. Nesli sen yetiştiriyorsun yani. Her ne kadar çocukta babanın damarı olsa da asıl etki eden annedir. Bu yandan kadın avantajlı. Yav eskiye nazaran şu an çok iyiler. Yalan yok. Kimse hak yemesin. Son zamanlarda kadınlar bayağı kendilerini yetiştiriyorlar. Artık erkek egemenliğinden çıkıyorlar. Kendilerini gösteriyorlar. Mesela Meral Akşener, kadın İyi Parti'nin genel başkanı. Kadın mesela şimdi başkan yani ha. Kolay değil. Zaten meclise baksan meclise de maşallah bayağı kadın girmeye başladı."

Kadir ayrıca günümüzde kadınların erkeklerden daha kolay iş bulduklarını ve daha kolay para kazandıklarını düşünüyor. Ona göre günümüzdeki tüm patronlar ve işyeri sahipleri erkek olduğu için iş başvurularında erkekleri değil de kadınları işe alıyorlar.

> "Kadınlar mesela erkeklerden daha rahat para kazanıyor. Günümüzde mesela kadın patron neredeyse yok. Patronların hepsi erkek. E böyle olunca da gidip bir iş başvurusunda bulunduğun zaman patron seni almıyor, kadını alıyor. Kolay kolay tecrübeye falan bakan yok. Gidip kadınları alıyorlar işe. Çünkü erkeklerin libidosu yüksek. Ben müşteri çekemem ama kadın çalışan çeker. Para da zaten kadınlarda değil erkeklerde. Erkekleri çekseler yeter."

Kadir burada dünyadaki tüm işverenler, tüm patronlar neden erkektir, burada bir eşitsizlik yok mudur diye düşünmek yerine tüm patronların erkek oldukları için kendi libidolarına yenik düşüp erkeklerden daha tecrübesiz olsalar da kadınları işe aldıklarını

düşünüyor. Çünkü direkt olarak belirtmese de Kadir'e göre işverenler ve patronlar zaten erkek olmak zorundadır. Bunda tuhaf bir şey yoktur. Ona göre tuhaf olan şey erkeklerin erkeklere değil de kadınlara iş vermesidir. Bu nedenle Kadir dünyaya kadın olarak gelmek istediğini söyledi. Bunun sebebini sorduğumda da yine aynı şekilde iş bulmak ve kolay para kazanmak için kadın olmak istediğini belirtti. Ona göre erkeklerden çok fazla şey bekleniyor. Özellikle maddi konularda tüm sorumluluk erkeklerin üzerinde.

> "-Kadın olarak doğmak isterdim.
>
> -Neden?
>
> -Para kazanmak için. Günümüzde insanlar şerefsiz olmuş. Sosyal medyada falan göğsünü açsan bile sana donate atıyorlar. Mis gibi hayat. Erkek olmanın sıkıntıları çok. Aşırı yük biniyor ha sana. Çok fazla şey bekleniyor. Mesela sen şu an gidip evlenemezsin. O para çıkmaz. Minimum 300 bin lira lazım. Bugün evlenince adam gidip kıza sormuyor senin paran var mı diye. Gelip bize soruyor paran var mı diye. Ben evlenmek için 300 milyar aramayim yani. Bunu sadece erkekten beklemesinler. Gelip düğünde 10 tane bilezik bilmem kaç tane altın istiyorlar. Ben bunları nasıl alayım yani."

Aynı şekilde Fırat da erkeklere maddi anlamda çok fazla sorumluluk yüklendiğini düşünüyor. Ona göre kadınlar evlenip erkeğe bağlı bir yaşam sürüyor ve böylece tüm maddi sıkıntılardan azade oluyor. Ancak erkeklerin böyle bir şansı yok. Erkekler ilişkideki tüm maddi sorumluluğu yüklenmek zorunda kalıyor ve bu nedenle de demoralize oluyor.

> "Abi her şey erkeklerden geçiyor. Kadının şu anki devirde belki kazanma zorunluluğu yok çok fazla. Ama erkeksen her türlü kazanmak zorundasın. Benim ablam şu an evleniyor. Eniştem en az yüz milyar masraf yaptı. Ben düşünüyorum, ben bu masrafı nasıl yapacağım. Maddiyat açısından zorluk olduğu zaman bu maneviye de dönüyor. Kadınsan evleniyorsun, erkeğe bağlı bir yaşam sürüyorsun. Kimse sorgulamıyor. Erkeğe yük binince erkek çok çabuk demoralize oluyor. Zaten maddiyatı olan bir erkeğin sıkıntısı yoktur. Rahattır çünkü, istediğini yapabilir."

Kimmel'e (Bkz. Kimmel, 2005) göre feministler kadınların toplumda özel alanda ve kamusal alanda ezildiklerini, erkeklerin iktidarı ellerinde bulundurduklarını ve kadınların bu konuda bilinçlenerek her alanda güçlenmeleri gerektiğini ortaya çıkardılar. Onların gözünden erkeklik iktidar kurmaya, hükmetmeye ve fethetmeye yönelik bir güdüdür. Kimmel'e göre tam olarak bu nedenden dolayı erkeklerin feministlerin erkeklik tanımına karşı gözleri kapalıdır. Çünkü erkekler hiçbir şekilde tüm iktidara sahip olduklarını vs. düşünmezler, hatta kendilerini iktidardan yoksun bulabilirler. Çünkü erkeklerin erkekliklerini perçinleyen ve sürekli mevzubahis erkek

adam olmaya çalışmalarını sağlayan şey yeterince erkek olamama korkusu ve her zaman her yerde erkekliklerini kanıtlamaya çalışma zorunluluklarıdır. "Erkeklerin hisleri muktedirlerin değil, kendilerini iktidardan yoksun görenlerin hisleridir" (Kimmel, 2005: 101). Bu nedenle biz erkekliğimizi hatalı bir biçimde çözümleriz. Elimizdeki yıkıcı ve kendimize de zarar veren iktidarı inceleyip bunu eşitlikçi bir ortam lehine terk etmek yerine her zaman bir erkek olarak kendimizi yetersiz görüp daha güçlü olabilmek adına savaşırız. Bu aslında bir bakıma kendi ataerkil erkekliğimizi nasıl sürekli olarak yeniden ürettiğimizin hikayesidir. Kimmel'e göre bu hatalı çözümleme bizi feministlerin bahsettiği ataerkil iktidar ilişkilerini daha eşitlikçi bir doğrultuda yeniden düzenlemek yerine daha fazla güce sahip olmamız gerektiği inancını beslemeye yöneltir (Kimmel, 2005: 102). Bu anlamda kendisine kadın mı olmak daha avantajlı yoksa erkek olmak mı diye sorduğum Mahir tam olarak yukarıda belirttiğim tedirginliklerden bahsetti.

> "Ben kadın olmayı daha avantajlı olarak görüyorum. Erkeğin sorumlulukları var. Evlendiğin zaman eve erkek bakacak, kimse kadın da çalışsın demiyor. Ben ev işlerini yapsam, temizliğimi yapar, bulaşığımı yıkar otururum. Geri kalan zaman benim. Kadın gitsin çalışsın o bana baksın. Çünkü bizim evde kız çocuğu olmadığı için ben ev işlerinin zor olmadığını öğrendim. Şimdi eskisi gibi çitileme dertleri falan yok, at makinaya düğmeye bas bitsin. Erkek sıkıntı, alacaksın, besleyeceksin, koruyacaksın, kollayacaksın. Bir sürü sorumluluğu var. Hani bir defa fazlaca korumacı olman lazım. Bugün mesela sevdiğim bir kız olsa gelse ben onunla evlenmem. Çünkü bakamam ona. Ona bakmam için evimin arabamın olması lazım. Ben kadınlarda sadece çocuk doğurma ve ilk 1-2 yıl çocuğa bakma kısmını zor görüyorum. Onun dışında kadın olmanın bir zorluğu yok."

Mahir bir erkek olarak kendisini toplumda avantajlı veya egemen konumda görmüyor. Bunun aksine erkeklere çok fazla sorumluluk yüklendiğinden ve toplumun erkeklerden çok fazla şey beklediğinden yakınıyor. Hamza'ya göre ise erkek olmak çok büyük bir sorumluluk sahibi olmak anlamına geliyor. Erkekler çok büyük bir baskı ile büyüyor ve erkeklere çok fazla sorumluluk yükleniyor. Bu nedenle "erkekler attıkları her adımda 10 defa düşünmek zorunda kalıyor." Ona göre erkeklerin hata yapma lüksleri bulunmuyor. Hamza erkek olmanın tek artısının istediği saatte istediği şeyi yapmak olduğunu söylüyor. Ona göre de erkekler çok fazla sorumluluk ve baskı altındalar.

> "Erkek olmak çok büyük bir sorumluluk. Büyük bir baskıyla büyüyorsun bir kere. Sen erkeksin şunu yapamazsın, sen erkeksin bunu yapamazsın. Çok dikkatli davranmalısın. Çünkü yapacağın küçücük bir şey bizim toplumda kan davasına kadar gidebilir. O

yüzden çok dikkatli olman gerekir. İnsandır hata yapardır diyemezsin. Zaten bunları sana 12 yaşında falan empoze ediyorlar, sen de öyle kalıyorsun. Sana öyle bir şey yüklüyorlar ki: Ev kuracaksın. Ev yapacaksın. Askere gideceksin. Karına, çoluğuna çocuğuna bakacaksın. Adam daha kendine bakamıyor. Bütün zorluklar hep erkeğin sırtına bindirilmiş. Öyle geldik 24 yaşına mesela hala ne olacağız diye düşünüyoruz. Sen 6-7 sene daha okuyacaksın ki bir baltaya sap olasın mesela. O yüzden erkek olmanın artısı çok yok gibi. Erkek olduğum için tabi ki de istediğim saatte istediğim şeyi yapabiliyorum mesela. Yok başka bir artı."

Görüşme yaptığım erkeklerin büyük çoğunluğu her ne kadar kadınların toplumda ezildiğini ve ikinci plana atıldığını söyleseler de kadın olmanın erkek olmaya göre daha avantajlı olduğunu düşünüyorlar. Onlara göre kadınlar evde yatıyor, zengin koca bulup rahat ediyor ve herhangi bir ağır sorumlulukları olmadığı için çok rahat bir yaşam sürüyorlar.

"Erkeksen üstünde çok fazla sorumluluk var. Bir iş bulmak zorundasın. Bir kadın için bu mecburi değil. Erkek mecburdur iş bulmaya. Erkek adam evde oturamaz. Birini temsil ettiğini biliyorsun, davranışlarına dikkat etmen gerekiyor. Sen babanı temsil ediyorsun. Ona göre konuşacaksın, ona göre davranacaksın. Ama kadın olunca evde yatıyorsun işte. Yok ben bu evi geçindireceğim falan o tür şeylerin tribine girmeye gerek yok. Rahatsın. Üstünde o kadar baskı, sorumluluk yok. Büyük şeylerin yok yani. Diyelim ki işinden ayrıldın, evlisin ya da ailenin yanındasın. Yeni bir iş bulmak, çalışıp çalışmamak sana kalmış yani. Her gün evde yatabilirsin istediğin kadar." (Hüseyin)

Kadın olmanın avantajları var mıdır diye sorduğum Gazi ise şunları söyledi:

"Tabi artıları var yani. İşte zengin bir koca bulduğun zaman kafan rahat. Ömür boyu rahat edebileceğin birisiyle evlendin mi kafan rahat. Onun dışında toplumun her ne kadar erkekleri desteklediğini söylesem de bazı konularda hani kadınlar için büyük avantajlar var. Atıyorum işte dolmuşta olsan mesela kadına yer vermen lazım. O kadının ayakta kalmaması lazım. Kadın el üstünde tutulan bir varlık. Biraz tezatlık var bu konuda."

Emre de aynı şekilde günümüz toplumunda kadınların herhangi bir konuda ezildiklerini veya geri plana atıldıklarını düşünmüyor. Ona göre günümüzde kadınlar her iş koluna rahatça girebiliyorlar, istedikleri gibi evlenip boşanabiliyorlar ve kadınlar için her şey gayet iyi bir şekilde ilerliyor. Emre'ye kadınların günümüz toplumunda ezildiklerini düşünüyor musunuz diye sorduğumda bana şunları söyledi.

"Hayır düşünmüyorum. Bunlar ezilme görmemişler. Gitsinler bir 20 yıl önce yaşasınlar ezilme görürler. Elbet yer yer vardır ama genel açıdan baktığımda bir ezilme görmüyorum. Şu an çalışan kadın nüfusu da var. Boşanmış çocuklu kadın da var. Gayet her şey bence şu an kadınlar için iyi. Ben bir sorun, bir ezilme olduğunu düşünüyorum. Yani kadınların şu an ezildikleri bir toplumda yaşadıklarını düşünmüyorum. Benim arkadaşım bir okulda ücretli öğretmenlik yapıyor mesela. Kadınların ders programını gösterdi, nöbet yerlerini gösterdi. Arada erkeklere göre güzel farklılıklar var. Kadınların programı daha rahat. Onların nöbet tuttuğu koridor daha rahat. Kantinde tutuyorlar iki öğrenci gelip gidiyor. Veya işte kadınlara fazla iş yükü yüklemeyelim diyorlar. Her iş

kolunda böyle. O kadındır o çok yorulur falan diyip belki istemeden de olsa bir avantajları oluyor kariyer açısında. Kapın tutuluyor bir kere ya. Otobüse biniyorsun yerin hazır. Erkek kadına yer verir otobüste. Erkek kadına kapıyı açar. Niye kadın kapıyı açmaktan aciz mi? Kadının eli kolu yok mu? Ben kapıkulu askeri miyim? Bana ne yani."

SONUÇ

Collin feminizmi tanımlarken cümleye "insanlığın yarısını ilgilendiren…" şeklinde başlar (Collin, 2015: 21). Oysa feminizm her iki cinsi, yani insanlığın tamamını yakından ilgilendiren, bir eşitsizlik kategorisi olarak toplumsal cinsiyeti analizinin merkezine oturtan ve buradan doğru bir toplumsal cinsiyet siyaseti yürüten, toplumun her alanında toplumsal cinsiyet temelli eşitsizlikleri ortadan kaldırmaya çalışan ve toplumun her iki cinsi de baskı altına alan ataerkil yapısını değiştirmeye ve dönüştürmeye çalışan bir yaklaşım içerir. Feminizm toplumsal ilişkilerin merkezine "toplumsal cinsiyet hiyerarşisi"ni koyar ve bu hiyerarşinin bir iktidar ve egemenlik ilişkisi yarattığını iddia eder (Çakır, 2012: 415). Erkeklik çalışmaları ise feminizm ile sürekli bir alışveriş halinde olarak cinslere yüklenen yapay toplumsal cinsiyet normlarının onların doğasından veya biyolojilerinden kaynaklandığı yollu fikirleri reddederek erkekliğin de tıpkı kadınlık gibi sosyal bir inşa olduğunu iddia eder ve ataerkil sistemin birinci failleri olan erkeklerin kendi eril erkekliklerini özdüşünümsel bir şekilde ele alıp eleştirmelerini ve dönüştürmelerini amaçlar. Sosyal bilimlerde erkeklik üzerine yapılan eleştirel çalışmalar 1970'li yıllarda başlamış ve feminist çalışmalara paralel bir şekilde ilerlemiştir (Bozok, 2009b: 433). İkinci Dalga Feminizmin getirdiği radikal sorgulamalar ile birlikte artık erkekliğe de farklı bir şekilde bakılmaya başlanmış ve erkekliğe yüklenen anlam ve değerler de sorgulanmıştır. İlk erkeklik çalışmaları geleneksel yaklaşımlara tepki olarak bazı erkeklerin de egemen erkeklik rollerinden şikayetçi olabileceğini ortaya koymaya çalışmıştır (Sancar, 2016; 26). 1980'li yıllarda ise tıpkı ataerkil sistemden müzdarip olan genel geçer bir kadınlık olmadığı gibi aynı şekilde ataerkil iktidardan pay alan tek bir erkekliğin de olmayacağı iddia edilmiş ve erkeklik çalışmaları alanının öncülerinden olan Connell tarafından "erkeklikler" kavramı ortaya atılmıştır (Bkz. Connell, 2019b). Erkeklikler kavramı yukarıda da belirtildiği gibi bize erkeklerin bir grup olarak ataerkil iktidardan aynı oranda pay almadığını ve eril iktidarın erkekler arası ilişkilerde erkekleri de baskı altına alarak kendisini muhafaza edip yeniden ürettiğini anlatır. Ayrıca erkeklik doğuştan kazanılan ve hayat boyunca sahip olunan verili bir kimlik olmanın ötesinde uğrunda sürekli mücadele edilmesi gereken, ispatlanmaya çalışılan ve hayat boyunca yeniden üretilen bir kimliktir. Dolayısıyla

erkeklik çalışmaları erkekliğin doğal, değişmez, ezeli ve ebedi olmadığını iddia eder. Erkekliğin biyoloji orjinli tanımlarını bir kenara bıraktığımızda çalışma boyunca toplumsal ve kültürel bir inşa olarak erkekten bahsederken bunu iktidar ilişkilerine atıf yaparak kullandım. Erkek her şeyden önce toplumda egemen konumda olan, mevcut kurulu düzenin yararına işlediği ve tüm bunların aktif faili olan politik bir kavramdır.

Erkeklerin de cinsiyet eşitliği çalışmalarına dahil edilmeleri gerekmektedir çünkü cinsiyet eşitsizliğinin pratikleri erkeklerin pratiklerine ve kimliklerine yakından bağlıdır (Flood, 2015: 4). Ancak aynı zamanda Kaufman'a göre toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarına erkekleri dahil etmek erkeklerin hali hazırda güçlü olan konumlarını daha da çok güçlendirme tehlikesi taşıyabilir. Bu nedenle toplumsal cinsiyet adaleti ideali mücadelenin emeline oturtulmalıdır (Akt. Flood, 2015: 4). Dolayısıyla bu çalışma toplumun mevcut yapısının ataerkil olduğunun, bir cinsi diğer cins karşısında tabi konuma getiren ataerkil yapının birinci faillerinin erkekler olduğunun ve bu ataerkil erkekliğin başta kadınlar olmak üzere her iki cinsi de baskı ve tahakküm altına aldığının bilincinde olarak yapılmaya çalışılmıştır. Ataerkil sistemin yıkılması ve daha eşitlikçi bir toplumsal sistemin var olabilmesi için erkeklerin de ataerkil sisteme karşı tavır almaları gerekmektedir. Bu da ancak erkeklerin de kendi eril kodlarını nasıl ürettiklerini anlamaları ve eleştirmeleri ile mümkündür. Dolayısıyla erkeklerin kendi eril erkekliklerini gündelik pratikler dolayımıyla nasıl yeniden ürettiklerini incelemeleri ve kendilerini erkek bir özne olarak kuran görünmez/sıradan/günlük toplumsal ilişkileri mercek altına almaları gerekmektedir. Buradan hareketle yapılan bu çalışmada kahvehane müdavimi olarak niteleyebileceğimiz, düzenli ve sürekli olarak kahvehaneye giden 10 erkek ile derinlemesine mülakatlar yapılmış ve onların kahvehane ortamındaki günlük/sıradan deneyimlerinin kendi erkekliklerini nasıl ürettiği ve bunun ataerkil erkekliğin inşasında ne gibi bir payı olduğu bulunmaya çalışılmıştır.

Görüşme yaptığım erkekler kahvehaneye gitmeye ortalama 14-15 yaşları arasında başlamıştır ve sonrasında kahvehane onların tek sosyalleşme mekânı haline gelmiştir. Görüşme yaptığım erkekler kahvehaneyi boş zamanlarında öylesine gidip zaman öldürdükleri bir mekân olarak görmüyorlar. Kahvehane onların hayatlarında çok temel bir yer işgal ediyor ve neredeyse tüm boş vakitlerini kahvehanede

geçiriyorlar. Görüşmeciler kahvehanenin kendilerini en rahat hissettikleri mekân olduğunu ve kendilerini evleri de dahil olmak üzere kahvehane dışındaki herhangi bir yerde tam anlamıyla rahat hissetmediklerini söylediler. Kahvehanenin rahat bir yer olarak görülmesinin sebepleri istedikleri gibi konuşabilmeleri, küfür edebilmeleri, bağırabilmeleri, kahvehanede olmadıkları bir insanmış gibi davranmalarının gerekmemesi, kılıklsrına kıyafetlerine ve kişisel bakımlarına özen göstermeden orada bulunabilmeleri ve tüm bunları yapabilmelerine olanak tanıyan kahvehanenin sadece erkeklerden oluşan bir mekân olma özelliği taşımasıdır. Bu doğrultuda görüşme yaptığım erkekler kadınların kahvehaneye gelmesini istemiyor, kahvehaneyi "erkeklerin mabedi" olarak görüyorlar. Ülkenin batı bölgelerinde üniversite okurlarken kadınların da bulunduğu kahvehanelere gitmek zorunda kalan görüşmeciler ilk olarak bu durumu oldukça garipsediklerini ve ortamda kadınlar olduğu için kendilerini tam olarak rahat hissetmediklerini söylediler. Çünkü onlara göre kahvehanenin alametifarikası kadınların bu mekâna girememeleridir. Onlar için kahvehane ile cafeyi ayıran temel fark kahvehanede kadınların olmamasıdır. Zaten görüşmecilerden kahvehaneyi tanımlamalarını istediğimde kahvehaneyi sürekli olarak cafe ile kıyaslayarak anlatma eğiliminde oldular ve kahvehane ile cafenin temel farkının kahvehanede kadınların bulunmaması olduğunu söylediler. Bunlara ek olarak görüşmecilere göre kadınsı olan hiçbir şeyin de kahvehanede yeri yoktur. Bu anlamda görüşmecilere göre erkekler şort giyerek, küpe takarak veya saçlarını uzatarak kahvehaneye gelmemeliler. Kahvehane erkeklere erkekçe bir yaşayış ortamı sunduğu için kadınsı olan ve kadınlık ile ilişkilendirilen her şey kahvehanede dalga konusu olmaktadır. Örneğin Necati sakalı çıkmayan Murat adında bir arkadaşları olduğunu ve sırf sakalı çıkmadığı için kahvehanede "senin sakalın yok sen ne anlarsın oyun oynamaktan" gibi cümlelerle kendisiyle sürekli dalga geçtiklerini ve oyun oynarlarken onu yancı yaptıklarını söylemişti. Sakalsız olmak kadınlık ile ilişkilendirilen bir şey olduğu için bu durum kahvehane ortamında bir dalga konusu olmakta ve Murat sakalsız olması sebebiyle sürekli olarak şakayla karışık olsa dahi dışlanmaktadır. Buna ek olarak oyun oynanırken taraflar sürekli olarak rakipleri ile "karı gibi oynama, orospu oyunu oynama" gibi cinsiyetçi ve mizojinik cümleler ile dalga geçmekte ve bu şekilde küfür ederken her ne kadar küfür rakibe edilse de aşağılanan ve dışlanan şey kadınlık ve kadın kimliği olmaktadır. Erkekler böylelikle kahvehanede erkekler ve

erkeklik ile ilgili olan şeylerin yüceliğini, kadınlar ve kadınlık ile ilgili olan şeylerin ise aşağılığını öğreniyor ve bunu yeniden üretiyorlar. Kahvehanenin erkek erkeğe ortamı erkeklere ait olan tüm hal, hareket, tavır, giyim, görünüm ve konuşmaları iyi ve doğru olarak erkeklere öğretiyor ve kahvehane dışında da erkekler bu erkekçe normları benimsiyorlar. Böylelikle gayet normal ve sıradan olarak görülen günlük deneyimler ve pratikler aracılığıyla ataerkil erkeklik muhafaza ediliyor ve sürekli olarak yeniden üretiliyor.

Kahvehaneye gidilmesinin diğer sebepleri ise kahvehane müdavimlerinin kahvehane halkı ile olan iletişimleri ve kahvehane sahibi ile kurdukları yakın ilişkidir. Görüşmeciler her ne kadar şahsen tanımıyor olsalar da kahvehane halkını yabancı olarak görmüyorlar. Kahvehane halkı onlar için istedikleri zaman iletişim kurabilecekleri, bir dertleri, sıkıntıları olduğunda veya bir işleri düştüğünde kendilerine yardım eden, istedikleri gibi masalarına oturabildikleri, sigaraları bittiğinde çekinmeden sigara isteyebildikleri, masada telefonlarını veya cüzdanlarını unuttuklarında bunlara dokunmayan kişilerdir. Görüşmeciler kahvehane dışındaki mekânlarda mekândaki diğer insanların tamamen bir yabancı olmasından rahatsızlık duyuyorlar ve bu nedenle başka mekânlarda kendilerini rahat hissetmiyorlar. Mekânda işgal ettikleri yerin kendi oturdukları masa ile sınırlı kalması onları rahatsız ediyor. Buna ek olarak görüşme yaptığım müdavimlerin kahvehanenin sahibi ile kurdukları ilişki de onların kahvehane müdavimi olmasında önemli bir rol oynuyor. Uzun yıllar boyunca aynı kahvehaneye gitmelerinin de etkisiyle müdavimler ile kahvehane sahibi arasında oldukça yakın bir ilişki oluşuyor. Görüşmeciler gittikleri kahvehaneden bahsederlerken orayı genellikle "Ayhan abinin mekânı, Hasan abinin yeri, Haci abinin yanı" gibi mekânın sahibi ile ilişkilendirerek tanımlıyorlardı. Görüşmecilere göre kahvehane sahibi diğer mekânların patronlarının aksine müşteriler ile içli dışlı oluyor, onlarla sohbet ediyor, bir sıkıntıları olduğunda elinden geldiğince yardım ediyor, bir baba veya amca gibi onlara nasihatlar veriyor, onlarla birlikte yemek yiyor, birlikte oyun oynuyorlar ve görüşmeciler paraları olmadığı zaman hiç çekinmeden bunu mekân sahibine söyleyebiliyorlar. Çoğu kez mekân sahibi içilen içecek ve yiyeceklerin yazıldığı adisyonların hesaplamasına bile karışmıyor. Masada oturanlar adisyonu hesaplıyor, hesap ne kadar tuttuysa masaya bırakıyor ve kahvehane sahibine parayı

masaya bıraktıklarını söyleyip mekândan çıkıyorlar. Mekân sahibi ile müdavimler arasındaki bu güven ilişkisi onların kahvehane müdavimi olmasında önemli bir rol oynuyor.

Erkekliği en kaba biçimde kadın olanın değili olarak tanımlayabiliriz. Bu anlamda bir toplumda erkekliğin özcesi kadın olmamaklık ile doğru orantılıdır. Yani erkekliğin inşasında ve tanımlanmasında kadının rolü ve konumu oldukça önemlidir. Ancak yeterli değildir. Çünkü erkekliğin inşasında kadınlığın konumu her ne kadar hayati bir önem taşısa da bizim erkek öznenin nasıl kurulduğuna ve erkek alanlarının sınırlarının nasıl çizildiğine bakmamız gerekmektedir (Özbay ve Baliç, 2004: 3). Özkök'ün çalışması Ankara'nın Sincan İlçesi'nde yaşayan ve düzenli olarak kahvehaneye gitme pratiğine sahip 26-40 yaş aralığındaki evli erkekleri kapsamaktadır. Demren'in Yatıkevler'deki çalışmasının da 40 yaş ve üstündeki erkekleri kapsadığını düşünürsek Özkök'ün çalışmasında kendisinin de belirttiği gibi bilinçli olarak 40 yaş altındaki erkekler seçilmiştir. Yapılan iki çalışmada da görüşme yapılan erkekler evli, askerliğini yapmış, iş sahibi olan erkeklerdir ve birçoğunun çocuğu da vardır. Yani bu erkekler Selek'in belirttiği gibi sünnet olma, askere gitme, iş bulma, evlenme ve baba olma gibi erkek olma yolunda geçilmesi gereken tüm eşikleri geçmişlerdir. İki çalışmada da görüşmeciler kendi erkekliklerini aynı şekilde evlenmek, para kazanmak, askere gitmek ve baba olmak üzerinden tanımlamış ve erkek olmaklığı bu aşamalarla ilişkilendirmişlerdir. Ancak erkekler sünnet olmayı dışarıda bırakırsak diğer aşamalara ulaşmadan önce de erkektirler ve kendi erkekliklerine bir anlam yüklemektedirler. Bu anlamda erkekliğin inşasını anlamada henüz evlenmemiş, askerliğini yapmamış ve sürekli bir işte çalışmayan erkeklerin kendi erkekliklerini nasıl kurduklarını anlamak önemlidir. Bu nedenle benim çalışmam da 22-25 yaş aralığındaki henüz askerliğini yapmamış, evlenmemiş ve sürekli bir işte çalışmayan kahvehane müdavimi erkekleri kapsamaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde de görülebileceği gibi görüşme yaptığım erkekler için erkeklik ekonomik özgürlük, hesap vermemek, tek başına dışarıda gezebilmek, şiddet, güç, silah kullanmak, bıçak taşımak, sert olmak, birisini dövebilmek, sonunu düşünmeden hareket etmek, bir şeyi bir kere söylemek, saç uzatmamak, küpe takmamak, bir duruşa sahip olmak ve benzeri anlamlar ifade ediyor.

Görüşmeciler kendi erkekliklerini bu tarz kriterler üzerinden kuruyorlar ve sayılan bu davranışları yapabilmenin onları erkek gibi erkek yaptığını düşünüyorlar. Ayrıca söylemek gerekir ki görüşme yaptığım erkekler kendi erkekliklerini kadınlık ile ilgili olan her şeyi dışarıda bırakarak kuruyorlar. Örneğin Yunus'un erkekliği para kazanmak üzerinden tanımlamamasının ve Hamza'nın aynı şekilde erkekliği tanımlarken "Ekonomik özgürlüktür, rahatlıktır falan yalan. Onu karılar da yapıyor." demesinin ana sebebi artık para kazanmanın ve dolayısıyla ekonomik olarak bir özgürlüğe sahip olmanın erkeklere has bir durum olmamasıdır. Çünkü günümüzde kadınlar da para kazanabildiği için para kazanmak artık o kadar da değerli bir şey değildir. Eğer para kazanmak çok mühim bir şey olsaydı zaten kadınlar para kazanamıyor olurlardı. Dolayısıyla kadınların dahil olduğu alanların ve kadınların başardığı şeylerin toplumda değersizleştirildiğini ve artık erkekliğin temel bir unsuru olma özelliğini kaybettiğini söyleyebiliriz.

Sökmen modern Türk erkeğinin iki yüzlülüğüne dikkat çeker. Ona göre modern Türk erkeği söylemde kadının özgürleşmesi gerektiğini belirtir ancak bir yandan da bu söylem ile zıt davranışlarda bulunur (Kepekçi, 2012: 75). Bu bağlamda yapılan mülakatlardaki hemen herkes kadınların erkekler tarafından ezildiğini, toplumun mevcut yapısının kadını hemen her alandan dışladığını ve kadınların özgürleşmesi gerektiğini belirtmiş ancak kendilerinin bunda bir paylarının olup olmadığı sorulduğunda son derece kendilerinden emin bir şekilde bunda paylarının olmadığını ve dolayısıyla hiçbir şekilde sorumlu tutulamayacaklarını belirtmişlerdir. Ancak sorumluluğun iki boyutu vardır. İlk olarak hukuki olarak da geçerli olan dar anlamda sorumluluk anlayışında kişi kendi eylemlerinin sonuçlarından sorumlu olur ve buna göre muamele görür. Ama sorumluluğun geniş anlamında birey ait olduğu sınıf, ırk veya cinsiyet gibi bir grubun grupça hareketlerinin sonuçlarından da dolaylı olarak sorumludur. Yani erkekler "ben kadınlara karşı şiddet uygulamıyorum" vs. gibi düşünceler ile ataerkil sistemin işleyişinden kendilerini sorumlu görmemek gibi bir konuma sahip değillerdir. Burada yardıma birinci bölümde bahsedilen suç ortağı erkekliği yetişmektedir. Suç ortağı erkekliğine dahil olan erkekler ataerkil yapının kadınları ve diğer erkeklikleri baskı altına almasından yapısal olarak çıkar elde eden erkeklerdir. Bu erkeklerin en büyük özellikleri hiçbir şey yapmamaları ve bu nedenle

kendi üstlerinde herhangi bir sorumluluk da görmemeleridir. Onları suç ortağı yapan şey ataerkil sistemin erkeklere tanıdığı yapısal ayrıcalıklardan yararlanmaları ancak eşitsiz ataerkil sisteme karşı herhangi bir mücadele vermemeleridir. Suç ortağı erkekler eril erkeklik normlarını benimsemiyor ve günlük hayatlarında oldukça eşitlikçi bir tavır takınıyor olsalar dahi yapısal olarak erkeklere tanınan ayrıcalıklardan ister istemez yararlandıkları için kadınların ezilmesinden ve genel olarak eşitsiz toplumsal cinsiyet ilişkilerinden sorumludurlar.

Görüşme yaptığım erkekler toplumda kadınların ezilmesinde ve ikinci plana atılmasında bir paylarının olmadığını düşünmelerine ek olarak söz konusu eşitsizlikleri "kadın-erkek eşitsizliği" başlığı altında tartışırken farklı, "feminizm" başlığı altında tartışırken farklı şekillerde tanımlıyorlar. Feminizmin çeşitli yollarla sürekli olarak karalanmasına, erkek düşmanlığı olarak sunulmasına ve erkeklerin genel olarak feminizmin kendilerini ilgilendirmediğini düşünmelerine ek olarak feminizm erkeklerin normal/doğal hakları olarak gördükleri ayrıcalıklı konumlarını tehdit ettiği ve erkeklerin ellerindeki kendilerine görünmez olan ayrıcalıkları eleştirdiği için görüşmeciler feminizm hakkında bir şey bilmeseler de feminizme karşı büyük bir düşmanlık besliyorlar. Bu nedenle feminizm hakkında fikirlerini almak istediğimde veya bir şekilde konu feminizme geldiğinde genellikle feminizmi "faşizm" ile özdeş tutmaya ve feminist ideolojinin erkeklere düşman olduğunu düşünmeye meyilliler. Feminizme karşı olan öfkeleri henüz 15-20 dakika önce bahsettikleri kadınların toplumda ezilmesi, arka plana atılması, aile baskısı görmesi vs. gibi dezavantajları unutmalarına ve sanki bunları söyleyen kendileri değilmiş gibi bu kez tam tersi bir şekilde kadınların toplumda erkeklerden daha avantajlı olduğunu, erkeklerin omuzunda çok fazla yük olduğunu ancak kadınların çok büyük sıkıntılarının olmadığını iddia etmelerine sebep oluyor. Bu anlamda görüşme yaptığım erkekler büyük bir çelişki içerisindeler. Görüşmeciler bir yandan kadınların ezildiğini söylerlerken, bunu söyledikten beş dakika sonra kadınların hiçbir şekilde dezavantajlı bir konumda olmadıklarını iddia edebiliyorlar.

Hali hazırda mevcut olan toplumsal farklılıkların biyolojik bir indirgemecilikle ve bu bağlamda bilimsel olduğu iddia edilen bir dille anlatılması ve toplumda bunun büyük bir kabul görmesi şaşırtıcı değildir. Çünkü biyolojik indirgemeciliğin gücü

bilindik toplumsal düzenlemeleri doğanın bir zorunluluğu olarak yansıtan bir ayna gibi işlemesinden gelmektedir (Connell, 2019b: 118). Bu nedenle kahvehanelerde kadınlar ile erkekler arasındaki eşitsiz farklılıklardan bahsedildiğinde birçok görüşmeci doğa, fıtrat ve yaradılış gibi sabitelerden hareketle kadınlar ile erkekler arsındaki hormonel farklılıklardan bahsedip söz konusu eşitsiz farklılıkları meşrulaştırma yoluna gitti. Bu anlamda görüşme yaptığım erkekler "Erkekler daha serttir, daha içine dönüktür. Kadınlar daha duygusaldır. Erkek az düşünür, kadın çok düşünür," "Kadınlar nazik yaratıklardır. Onlar her şeye kırılırlar, üzülürler, ağlarlar, zırlarlar. Allah onları öyle yaratmış", "Kadınlar çok çabuk duygusal değişime giriyorlar. Bir anları bir anlarını tutmuyor." gibi söylemlerle kadınların doğası gereği erkeklerden farklı olduklarını ve bu farklılıkların da doğal olarak sosyal hayatta birtakım farklılıklara sebep olduğunu düşünüyorlar (Hamza, Fırat). Bunlara ek olarak aynı şekilde yaradılış ve fıtrat sabitelerinden hareketle "saçı uzun olanın aklı kıt olur.", "Kadınlar şeytandır. Elde etmek istedikleri şeyleri şeytanlıkla elde ediyorlar." "Kadınlar çok bencidir." gibi ataerkil yapının kalıplaşmış ve kadın düşmanı olan deyişlerini kendi düşüncelerini desteklemek amacıyla kullanıyorlar (Yunus, Hüseyin).

Toparlamak gerekirse Adıyaman özelinde homososyal mekânlar olan erkek kahvehaneleri ataerkil erkekliklerin muhafazasında ve yeniden üretiminde başat bir rol oynamaktadır. Günümüzde kadınların toplumsal hayatın her yerinde görünürlük kazanması ile birlikte erkeklerin elinde kalan son kale işlevi gören erkek kahvehaneleri erkeklerin sadece kendilerine has olarak gördükleri yegane mekân konumundadır. Kahvehaneler müdavimlerin davranışlarında ve hayat tarzlarında kalıcı etkileri olan yaşam tarzları oluşturmaktadır (Aytaç, 2005: 28). Erkekler sadece kendilerine has olan bu mekânlara giderek birbirlerinden erkekliği öğrenmekte ve eril erkeklik konumlarını pekiştirmektedir. Erkek kahvehaneleri, erkek taraftar grupları, halısahalar, erkek öğrenci yurtları vs. gibi homososyal mekânlar bir yandan toplumun mevcut ataerkil yapısının bir tezahürüyken bir yandan da ataerkil yapının muhafazasında ve yeniden inşasında pay sahibidirler. Gözümüzün önünde duran bu tarz homososyal mekânlar bir anlamda kendi varlık nedenlerini üretmektedirler. Dolayısıyla homososyal mekânların eleştirel erkeklik çalışmaları bağlamında incelenmesi ve bu mekânların günlük deneyimler ve pratikler dolayımıyla eril erkekliğin inşasında oynadığı rollerin deşifre

edilmesi toplumsal cinsiyet eşitliği hedefine ulaşmada önemli bir rol oynayacaktır. Erkekler, erkek öznelliğinin kurulduğu mekânları incelemeli ve kendi erkekliklerini kuran pratikleri eleştirel bir gözle ele almalıdır. Zira toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi ile ilgili "kendiliğinden" herhangi bir bilinç gelişmeyecektir. Bu konu üzerinde kafa yorulmaması, kişinin kendisini özdüşünümsel bir şekilde ele almaması ve sahip olduğu eşitsizlikler ile ilgili düşünüm gerçekleştirmemesi o kişi için sahip olduğu eşitsizlikleri görünmez kılmaya devam edecektir. Bu nedenle hooks erkeklerin değişebilmeleri ve ataerkil erkeklikten sıyrılabilmeleri için feminist erkeklik hakkında bir tahayyüle sahip olmaları gerektiğini söyler. Çünkü hayal bile edemediğimiz bir şeye dönüşemeyiz (hooks, 2012: 88-89).

KAYNAKÇA

Adıyaman Valiliği: **Ekonomik Durumu**, (Çevrimiçi) http://www.adiyaman.gov.tr/ekonomik-durumu E.T. 9 Mayıs 2022.

Aktaş, Gül: "Kadın Açısından Kente İlişkin Mekân Pratikleri," **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, No: 27, Mayıs 2017, s. 136-149.

Alkan Korkmaz, S., Allmer, Açelya: "Mekânın DNS'sı: Toplumsal Cinsiyetin Mekânsal Kalıplarının Sorgulanması," **Kadın/Woman 2000**, **Journal for Women's Studies**, C.14 No: 1, 2013, s. 107-133.

Anderson, Eric: **Inclusive Masculinity: The Changing Nature of Masculinities**, 1. bs., London and New York, Routledge Taylor&Francis Group, 2009.

Anderson, Eric, McCormack, M.: "Inclusive Masculinity Theory: Overview, Reflection and Refinement," **Journal of Gender Studies**, C. 27, No: 5, 2018, s. 1-35.

Arık, Efe: "Erkeklik Çalışmaları," **Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları** içinde, Ed. Feryal Saygılıgil, 3. bs., Ankara, Dipnot Yayınları, 2022.

Arık, Hülya: "Kahvehanede Erkek Olmak: Kamusal Alanda Erkek Egemenliğinin Antropolojisi," **Cins Cins Mekân** içinde, Ed. Ayten Alkan, 1. bs., İstanbul, Varlık Yayınları, 2009, s. 168-201.

Arxer, L, Steven: "Hybrid Masculine Power: Reconceptualizing The Realationship Between Homososciality and Hegemonic Masculinity," **Humanity & Society**, C. 35, November 2011, s. 390-422.

Atay, Tayfun: "Erkeklik' En Çok Erkeği Ezer," **Toplum ve Bilim**, No: 101, 2004, s. 11-30.

Avşar, Sinay: "Toplumsal Cinsiyet Rolleri Bağlamında Tarihsel Rollerini Yitiren Erkekliğin Çöküşü: Küllerinden "Yeni Erkek"liğin Doğuşu," **KADEM: Kadın Araştırmaları Dergisi**, C.2 No. 3, Aralık 2017, s. 224-241.

Aytaç, Ömer: "Kimlik, Kamusal Alan ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kahvehaneler," **Akademik Araştırmalar Dergisi**, No: 24, 2005, s. 15-40.

Baert, Patrick: **Sosyal Bilimler Felsefesi: Pragmatizme Doğru**, Çev. Ümit Tatlıcan, 3. bs., İstanbul, Küre Yayınları, 2017.

Bal, Hüseyin: **Kent Sosyolojisi**, 7. bs., Bursa, Sentez Yayınları, 2016.

Barutçu, Atilla: "Ucundan Azıcık"la Atılan Sağlam Temel: Türkiye'de Sünnet Ritüeli ve Erkeklik İlişkisi," **A Journal of Identity and Culture**, No: 3, February 2015, s. 129-155.

Barutçu, Atilla, Hıdır, Naz: "Türkiye'de Babalığın Değişen Rolleri: (Pro)feminist Babalar," **Fe Dergi**, C.8, No:2, Aralık 2016, s. 26-45.

Berger, Peter L., Luckmann Thomas: **Gerçekliğin Sosyal İnşası: Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi**, Çev. Vefa Saygın Öğütle, 1. bs., İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2008.

Bora, Tanıl: "Erkek Erkeğe," **Bianet**, 11 Temmuz 2018, (Çevrimiçi) http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/198422-erkek-erkege E.T. 1 Haziran 2021.

B. Boratav, Hale v.d.: **Erkekliğin Türkiye Halleri**, 2. bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2018.

Bourdieu, Pierre: **Eril Tahakküm**, Çev. Bediz Yılmaz, 5. bs., İstanbul, Bağlam Yayıncılık, 2019.

Bozok, Mehmet: "Erkeklik İncelemeleri Alanında Başlıca Kuram ve Yaklaşımların Sosyalist Feminist Bir Eleştirisine Doğru," **VI Ulusal Sosyoloji Kongresi**, Ekim 2009b, s. 431-445.

Bozok, Mehmet: "Ataerkil ve Cinsiyetçi Erkeklikler, Erkeklik ve Erkekliklerin Eleştirisi, Profeminizm, Ben ve Kendim," **Erkekler**, Ed. Ayşe Akaltun, 1. bs., Ankara, Kalkedon Yayınları. 2015, s. 29-38.

Bozok, Mehmet: **Soru ve Cevaplarla Erkeklik**, Ed. Nihan Bozok, 1. bs., İstanbul, SOGEP Yayınları, 2011.

Bozok, Mehmet: "Türkiye'de Ataerkillik, Kapitalizm ve Erkeklik İlişkilerinde Biçimlenen Babalık," **Fe Dergi**, C.10, No:2, 15 Aralık 2018, s. 31-42.

Bozok, Mehmet: "Feminizmin Erkekler Cephesindeki Yankısı: Erkekler ve Erkeklik Üzerine Eleştirel İncelemeler," **Cogito**, No: 58, 2009a, s. 269-284.

Cengiz, Kurtuluş v.d.: "Hegemonik Erkekliğin Peşinden," **Toplum ve Bilim**, No: 101, 2004, s. 50-70.

Cohen, David: **Erkek Olmak**, Çev. Yavuz Alogan, 1. bs., İstanbul, Alan Yayıncılık, 1995.

Collin, Françoise, Kaufer, Irêne: **Feminist Güzergah**, Çev. Gülnur Acar Savran, 1. bs., Ankara, Dipnot Yayınları, 2016.

Connell, R. W.: **Erkeklikler**, Çev. Nagihan Konutçu, 1. bs., Ankara, Phoenix Yayınevi, 2019a.

Connell, R. W.: **Toplumsal Cinsiyet ve İktidar**, Çev. Cem Soydemir, 4. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2019b.

Connell, R. W., Messerschmidt, James, W.: "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept." **Gender and Society**, C. 19, No: 6, 2005, s. 829–859.

Coşkun, Emel, v. d.: "Göç Araştırmalarında Söylem, Yöntem ve Etik: Feminist Bir Yöntem Mümkün Mü?," **Fe Dergi**, C. 12, No: 1, 1 Haziran 2020, s. 70-81.

Çakır, Serpil: **Erkek Kulübünde Siyaset**, Genişletilmiş 1. bs., İstanbul, Sel Yayınları, 2019.

Çakır, Serpil: "Feminizm: Ataerkil İktidarın Eleştirisi," **19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler**, Ed. H. Birsen Örs, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012.

Çakır, Serpil: "Kadın Araştırmaları Bilimde Neleri, Nasıl Sorguluyor, Neleri Değiştirmek İstiyor?," **İnsan, Toplum, Bilim** içinde, Ed. Kuvvet Lordoğlu, 1. bs., İstanbul, Kavram Yayınları, 1996.

Çelik, Gizem: "Erkekler (de) ağlar!": Toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında erkeklik inşası ve şiddet döngüsü", **Fe Dergi**, C.8, No.2, Aralık 2016, s. 1-12.

Delphy, Christine: **Baş Düşman**, Çev. Hale Öz, Lale Aykent Tunçmen, 1. bs., İstanbul, Saf Yayıncılık, 1999.

Demren, Çağdaş: "Kahvehane Erkekliği: Ankara'da Bir Gecekondu Mahallesi Örneği," **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Demren, Çağdaş: "Ortadoğuda Erkeklik ve Ataerkillik İlişkileri," **Sosyal Bilimler Dergisi**, C. 32, No: 2, Aralık 2008, s. 321-329.

Demez, Gönül: **Kabadayıdan Sanal Delikanlıya Değişen Erkek İmgesi**, 1. bs., İstanbul, Babil Yayınları, 2005.

Digby, Tom: "Are Men Victims of Sexim?," **Social Theory and Practice**, C. 29, No: 2, Nisan 2003, s. 247-273.

Direk, Zeynep: **Cinsiyetli Olmak**, Ed. Zeynep Direk, 8. bs., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2021.

Donovan, Josephine: **Feminist Teori**, Çev. Aksu Bora v.d., 11. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2016.

Erhart, Itır: "Ladies of Besiktas: A Dismantling of Male Hegemony at Inönü Stadium," **International Review For the Sociology of Sport,** C. 48 No: 1, 2015, s. 83-98.

Flood, Michael: "Men, Sex and Homosociality: How Bonds Between Men Shape Their Sexual Relations With Women," **Men and Masculinities**, C. 10, No: 3, April 2008, s. 339-359.

Flood, Michael, Howson, Richard: **Engaging Men in Building Gender Equality**, 1. bs., Cambridge, Cambridge Scholars Publishing, 2015.

Fortuijn, Droogloveer v.d.: "Gendered Spaces in Urban anda Rural Contexts: An Introduction," **GeoJournal**, No: 61, 2004, s.215-217.

Game, Ann: **Toplumsalın Sökümü**, Çev. Mehmet Küçük, 1. bs., Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1998.

Gedik, Esra: "Homososyal Birliktelik Örneği Olarak Mahalleyi Korumak: Sıfır Bir Dizisindeki Erkeklik Halleri," **Fe Dergi**, C. 10, No: 2, Aralık 2018, s. 60-70.

Gieryn, Thomans F.: "A Space for Place In Sociology," **Annual Reviews Sociology**, No 26, 2000, s. 463-496.

Günay Erkol, Çimen: "İllet, Zillet, Erkeklik: Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Türkiye'deki Seyri," **Toplum ve Bilim**, S. 145, İstanbul, İletişim Yayınları, s. 6-31.

Goldberg, Herb: **Erkek Olmanın Tehlikeleri**, Çev. Selçuk Budak, 1. bs., İstanbul, Totem Yayınları, 2018.

Hammarên, Nils; Johansson, Thomas: "Homosociality: In Between Power and Intımacy," **SAGE Open**, C.4, No: 1, January-March 2014, s. 1-11.

hooks, bell: **Feminizm Herkes İçindir**, Çev. Aysel Yıldırım v.d., 1. bs., İstanbul, BGST Yayınları, 2012.

Horzum, Şafak: "Erkek Olma Sürecinde Erkeklerin Erkeklikle İmtihanı," **Milli Folklor Dergisi**, C. 26, No. 104, 2014, s. 127.

Kalaycı Kırlıoğlu, Huriye İrem v.d.: "Hegemonik Erkekliğin İnşasında Duvar Yazıları" **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi**, C. 19, No. 1, Nisan 2016, s. 222-238.

Karioris, G, Frank: "Towards on Intersectional Approach to Patriarchy: Male Homosociality In an American Context," **IDS Bulletin**, C. 45, No: 1, January 2014, s. 104-110.

Keat, Russel, Urry, John: **Bilim Olarak Sosyal Teori**, Çev. Nilgün Çelebi, 3. bs., Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, 2016.

Kepekçi, Egemen: "(Hegemonik) Erkekliğin eleştirisi ve Feminizm Birlikteliği Mümkün Mü?," **Kadın Araştırmaları Dergisi**, C. 2, No: 11, 2012, s. 59-86.

Köse Akkirman, Dilek: "Toplumsal Cinsiyet ve Mekân: Kent Mekanına Erişimde Cinsiyete Dayalı Farklar ve Eşitsizlikler," **Yayımlanmamış Yüksel Lisans Tezi,** Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Maral, Erol: "İktidar, Erkeklik ve Teknoloji," **Toplum ve Bilim**, No: 101, 2004, s. 127-143.

Martin, Ramin: "İstikrar," **Bianet**, 19 Aralık 2018, (Çevrimiçi) https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/203354-istikrar E.T. 20 Mayıs 2021.

Mies, Marie: "Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru," Çev. Ayşe Durakbaşa, Aynur İlyasoğlu, **Farklı Feminizmler**

Açısından Kadın Araştırmalarında Yöntem içinde, Ed. Serpil Çakır, Necla Akgökçe, İstanbul, Sel Yayınevi, 1996.

Mill, John Stuart: **Demokratik Yönetim Üzerine Düşünceler**, Çev. Özgüç Orhan, 1. bs., İstanbul, Pinhan Yayıncılık, 2017.

Neuman, W. Lawrance: **Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar**, Çev. Sedef Özge, 7. bs., Ankara, Yayınodası, 2014.

Nuhrat, Yağmur: "Fair to Swear? Gendered Formulations of Fairness in Football in Turkey, **Journal of Middle East Women's Studies**," C. 13 No: 1, 2017, s. 25-46.

Onur, Hilal, Koyuncu, Berrin: "Hegemonik' Erkekliğin Görünmeyen Yüzü: Sosyalizasyon Sürecinde Erkeklik oluşumları ve Krizleri Üzerine Düşünceler," **Toplum ve Bilim**, No: 101, 2004, s. 31-49.

Özbay, Cenk: "Türkiye'de Hegemonik Erkekliği Aramak," **Doğu Batı**, No:63, 2013, 185-204.

Özbay, Cenk, Baliç, İlkay: "Erkekliğin Ev Halleri", **Toplum ve Bilim** S. 101, 2004, s.89-103.

Özkazanç, Alev, Yetiş Örsan, Erman: "Erkeklik ve Kadına Şiddet Sorunu: Eleştirel Bir Literatür Değerlendirmesi," **Fe Dergi**, C.8, No:2, Aralık 2016, s. 12-26.

Özkök, Eyyup: "Bir Erkeklik Mekanı Olarak Kahvehaneler," **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Öztan, Ece: "Feminist Araştırmalar ve Yöntem," **Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları**, Ed. Feryal Saygılıgil, 1. bs., Ankara, Dipnot Yayınları, 2015, s. 271-289.

Öztürk, Sevli, Benek, Sedat: "Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Mekânın Algılanması ve Kullanılmasına İlişkin Bir Değerlendirme: Şanlıurfa

Örneği," **TÜCAM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu,** Ankara, 3-6 Ekim 2018, s. 1213-1219.

Pateman, Carole: **Cinsel Sözleşme**, Çev. Zeynep Alpar, 1. bs., İstanbul, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2017.

Polat, Nurhak: "Cinsiyet ve Mekân: Erkek Kahveleri," **Toplum ve Bilim**, No: 112, 2008, s. 147-157.

R. Bird, Sharon: "Welcome to Men's Club: Homosociality and the Maintenance of Hegemonic Masculinity," **Gender & Society**, C. 10, No: 2, April 1996, s. 120-132.

S. Kimmel, Michael: "Homofobi Olarak Erkeklik: Toplumsal Cinsiyet Kimliğinin İnşasında Korku, Utanç ve Sessizlik," **Fe Dergi**, No: 2, 24 Aralık 2013, s. 91-107.

S. Kimmel, Michael: **The Gendered Society**, 4. bs., New York, Oxford University Press, 2011.

S. Kimmel, Michael: "Why Men Should Support Gender Equity," **Women's Studies Review**, Bahar 2005, s. 101-114.

Sancar, Serpil: **Erkeklik: İmkânsız İktidar**, 4. bs., İstanbul, Metis Yayınları, 2016.

Sarıkulak, İrem, Koca, Canan: "Futbol Taraftarlığı Alanında Kadınları Marjinalleştiren Doxalar," **Spor Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, C. 4, No: 2, Aralık 2019, s.245-263.

Saraçgil, Ayşe: **Bukalemun Erkek**, Çev. Sevim Aktaş, 1. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2005.

Sayer, Andrew: **Sosyal Bilimde Yöntem: Realist Bir Yaklaşım**, Çev. Sabri Gürses, 1. bs., İstanbul, Küre Yayınları, 2017.

Saygılıgil, Feryal: "Mekânın Cinsiyeti," **Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi**, C. 5, No:1, 2013, s. 209-218.

Segal, Lynne: **Ağır Çekim**, Çev. Volkan Ersoy, 1. bs., İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 1992.

Selek, Pınar: **Sürüne Sürüne Erkek Olmak,** 8. bs., İstanbul, İletişim Yayınları, 2018.

Senan, Emre: "Erkek Adam Vaz Geçer," **Bianet**, 26 Aralık 2018, (Çevrimiçi) https://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/203355-erkek-adam-vaz-gecer E.T. 21 Mayıs 2021.

Şahbaz, Selin: "Geçmişten Günümüze Kahvehaneler, Kahvehanelerin Sosyal Yaşamdaki Yeri ve Önemi: Aydın Merkez Örneği," **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Aydın, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şenol, Dolunay, Korkmaz, Ezgi: "Mekânın Zaman, Beden ve Cinsiyet ile Etkileşimi Üzerine Bir Değerlendirme," **Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi**, C.5 No: 10, 2020, s. 1-12.

Türkiye İstatistik Kurumu: **Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, 2021**, 4 Şubat 2021, (Çevrimiçi) https://data.tuik.gov.tr/ E.T. 9 Mayıs 2022.

Türk, H. Bahadır: "Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu," **Toplum ve Bilim Konferansı Bildirisi Derlemesi**, 2010, s. 1-30.

Walby, Sylvia: **Patriyarka Kuramı**, Çev. Hülya Osmanağaoğlu, 1. bs., Ankara, Dipnot Yayınları, 2014.

Van Deven, Mandy: Is Feminism Men's Work, Too?," **Herizons**, C. 2, No: 23, Aralık 2019, s. 16-21.

Yelsalı Parmaksız, Pınar Melis: **Türk Modernleşmesinde Kadınlar**, 1. bs., Ankara, İmge Kitabevi, 2017.

Yücel, Volkan: **Kahramanın Yolculuğu: Mitik Erkeklik ve Suç Draması**, 1. bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.

Zeybekoğlu, Özge: "Kimlik İnşası Bağlamında Erkeklik ve Babalık", **1. Dil, Kültür ve Edebiyat Çalıştayı Talat Sait Halman'a Armağan Kitabı,** 2015, s.68-87.

EKLER

Ek 1. Görüşme Esnasında Sorulan Sorular

Araştırma kapsamında görüşülen kişilere araştırmanın konusu ve amacı anlatılmış, katılımcıların gizliliğini sağlamak adına hiçbir kişisel bilgilerinin araştırmada yazmayacağı belirtilmiş, ses kayıt cihazı ile görüşmeyi kaydetmek için izinleri alınmış ve istedikleri zaman istedikleri cümlenin kayıt dışında tutulabileceği bilgisi verilmiştir. Bunların dışında görüşülen kişilerin hepsine aynı sorular sorulmamış, görüşmenin akıbeti görüşülen kişinin anlattıkları doğrultuda serbest bırakılmış ve görüşmenin seyri nitel araştırma yönteminin ve derinlemesine mülakat tekniğinin doğası gereği esnek tutulmuştur. Araştırma kapsamında görüşmecilere yöneltilen temel sorular ve soruların hedeflediği konular iki kısma ayrılmıştır. İlk kısımda görüşmecilerin kahvehane ile kurdukları bağ, kahvehaneye gitme sebepleri, kahvehanenin tanımlanması, kahvehanenin onlar için ne ifade ettiği, kahvehanenin kuralları, kahvehane halkı ve kahvehane sahibi ile kurdukları ilişki üzerinden sorular sorulmuştur. Bu sorular üzerinden kahvehanenin onların erkekliğinin inşasında oynadığı roller ve kahvehanedeki günlük deneyim ve pratiklerinin kahvehane dışındaki hayatlarına olan etkileri deşifre edilmeye çalışılmıştır. Görüşmenin ikinci kısmında ise ilk olarak babaları ile kurdukları ilişki ile ilgili sorular sorulmuş ve babaları ile hangi konularda süreklilik veya kopuş yaşadıkları tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonrasında ise görüşmecilerin erkeklikten ne anladıkları, erkek olmanın onlar için ne ifade ettiği, erkek adamın nasıl bir kişi olması gerektiği, erkeklerin yapmaları ve yapmamaları gereken şeyler, toplumdaki cinsiyet eşitsizliği ve feminizm hakkındaki düşünceleri saptanmaya çalışılmış ve buradan doğru kendi erkekliklerinin içini nasıl doldurdukları, erkek bir özne olarak kendilerini nasıl kurdukları ve toplumsal cinsiyet alanında söylemleri ile tutumları arasındaki çelişkiler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda görüşmecilere yöneltilen temel sorular şu şekildedir.

1. Kısım

- Kahvehaneye ilk ne zaman gittiniz?
- Kaç yaşınızdan beri kendinizi kahvehane müdavimi olarak tanımlıyorsunuz?

- Neden başka bir mekâna değil de kahvehaneye gidiyorsunuz?
- Kahvehane ile diğer mekânların farkları nelerdir?
- Kahvehane sizin için ne anlam ifade etmektedir?
- Kahvehaneyi tanımlayabilir misiniz?
- Kahvehanenin hayatınıza olan pozitif veya negatif etkileri var mıdır? Varsa bunlardan bahsedebilir misiniz?
- Hiç kahvehaneye gitmemiş olsaydınız hayatınızda ne gibi farklılıklar olurdu veya hiç kahvehaneye gitmemiş olmayı ister miydiniz?
- Sinemaya veya tiyatroya gitmek gibi sosyal aktivitelere en son ne zaman katıldınız?
- Kahvehanenin birtakım kuralları olduğunu düşünüyor musunuz? Düşünüyorsanız bunlardan bahsedebilir misiniz?
- Kahvehane halkıyla ve kahvehane sahibiyle aranızdaki ilişkiyi nasıl tanımlarsınız?

2. Kısım

- Babanız ile aranızdaki ilişkiden bahseder misiniz?
- Babanızın size yaptığı ancak sizin ben çocuğuma bunları yapmayacağım dediğiniz şeyler var mıdır? Varsa bunlardan bahseder misiniz?
- Erkek olmak sizin için ne anlam ifade etmektedir?
- Erkekliği nasıl tanımlarsınız?
- Erkek adam nasıl bir insana tekabül etmektedir?
- Kendinizi ilk ne zaman erkek olarak hissettiniz?
- Erkek olmanın avantajları veya dezavantajları var mıdır? Varsa bunlardan bahseder misiniz?
- Kadın olmanın avantajları veya dezavantajları var mıdır? Varsa bunlardan bahseder misiniz?
- Toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda ne düşünüyorsunuz?
- Kadınların toplumda ezildiğini düşünüyor musunuz?
- Feminizm hakkında ne düşünüyorsunuz?
- Kadın olarak doğmuş olmak ister miydiniz?